

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2018 30 stp

Fakultet for landskap og samfunn
Melissa Murphy

Retten til bruk av bylandskapet - Universell utforming i Sjørengas offentlige byrom

The right to use the urban landscape

- Universal design at Sjørenga's public spaces

Monica Revheim Sherling

By- og regionplanlegging
Fakultet for landskap og samfunn (LANDSAM)

Retten til bruk av bylandskapet

- Universell utforming i Sørengas offentlige byrom

Forord

Fire år på Ås, og tilsammen syv år med høyere utdanning er ferdig! Endelig!

En av de beste valgene jeg har tatt i livet var å starte på nytt studie, By- og regionplanlegging ved NMBU i 2014. Det har oppturer og ganske tøft til tider, men det har så absolutt vært verdt det! Årene har flydd av gårde og jeg har lært utrolig mye. Jeg er blitt introdusert for flere interessante tema og utfordringer innen planlegging som jeg gleder meg til å jobbe videre med i arbeidslivet!

Det har vært litt av en vår med både lærerike og inspirerende oppturer, og krevende og frustrerende nedturer. Det har vært en vår hvor en jeg lært masse og vokst enda mer, ikke bare faglig, men også som person. Jeg har vært så heldig å få møte mennesker som ser og opplever byen og samfunnet på en annen måte enn majoriteten, noe som har vært en tankevekker jeg ikke ville vært foruten og vil ta med meg videre både i arbeidslivet og privatlivet.

Jeg vil gjerne takke alle som har vært med meg på veien og hjulpet meg å skrive denne oppgaven.

Uten informantene som har gitt meg sin kunnskap og tid hadde det ikke blitt en oppgave, og jeg skylder dem en stor takk!

Melissa Murphy for gode innspill, råd og veiledning, uten henne hadde jeg nok ikke kommet i mål. Jeg må også rette en stor takk til Inger Marie Lid som har delt sin brede og gode kunnskap om universell utforming og hva det faktisk innebærer og betyr.

Alle jeg har delt mastersal med, takk for gode samtaler, sporadisk vinlotteri og alt for lange lunsjpauser. Til mine aller nærmeste venner og kjære, dere vet hvem dere er! Mamma og pappa, som har vært mine største støttespillere som alltid har heiet og vært der for meg i gode og dårlige stunder!

Tusen takk!

Monica Revheim Sherling

Ås, mai 2018

Oppgaven er koblet til et forskningsprosjekt finansiert av Norges Forskningsråd – DEMOSPACE: Governing private provision of public space: developing governance models and urban design that ensure inclusive, democratic public space.

Sammendrag

Denne oppgaven ser på hvordan tilgjengeligheten til nye ferdigstilte byrom, med Sørenga som case, er med på å legge til rette og inkludere for universell utforming, og hvordan utformingen av rommet er med på å vise hvem som har rett til bruk av bylandskapet. Sørenga, som en del av Bjørvika-utbyggingen og Fjordbyen, har hatt universell utforming som gjennomgående prinsipp og mål for området offentlige rom, hvor tilgjengelighet for alle er høyt prioritert.

Nasjonal politikk for norsk byutvikling de siste årene har vært kjennetegnet ved så kalt kompakt byutvikling, et prinsipp som kom ut fra behovet for om en mer bærekraftig arealplanlegging hvor blant annet gode rekreasjonstilbud står i fokus.

En konsekvens av kompakt byutvikling er at byene blir større, tettere og innbyggertallet øker, og det er derfor enda viktigere med gode byrom hvor byens innbyggere kan være, slappe av og trives. Byens rom får stor betydning for byens borgere, og hvor attraktivt det er å bo og bruke byen er med på å fremme sosial bærekraft og vitalitet. Undersøkelser viser at unge personer med nedsatt funksjonsevne har lavere livskvalitet enn andre jevnaldrende i befolkningen. For å fremme sosial bærekraft og vitalitet blant alle mennesker, og spesielt personer med nedsatt funksjonsevne, er det derfor viktig å planlegge byer som inkluderer, er tilgjengelig og gir allmenheten rett til å bruke bylandskapet.

Gjennom ulike metode som dokumentstudier, intervju, observasjon og gåturer er det undersøkt hvilke intensjoner ulike aktører for området utvikling har hatt for universell utforming. Det er også undersøkt hvordan brukeropplevelsen av rommene faktisk er for en person med nedsatt funksjonsevne.

Analysen og funnene har avdekket at retten til å bruke Sørengas offentlige rom og landskap tilhører funksjonsfriske personer. Det kommer likevel frem at intensjonene for universell utforming gjennom planprosessen har vært gode, men at forståelsen for hva universell utforming faktisk innebærer og går ut på er mangelfull når det kommer til planlegging og utførelsen.

Abstract

This thesis looks at how the accessibility to new completed urban spaces, with Sørenga as a case study, facilitate and include universal design and show who has the right to use the urban landscape. Sørenga, as part of the Bjørvika development and Fjordbyen, with universal design as a principle and goal for the area's public spaces, have prioritized accessibility for all citizens.

In recent years, Norwegian urban development has been characterized by so-called compact urban development, a principle that emerged from the need for a more sustainable planning and land use, where good recreational facilities is a focus area.

A consequence of compact urban development is that cities are getting bigger, denser and population increases. Therefore, it is important to have good urban spaces where the citizens of the city can relax and thrive. The city's urban space is of great importance to the city's citizens, and city's attractiveness helps to promote social sustainability and vitality. Studies show that young people with disabilities have a lower quality of life than other peers in the population. In order to promote social sustainability and vitality among all citizens, and especially people with disabilities, it is therefore important to plan cities that include, are available and give the public the right to use the urban landscape.

Through different methods such as document studies, interviews, observations and walk-along, it has been investigated what intentions different actors for the area's development have for universal design. It has also been investigated how disabled persons experience the different spaces at Sørenga.

The analysis and findings have revealed that the right to use Sørenga's public space and landscape don't belong to people with disabilities. Nevertheless, it is clear that the intentions of universal design throughout the plans and planning process have been good. But the understanding and meaning of what universal design actually is about is not a part of the planning process and design.

Innhold

Kapittel 1 - Introduksjon	8
Målet med oppgaven	9
Begrepforklaring	10
Hvorfor studere universell utforming og retten til bylandskapet?	12
Forskningsspørsmål og problemstilling	16
Oppgavens avgrensing	17
Kapittel 2 - Bakgrunn for universell utforming i offentlige rom	18
Funksjonshemmedes rolle og universell utforming i Norge	20
Norsk lowerk innen universell utforming	21
Kapittel 3 - Teori: Universell utforming og retten til bruk av bylandskapet	26
Retten til byen og dens landskap	27
Hvorfor offentlige rom er så viktig	28
Universell utforming	31
Kapittel 4 - Metode	34
Metoder for innsamling av data	37
Kapittel 5 - Bjørvika: Den nye byen i byen	42
Bjørvika - en ny by i byen	43
Visuell oversikt over utvikling i Bjørvika	44
Ideen om Fjordbyen	46
Kapittel 6 - Funn og analyse: Planer, intensjoner og opplevelse	52
Del 1 - Planer og intensjoner	53
Del 2 - Opplevelsen av Sørenga	66
Observasjon og egen oppfatning	70
Gåtur	82
Kapittel 7 - Diskusjon, konklusjon og refleksjon	82
Diskusjon	83
Konklusjon	87
Refleksjon	88
Kilder og vedlegg	90
Kilder	91
Vedlegg	96

Kapittel 1 - Introduksjon

Nasjonal politikk for norsk byutvikling de siste årene har vært kjennetegnet ved så kalt kompakt byutvikling, et prinsipp som kom ut fra behovet for om en mer bærekraftig arealplanlegging hvor tettere bebyggelse, redusering av transportbehov, økt kollektivsystem og gode rekreasjonstilbud står i fokus.

Med en mer bærekraftig arealplanlegging menes en utvikling som «imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (Hanssen, et al., 2015, p. 15), altså en arealplanlegging som vil fungere like godt i fremtiden som det den gjør til dags dato.

En konsekvens av kompakt byutvikling er at byene blir større, tettere og innbyggertallet øker, og det er derfor enda viktigere med gode byrom hvor byens innbyggere kan være, slappe av og trives. Byens rom får stor betydning for brukerne av byen, hvor attraktivt det er å bo der og bruke det er med på å fremme sosial bærekraft og vitalitet. Men, for å fremme sosial bærekraft og vitalitet er det også viktig å planlegge byer som inkluderer og er tilgjengelig for allmenheten. En by som gir dens innbyggere og brukere like muligheter uansett kjønn, orientering og fysiske- eller psykiske evner til å bruke byen og dens landskap. I dagens byutvikling kan en sette spørsmål til om byens offentlige rom er tilrettelagt og tilgjengelig for bruk av alle byens innbyggere.

«(...) Men hvem skal ta ansvar for rullestolbrukernes rettigheter i samfunnet når ikke engang Norges nye stortue¹ har universell utforming?».

– Johan Brockfield, *Oslo sett fra rullestolen*,
Aftenposten 27. August, 2009

Målet med oppgaven

Målet med oppgaven er å se hvordan tilgjengeligheten til nye ferdigstilte byrom, på Sørenga, er med på å legge til rette og inkludere for universell utforming, og hvordan dette er med på å vise hvem som har rett til bruk av bylandskapets offentlige rom.

Sørenga er valgt som case på grunn gjennomgående mål og prinsipper om universell utforming i plan- og designprosessen, området er også et prosjekt med masse oppmerksomhet og stor prestisje som befinner seg midt i Oslo sentrum.

Jeg vil se på hvordan ulike aktører innen byutvikling som planleggere, byggherre, designere og forvaltere, og brukere, tilrettelegger for universell utforming, da både i henhold til regelverk og gjennom brukerperspektiv. Er hovedfokus på regelverk og tekniske forskrifter, eller legger det også vekt på det menneskelige aspektet om hvordan byrommet vil kjennes og føles for funksjonshemmede. Hvordan er faktisk disse ferdigstilte byrommene, hvor universell utforming er lagt til grunn som et mål og grunnleggende prinsipp i utformingen, for mennesker med funksjonshemminger? Merker en at rommene planlagt med stor vekt på universell utforming? Og hvordan er det faktisk å være der, er dette byrom en har lyst til å bruke og føler man seg velkommen?

¹ *Operaen i Bjørvika*

Begrepsforklaring

Det brukes flere forskjellige begreper gjennom oppgaven som kan tolkes forskjellig ut fra hvilken oppfatning og forutsetninger en har. For at oppgaven skal forstås i den sammenheng som er ment, har jeg laget en forklaring på hvordan noen viktige begreper bør forstås i oppgavens sammenheng og tema.

Universell utforming:

Universell utforming er utforming av offentlige rom og omgivelser som kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for spesiell utforming eller ekstra tilpassing og elementer.

Denne oppgaven baserer seg både på definisjonen av universell utforming til FN – konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (side 21). og Likestillings- og diskrimineringsloven (2018) sin definisjon (side 23).

Funksjonshemming:

Gapet mellom menneskers forutsetninger og omgivelsenes krav til funksjon eller utforming i offentlige omgivelser og byrom (Bufdir.no, 2016).

Nedsatt Funksjonsevne:

Nedsatt funksjonsevne innebærer tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner. Det er viktig å skille på at nedsatt funksjonsevne er noe en har, ikke noe en er, og at ingen funksjonsevner er like og er individuelle fra person til person.

Synshemmet:

Person som har manglede eller sterkt redusert syn, som må orientere seg ved hjelp av sansestokk eller andre hjelpemidler som for eksempel førerhund.

Bevegelseshemmet:

Bevegelseshemninger omfatter mennesker som har nedsatt og mangler bevegelse eller funksjon i hender, armer eller ben. I denne oppgaven vil det fokuseres på mennesker som mangler eller har nedsatt bevegelse eller funksjon i ben, og bruker hjelpemidler som rullestol, krykker, stokk eller rullator.

Offentlig rom:

Områder som er åpne og tilgjengelig for alle byens brukere og innbyggere, som uansett tilknytning, etnisitet, kjønn, legning eller funksjonsevner kan benytte seg av.

Bylandskap:

Bylandskapet er de formede omgivelsene i byen, både er naturgitt og menneskeskapt, som skaper og former samspillet mellom byen og dens brukere og innbyggere.

Byrom:

Allment tilgjengelige uterom i byen som er avgrenset av bygg eller andre naturlige fysiske elementer, som plasser, gater, grøntområder og parker. Byrom har forskjellige roller ut fra hvilken funksjon den har blitt tildelt og tilrettelagt for.

Byrommene i denne oppgaven ser på er tildelt funksjon for blant annet rekreasjon, bruk av vannet, avslapping og andre fritidsaktiviteter.

Park:

Grøntområde som er tilrettelagt for fritidsaktiviteter og rekreasjon, som har driftet og vedlikeholdt beplantet-, plen- og vannområder.

Aktører:

Offentlige og private organisasjoner og grupper som er med på utviklingen av Sørenga. Dette er Staten, kommunen, byggherre, arkitekter og interesseorganisasjoner til tilhører beboere på Sørenga.

Brukere:

Privatpersoner som ikke er tilknyttet spesielle interesseorganisasjoner som benytter byens offentlige rom på i fritid, til rekreasjon og andre aktiviteter av privat og sosial karakter.

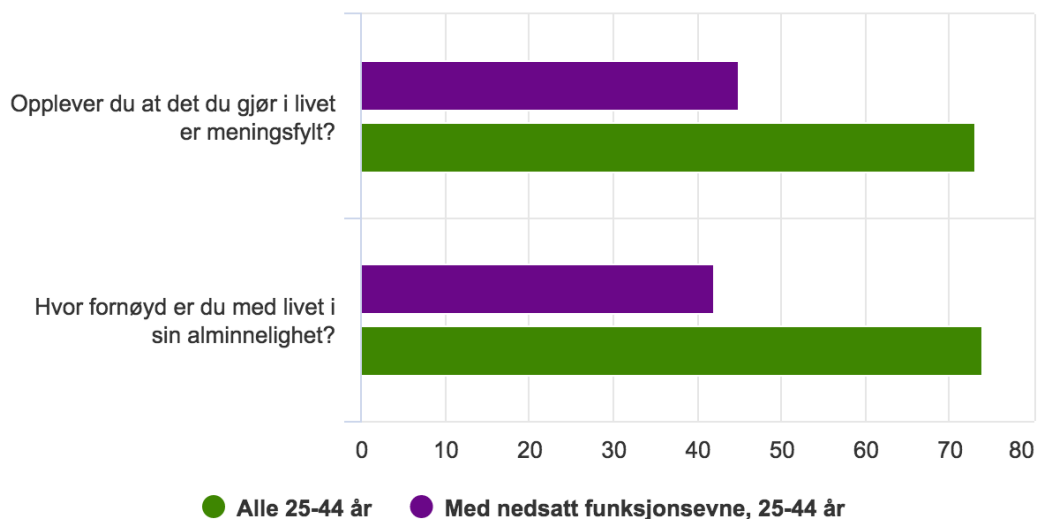
Hvorfor studere universell utforming og retten til bruk bylandskapet?

På hjemmesidene sine skriver Norges handikapforbund (NHF) at de aller fleste i dag mener at funksjonshemmede skal ha de samme mulighetene og ressursene som trengs for å leve et fullverdig liv, hvor en deltar og bidrar med sine ressurser og ferdigheter i samfunnet på lik linje med andre (Norges Handikapforbund, 2018). Selv om de aller fleste mener dette, har kampen for å komme hit en er i dag vært lang og hard. Det er fremdeles en lang vei å gå før funksjonshemmede har de samme mulighetene og ressursene som «funksjonsfriske». Muligheter til lik samfunnsdeltakelse både i utdanning, arbeidslivet og i det sosiale livet hvor en skal kunne delta innen alt fra idrett til det å kunne bruke bylandskapet fritt.

1 desember, 2017, publiserte statistisk sentralbyrå (2017) en artikkel om at unge mennesker med nedsatt funksjonsevne har dårlige livskvalitet enn jevnaldrende i befolkningen. Hvor livskvalitet defineres ut fra hvordan og om en deltar i samfunnet gjennom blant annet sosial omgang med andre mennesker. Nesten dobbelt så mange unge med nedsatt funksjonsevne deltar i liten grad i sosiale aktiviteter, og 20% sier de har opplevd forskjellsbehandling eller diskriminering i løpet av siste år.

«Bare 40 prosent av unge funksjonshemmede er stort sett fornøyde med livet og synes det de driver med er meningsfylt. Det er halvparten av tallet for resten av befolkningen.»

(Statistisk sentralbyrå, 2017)

Figur 1: Andel unge, mellom 25-44 år, i Norge som er fornøyd med livet og syntes det er meningsfylt, 2015.

Kilde: SSB, <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/unge-med-nedsatt-funksjonsevne-har-darligere-livskvalitet>

Med dagens politikk for kompakt byutvikling ser man at byrommene får enda større betydning for byens innbyggere og brukere sitt sosiale liv. Johan Brockfield (2009) skrev i 2009 en kommentar i aftenposten om Oslo sett fra en rullestolbrukers perspektiv. En kommentar knyttet til en reaksjon på at til og med den nye operaen, et prestisjebygg med stor internasjonal oppmerksomhet, er bygget uten tanke for funksjonshemmede når det kommer til bruk av byggets tak. Det viser seg at det ikke bare er på operaens tak, byens kanskje største severdighet, hvor funksjonshemmede ekskluderes, også resten av byen viser seg fra en lite inkluderende side ved at byens rom ikke er godt nok tilrettelagt for mennesker med nedsatt funksjonsevne. 1. januar 2009, ble diskrimineringsloven innført. En lov som skulle være med å sikre universell utforming i bylandskapet og samfunnet generelt, funksjonshemmede fikk lovfestet rett til bruk av offentlige rom. Brockfield (2009) stiller flere viktige spørsmål og kommer med mange gode tanker gjennom kommentaren:

«Mange av oss vil i løpet av livet skade et ben eller to, og måtte humpe frem på krykker. Hadde det ikke vært flott om byen var utformet slik at alle hadde like muligheter til å nyte fasilitetene? (...)»

Selv om universell utforming er lovpålagt i Norge, må likevel funksjonshemmede fremdeles kjempe for sine rettigheter til å bruke det offentlige rommet på lik linje som andre. Det dukker stadig opp artikler i media om at tilgjengeligheten for funksjonshemmede fremdeles er for dårlig, da både i gamle og nye utviklede områder.

NHF-leder: – Jeg blir mektig irritert Rullestolbrukere raser mot den nye "Spansketrappen" i Bergen

SKIEN (NRK): Norges Handikapforbund (NHF) reagerer på at rullestolbrukere blir oversett og glemt.

Preben Amundsen og Karl Fredrik Johansen er misfornøyd med at de ikke kan bruke trappa i den populære turløypa fordi de sitter i rullestol.
FOTO: HILDE MARTINE LINDGREN / NRK

Hilde Martine Lindgren
@hmlindgren
Journalist

Even Skårberg Aarnes
@EvenAarnes
Journalist

Publisert 14. mars 2017 kl. 11:40

Rullestolbrukere i Bergen er svært misfornøyd med de nye Johanneskirketrappene. I dag demonstrerte de mot kommunen, som etter deres mening bryter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

DEMONSTRERTE: Både rullestolbrukere og andre deltok i markeringen (Foto/redigering: Ole-André Lagmandokk/NRK)

Tom Arne Moe
@moeta60
Journalist

Åge Algerøy
Journalist

Publisert 20. juni 2015 kl. 17:22

Figur 2: Skjermdump av to eksempler på artikler i ulike aviser om tilgjengelighet for universell utforming og rettigheter.

Kilde: <https://www.nrk.no/telemark/nhf-reagerer-pa-darlig-universell-utforming-1.13425010>
<https://www.nrk.no/hordaland/rullestolbrukere-raser-mot-spansketrappen-i-bergen-1.1241939>

Et av de største byutviklings- og byggeprosjektet i Norge for tiden, er Bjørvika i Oslo. Dette er et område som har gått fra å være et slitt havneområde med sosiale utfordringer, til å bli et nyskapende og pulserende område med stort fokus på offentlige byrom som allmenninger og parker. Byrommene skal være en drivkraft og tilgjengelig for allmennheten, og skal være med på å gi glede og rekreasjonsverdier til byens innbyggere. Universell utforming er satt som et gjennomgående prinsipp for byrommene, og de skal utformes slik at de kan brukes av alle (Bjørvika Utvikling, 2018).

Utbyggingen i Bjørvika vil ikke være ferdig før ca. 2035 (Bjørvika Utvikling, 2018), men enkelte delområder er allerede ferdig utbygget og tatt i bruk, ett av disse områdene er Sørenga. Sørenga er et område som er omringet av pågående byggeaktivitet samtidig som det prøver å etablere seg som ikke bare et boligområde, men også som et område med spiseplasser, havnepromenade og parker med fasiliteter som skal nå alle av byens innbyggere. Sjøbadet på Sørenga har allerede rukket å bli en av de største destinasjonene på sommerstid, men hvordan er Sørenga for mennesker med nedsatt funksjonsevner og hvordan gjenspeiler dette seg i designet?

Figur 3: Lokalisering av Bjørvika og Sørenga i Oslo.

1) Bjørvika-området.

2) Sørenga

Kartgrunnlag: Skjermdump fra 1881.no

Figur 4: (Øverst) Oversiktsbilde av hvordan Bjørvika vil bli seende ut ved ferdigstillelse.
Kilde: <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/slik-blir-nye-bjorvika-1.12031122>

Figur 5: (Nederst) Oversiktsbilde av Sørenga, sett fra østsiden, med resten av Bjørvika og Oslo i bakgrunnen.
Kilde: https://krogsveen.no/var/krogsveen/storage/images/itmobjects/102892197/pict/100788942_lightbox.jpg

Forskningsspørsmål og problemstilling

Oppgaven tar for seg et forskningsspørsmål som baserer seg på to hovedproblemstillinger.

Mens forskningsspørsmålet tar for seg universell utforming i en mer generell forstand, tar hovedproblemstillingene for seg to forskjellige perspektiver for universell utforming. Et perspektiv fra brukerens side og et perspektiv fra aktører innen utvikling av området, deretter vil de to perspektivene sammenlignes og diskuteres i samhold til forskningsspørsmålet.

I hvilken grad er nye og moderne offentlige byrom tilrettelagt for universell utforming, hvem har rett til bruk av bylandskapet og hvem er med på å tilrettelegge for bruken?

I forskningsspørsmålet legges det vekt på spørsmål om hvem som har rett til å bruke byen og hvordan Sørenga er utformet med hensyn til dette. Hvordan er elementene ved Sørenga sine byrom, Havnepromenaden og Sjøbadet, og tilgjengeligheten til dem med på å fremme bruk av alle? Hva er bra og hva kunne eventuelt blitt gjort på en annen måte?

1) Hvilke intensjoner har ulike aktører innen byutvikling for universell utforming i offentlige byrom på Sørenga?

Denne problemstillingen tar for seg perspektiv fra ulike aktører innen byutvikling, og for å svare på problemstillingen må også noen andre spørsmål besvares:

- Hva regnes som gode byrom, og hvilken betydning har dette hatt for utforming og utvikling av området, hvem er byrommene ment å være for?
- Hva betyr universell utforming for de ulike aktørene, og hvilken betydning har dette hatt for utforming og utvikling av området?
- I hvilken grad har universell utforming vært en del av prosessen til Sørenga? Da med tanke på under planlegging til ferdig resultat og vedlikehold.

2) Hvilke faktorer i Søregas offentlige byrom er avgjørende for funksjonshemmedes handlingsmønstre, bruk og opplevelse av byrommene?

Denne problemstillingen tar for seg brukerperspektivet, og for å svare på problemstillingen må også noen andre spørsmål besvares:

- Hva legger den enkelte i begrepet universell utforming?
- Hva tenker den enkelte om offentlige byrom, hva skal til for at byrom er gode og brukes?
- Hva er viktige faktorer når det kommer til bruk av offentlige rom?
- Hvordan er det å være i og benytte seg av rommene på Sørenga?

Oppgavens avgrensninger

Med en 30 poengs oppgave som skal skrives på ett semester, er avgrensninger nødvendig for å kunne levere et grundig forskningsprosjekt som går i dybden i forskningsspørsmålene. Denne oppgaven har både geografiske og tematiske avgrensninger og begrensninger.

Geografisk avgrensning ved at det er blitt fokusert på ett caseområde, Sørenga utstikkeren i Bjørvika, og ikke hele Bjørvika-området eller hele Oslo by. Sørenga er det området i Bjørvika som har kommet lengst i utviklingen, området er helt ferdig og har vært i bruk siden 2015. Sørenga er et område som er bygget opp fra grunnen av, et industrielt havneområde transformert til et område for bolig og sosialt liv, hvor universell utforming er satt som gjennomgående prinsipp i utformingen av de offentlige byrommene. Som hovedgrep for byutvikling i området er det lagt stor vekt på offentlige byrom, som er med på å binde resten av byen sammen med Bjørvika, med Sørenga som et av delområdene.

Begrensninger til det geografiske omfanget er at det fremdeles er stor byggeaktivitet i området, noe som gjør at tilgjengeligheten er begrenset og midlertidige tiltak er gjort. Dette er elementer som kan være med på å legge en demper på områdets sosiale liv, og fysisk tilgjengelighet til områdets offentlige rom.

Universell utforming er et vidt begrep som egentlig omfatter alle. Avgrensningen i det tematiske aspektet går ut på at det er blitt valgt ut to ulike brukergrupper innen for begrepet, rullestolbrukere og blinde/ svaksynte, som vil bli tatt utgangspunkt i begrunnelser og diskusjonen. Rullestolbrukere og svaksynte/blinde er to helt forskjellige grupper som har ulike behov for tilrettelegging, og det vil derfor være interessant å se om oppfatning og forståelsen av de ulike rommene er lik eller om det er forskjeller fra hverandre.

Kapittel 2 - Bakgrunn for universell utforming i offentlige rom

2

Dette kapittelet tar for seg norske lover og ulike planer for universell utforming og diskriminering som har betydning for offentlige rom.

Universell utforming er sterkt tilstede i det norske lovverket, og universell utforming brukes som et middel i lovgivingen for å unngå og hindre diskriminering på grunnlag av funksjonsevner (Lid, 2013, p. 36). Lovgivingen i Norge er nokså ny og det er usikkert på hvor stor effekt lovene og ulike veiledere har hatt for universell utforming i praksis hittil, men sett fra tidligere vil lovene ha effekt for praksis i tiden som kommer (Lid, 2013, p. 47).

Det finnes en del handlingsplaner, veiledere and andre offentlige dokumenter som tar for seg hvordan universell utforming bør planlegges for og gjøres, disse er til for å hjelpe kommuner, utviklere, utbyggere og andre aktører innen byutvikling å inkludere universell utforming på best mulig måte.

Kapittelet vil først gi en kort introduksjon av hvilken rolle mennesker med nedsatt funksjonsevner har hatt i Norge. Deretter vil ulikt lovverk og konvensjoner innen universell utforming bli presentert og sett i sammenheng med hverandre. Det vil også presenteres andre dokumenter og planer som har betydning for universell utforming og retten til bruk av bylandskapet. For å kunne svare på oppgavens forskningsspørsmål og problemstilling er det viktig å vite hvordan lovverket, ulike planer og veiledere ser på universell utforming og hvordan dette er satt opp. Og hvor stor viktighetsgrad universell utforming har i konteksten av utvikling av byrom i Norge.

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII. 96.

Folketellingen i Norge

1 desember 1920.

Femte hefte.

Blinde, døvstumme, åndssvake, sinnssyke og vanføre.

(Recensement du 1er décembre 1920: V. Aveugles, sourds-muets, idiots, aliénés et estropiés.)

Utgitt av

Det Statistiske Centralbyrå.

Figur 6: Skjermdump av fremside for folketellingen i Norge i 1920 hvor personer med nedsatt funksjonsevne blir omtalt som «åndsvake», «sinnssyke» og «vanføre». Kilde: SSB; https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_096.pdf

Funksjonshemmedes rolle og universell utforming i Norge

For å kunne forstå hvorfor universell utforming er en del av lovverket er det viktig å ha en forståelse av hvordan mennesker med nedsatte funksjonsevner er blitt sett på og behandlet av samfunnet tidligere og den dag i dag. Mennesker med nedsatt funksjonsevne har hatt en lang kamp for å bli sett på som like likestilte mennesker som de uten nedsatte funksjonsevner.

På begynnelsen av 1900-tallet hadde funksjonshemmede få rettigheter i Norge. De ble sett på som mennesker som trengte veldedighet og ble omtalt som blant annet «vanføre» (Norges Handikapforbund, 2018) og «åndssvake» (SSB, 1920). Mennesker med nedsatt funksjonsevne og funksjonshemminger ble ofte tilsidesatt og gjemt bort på ulike institusjoner (se figur 4. på side xx).

Under andre verdenskrig ble mennesker med nedsatt funksjonsevne og hemninger utsatt for organisert masse mord gjennom et program som ble kalt «eutanasiprogrammene», hvor flere hundretusen mennesker ble drept (HL-senteret, 2011).

Etter verdenskrigen og dens herjinger økte antall mennesker med nedsatt funksjonsevne i Norge, dette på grunn av blant annet skadede fra krigen og epidemiene av polio på 40- og 50-tallet. I denne perioden ble det også vekst i velferdsordninger og rehabiliteringstilbud, og på slutten av 50-tallet begynte funksjonshemmede å protestere mot offerrollen og mottaker av hjelp og medlidenhet som samfunnet og ulike hjelpeorganisasjoner hadde gitt dem. Det begynte å kjempes for den samfunnsmessige rettferdigheten, og en ville bort fra stigmaet som å bli sett på som et barmhjertighetsprosjekt (Norges Handikapforbund, 2018).

Bilens inntog i det norske samfunnet på 1960-tallet gjorde at antall ulykker i trafikken økte, noe som igjen var med på å øke andelen av mennesker med nedsatt funksjonsevner. På denne tiden begynte også kampen for sosial- likhet og rettigheter i Norge. Med lov om sosial omsorg fra 1964, fikk landets innbyggere tilgang på bedre sosiale tjenester. Det var også i denne perioden ideen om at funksjonshemmedes behov ikke skulle tilpasses samfunnet, men at samfunnet skulle tilpasse seg deres behov ble til (Norges Handikapforbund, 2018). Det ble stilt krav og gjort henvendelser til politikere for å rette oppmerksomhet til saken, og det ble holdt demonstrasjoner og konferanser. Dette førte til at det ble dannet organisasjoner og fagforbund for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og en gikk bort fra å kalle funksjonshemmede for «vanføre».

På 1980-tallet begynte kampen for et selvstendig liv og sosial rettferdighet, mens på 2000-tallet begynte man å kjempe for mer fokus innen likestillingsspørsmålet i stedet for å bare ha fokus på rettighetene. Det er først nå, i nyere tid, at fokuset på universell utforming i by- og landskapet generelt begynner å ta form, og er blitt til en kampsak.

I 2007 skrev Norge under FN sin konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne, med dette kom også en egen lov om diskriminering som trådte i kraft 1. januar 2009, Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. I 2008 kom en ny plan- og bygningslov, kanskje det viktigste verktøyet for å oppnå universell utforming. Siden dette er det også kommet flere handlingsplaner og forskrifter, med blant annet regjeringens handlingsplan for universell utforming, tekniske forskrifter som TEK- 10 og 17 og den nye likestillings- og diskrimineringsloven som trådte i kraft 1. januar 2018.

Selv om Norge har kommet langt innen lovgivingen for universell utforming og diskriminering, er det likevel et stykke igjen før kampen for et likestilt og tilgjengelig bylandskap er over.

Norsk lovverk innen universell utforming

I 2007 skrev Norge under *FN sin konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*, og i 2013 ble den ratifisert (FN-sambandet, 2018). Dette betyr at den er juridisk bindende og at Norge er forpliktet gjennom til å følge konvensjonens bestemmelser.

FN-konvensjonen definerer begrepet universell utforming slik: «*Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor grad som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Universell utforming skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker når det er behov for det*» (FN, 2008, p. 9).

Konvensjonen består av 50 artikler som skal bidra til å hindre diskriminering og forskjellsbehandling på grunnlag av nedsatt funksjonsevne. Konvensjonen bygger på noen prinsipper som går blant annet ut på å ha respekt for menneskers verdighet, for forskjeller og aksept av at menneske med nedsatt funksjonsevne er en del av det menneskelige mangfoldet i dagens samfunn. Prinsippene går også ut på at alle skal ha like muligheter, rett til deltakelse og til tilgjengelighet (FN, 2008).

Tilgjengelighet er et prinsipp som går igjen, ved å fremheve dette mener Lid (2013) at konvensjonen bevisstgjør at det ikke trenger å være en sammenheng mellom det å ha rettigheter, og det å bruke og benytte seg av dem. For å bli anerkjent til å kunne delta i samfunnet likestilt med resten av borgerne, er det viktig at rettighetene er tilgjengelig slik at en kan benytte seg av dem (Lid, 2013, p. 44).

I følge Lid (2013), gir ikke FN-konvensjonen mennesker med nedsatt funksjonsevne nye rettigheter, den er sier heller at alle mennesker, uansett fysiske evner, har rett på de samme rettighetene. Det er ingen forskjell på hvilke rettigheter en har selv om en har nedsatt funksjonsevne, og en skal bli behandlet på lik linje som alle andre mennesker i ulike samfunnslag.

I tillegg til FN-konvensjonen finnes det flere lover i det norske lovverket som omtaler og handler om universell utforming, både direkte og indirekte. Indirekte ved at det ikke står universell utforming svart på hvitt, men at loven handler om menneskerettigheter og retten til frihet og ingen forskjellsbehandling. Konvensjonen til FN gir færre begrensninger til forståelse av tolkningen enn hva det norske lovverket gjør, da FN-konvensjonen sin definisjon av universell utforming er mindre juridisk presis enn hva det norske lovverket er (Lid, 2013), noe som gir en bredere vinkling av begrepet.

Del E i Grunnloven handler om menneskerettigheter (GrL. §§ 92-113). Dette er en av lovene som ikke dirkete nevner universell utforming, men hvor universell utforming er en del av tolkningen og hvor det også henvises til diskrimineringsloven som direkte handler om blant annet universell utforming.

Del E er en relativt ny del i den eldste og kanskje viktigste loven vi har i Norge. Grunnloven, som vi kjenner den i dag, vedtatt 17.mai 1814, er blitt endret og revidert svært få ganger. På grunn av økende betydning av menneskerettigheter både i Norge og internasjonalt, ble det i 2009 satt ned et utvalg som skulle se på en begrenset revisjon av loven. Revisjonen skulle ha som formål å styrke menneskerettigheter sin stilling i selve Grunnloven, men også i en nasjonal betydning (Strand, 2017). 13. mai 2014 ble den nye delen, del E «Menneskerettigheter», vedtatt av stortinget, 200 år etter Grunnloven først ble vedtatt.

Grunnlovens § 98, en av paragrafene i del E, handler om likhet for loven og gir forbud mot usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling

Når det kommer til universell utforming, diskriminering og ingen forskjellsbehandling mellom mennesker, er §98 den paragrafen i Grunnloven som er av høyest betydning. Med likhet for loven menes det som prinsipp at lovene skal gjelde likt for alle uansett kjønn, hudfarge eller funksjonshemming o.l... Alle har krav på samme behandling fra domstolen og offentlige myndigheter. Med forbud mot usaklig og uforholdsmessig forskjellsbehandling, som er andre del i paragrafen, menes det at det ikke er lov til å forskjellsbehandle mennesker, også her, ut fra blant annet kjønn, hudfarge eller funksjonshemming. Denne delen jamfører også til diskrimineringsloven.

Et begrep innen norsk lov og rettigheter for tilgjengelighet og frihet, er *allemannsretten*. Retten til å kunne høste, bevege, oppholde seg og bruke naturen og landskapet fritt uavhengig av hvem som eier den. Allemannsretten er lovfestet i friluftsløven og er ikke spredt i forskjellige lover, noe som gjør den motstandsdyktig og robust og at den er godt forankret i norsk kultur og identitet. Hovedregelen for allemannsretten er fri ferdsel i utmark (jf. Fril §2), dette gjelder ikke bare ute i naturen, men også i byen og urbane strøk hvor utmark kan være blant annet offentlige rom (Miljødirektoratet, 2013). Her gjelder retten for å kunne bevege seg fritt i parken, på fortauene, til og med i sjøen og andre områder som er tilrettelagt for bruk av allmennheten, men man må også selv som i naturen, vurdere hvilke områder som kan brukes og ferdes fritt i.

Det finnes flere lover som handler om universell utforming og likestilling, disse er:

- Plan- og bygningsloven med byggt teknisk forskrift
- Likestillings- og diskrimineringsloven
- Forvaltningsloven
- Kommune loven
- Anskaffelsesloven
- Opplæringslova
- Universitets- og høyskoleloven
- Folkehelsesloven
- Arbeidsmiljøloven
- Vegloven

(kilde: Lovdata.no)

Selv om det finnes flere lover som handler om universell utforming, diskriminering og likestilling er *plan- og bygningsloven av 2008* og den nye *likestillings- og diskrimineringsloven*, som trådte i kraft 1. januar 2018, som er de aller viktigste lovene når det kommer til universell utformings betydning i det offentlige rom.

Likestillings- og diskrimineringsloven trådte i kraft fra 1.1.2018 og erstattet blant annet den gamle diskriminerings- og tilgjengelighetsloven fra 2008, som omhandlet forbud mot diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne, funksjonshemninger og universell utforming. Den nye loven er ikke særlig forandret fra den gamle, og når det kommer til universell utforming med hensyn til funksjonshemmede i offentlige rom, er det ikke noe nytt i den nye lovgivningen. Likestillings- og diskrimineringsloven gjelder for allerede eksisterende bygg og uteområder, og tilknyttede virksomheter (Norges handikapforbund, 2017).

Lovens formål lyder slik:

«Lovens formål er å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av (...), funksjonsnedsettelse (...) og andre vesentlige forhold ved en person.

Med likestilling menes likeverd, like muligheter og like rettigheter. Likestilling forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging.

(...). Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapte funksjonshemmende barrierer, og hindre at nye skapes.»

I følge loven er det ikke lov til å diskriminere andre mennesker på grunn av blant annet funksjonsnedsettelse (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2018), hvor diskriminering menes som direkte eller indirekte forskjellsbehandling (jf.§ 6). I følge lovens, § 7, er direkte forskjellsbehandling når en person behandles dårligere enn hva andre blir, har blitt eller vil bli i en tilsvarende situasjon. Med indirekte forskjellsbehandling menes blant annet alle tilsynelatende nøytrale bestemmelser, handlinger, betingelser eller unnløtelser som vil stille personer dårligere enn andre (jf.§8).

Loven åpner likevel opp for at det i enkelte tilfeller kan forekomme forskjellsbehandling, men bare hvis det er strengt nødvendig for å nå et mål, at formålet er saklig eller at det ikke er uforholdsmessig inngripende for den eller de som opplever forskjellsbehandlingen (jf. § 9).

Alle offentlige og private virksomheter som er rettet mot allmennheten, har i følge loven, plikt til at virksomhetens alminnelige funksjoner skal utformes universelt (jf. §§ 17 og 19). Hvor loven definerer universell utforming slik: «Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, (...) slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse».

Om en bryter plikten om universell utforming i for eksempel offentlige byrom, regnes dette som diskriminering (jf. § 12).

Plan- og bygningsloven er kanskje den viktigste loven når det kommer til planlegging og utforming av offentlige byrom. Loven gjelder både for planprosess og utvikling av byrom. Når ikke annet er bestemt så gjelder loven som hele landet og alle tiltak som skal bygges og planlegges.

Lovens formål: «Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner (...).

Prinsippet universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til den enkelte byggetiltak.»

Universell utforming er lovfestet som både prinsipp og strategi i loven formål, dette gjør at plansystemet må ta hensyn til universell utforming og skal vurderes både i byggefase og fra øverste til nederste plannivå, altså nasjonalt, regionalt og lokalt.

Gjennom at universell utforming er satt som prinsipp får det automatisk en tyngde om at det er et viktig element som må tas hensyn til. Plan- og bygningsloven (2008) er delt inn i to deler, plandelen og byggesaksdelen. Plandelen tar seg av bestemmelser og retningslinjer som skal sikre god kvalitet i plan- og byggesaker, hvor konsekvensutredninger, bestemmelser i reguleringsplaner (jf. § 12-7), medvirkningsprosesser (jf. § 5-1) er lovbestemt.

I byggesaksdelen er det gitt lovhjemler for alt blant annet utearealer som er rettet mot allmennheten skal være universelt utformet, hvor tekniske minimumskrav er satt i byggteknisk forskrift (TEK17).

I tillegg til plan- og bygningsloven kommer også teknisk forskrift, **TEK17**, som setter hvilke krav som finnes til universell utforming både innen privat og offentlig bebyggelse og utforming. Hovedfokuset i denne oppgaven er ikke på krav til tekniske utforminger og utførelser av universell utforming, men det er likevel viktig å ha en forståelse av de kravene som finnes og hvor det gjelder.

Byggteknisk forskrift Tek17 tok over for TEK10 fra og med 1 juli 2017.

TEK17 (2017) bygger videre på plan- og bygningsloven og forskriftens formål § 1-1 lyder slik: «Forskriften skal sikre at tiltak planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi.»

Det brukes forskjellige begreper i forskriften, og universell utforming brukes om publikumsbygg, arbeidsbygg og uteområder. Opparbeidede offentlige utearealer skal følge minimumskravene i TEK17, men det kan også stilles strengere krav i reguleringsplanen enn det som er oppgitt i den tekniske forskriften (Noer, 2017).

Definisjonen til Plan- og bygningsloven (2008), med byggteknisk forskrift, og likestillings- og diskrimineringsloven (2018) om universell utforming gir flere begrensinger enn hva definisjonen til FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne gjør. Lovens definisjon er juridisk presis, noe som gjør at den ikke er like åpen for tolkning og er mer avgrenset enn det FN-konvensjonen er. I følge Inger Marie Lid (2013) er det en risiko for at universell utforming blir gjennomført som minstestandard og forskrifter innen lovgivningen om ikke forståelsen av FN-konvensjonen er med i tolkningen. FN-konvensjonen fremhever tilgjengelighet og understreker at rettighetene gjelder for alle mennesker, uansett fysiske evner. Selv om en har rettigheter, så er det ikke slik at alle kan og får benytte seg av dem (Lid, 2013, p. 44).

Andre viktige dokumenter

Siden Bjørvika og Sørenga sin planprosess begynte, har det skjedd en del endringer i det norske plansystemet, det er også kommet flere dokumenter, veiledere og standarder om universell utforming som ikke er relevant for caseområde Bjørvika-Sørenga, men som likevel er viktig å ha kjennskap til.

Universell utforming i planlegging etter plan- og bygningsloven, er en veileder utgitt av kommunal- og moderniseringsdepartementet (2017) som skal vise og gjøre det tydelig hvordan en skal planlegge etter plan- og bygningsloven og TEK17, for å oppnå gode universelt utformende løsninger. Veilederen bruker både definisjonen til FN-konvensjonen og diskrimineringsloven for at universell utforming skal forstås i en større sammenheng.

Norsk standard NS 1105: 2011 Universell utforming av opparbeidete uteområder spesifiserer mer detaljerte krav til utforming enn plan- og bygningsloven (2008) og TEK17 (Norsk standard, 2018) Norsk standard er frivillig å bruke, hvis ikke den henvises til i loven eller i andre forskrifter.

Regjeringens handlingsplan for universell utforming 2015 – 2019 er utgitt av Barne-, Likestillings- og inkluderingsdepartementet, og viser til at flere ulike departementer har ansvar og oppgaver innen universell utforming og hva dette innebærer. Det er satt i gang ulike tiltak for å kunne løse, ha og følge opp nye løsninger for bedre universell utforming. (Barne-, - likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2016).

Byrom – en idehåndbok, hvordan utvikle byromsnettverk i byer og tettsteder.

I 2016 kom Kommunal- og moderniseringsdepartementet ut med en håndbok for hvordan byrom byer og tettsteder bør planlegges, hva som er viktig å tenke på og hvorfor. Her er universell utforming nevnt i sammenhengen at det er viktig å utforme byrommene slik at de kan brukes av alle, og at forståelsen av begrepet må ligge til i alle ledd fra planlegging til utførelse og drift (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016, p. 66).

Oslo kommune, kommuneplan 2015 – Oslo mot 2030, smart, trygg, grønn.

Gjeldende kommuneplan for Oslo kommune, hvilke planer og strategier kommunen blant annet har for universell utforming.

Kommunedelplan for torg og møteplasser fra 2010 sitt hovedformål er å legge til rette for videreutvikling av eksisterende byrom og etablering av nye. Kommunedelplanen gjelder ikke for sentrum av byen, og er til å for å skape gode møteplasser som skal være lett tilgjengelig for områdets beboere. Hvor universell utforming og høy kvalitet er en av kriteriene.

Estetisk plan 2005 – Designhåndbok Oslo Sentrum ble vedtatt i bystyret i Oslo kommune i 2009. Håndbokens formål er å legge premisser for estetisk oppgradering av felles offentlige omgivelser i Oslo sentrum (Plan- og bygningsetaten, 2012). Håndboken gjelder bare for området innenfor ring 1, hvor universell utforming skal legges til grunn for alle tiltak som er underlagt Estetisk plan. Håndboken viser til hvordan blant annet overflatebelegg, fotgjengerfelt og ulike markeringer skal utformes.

Kapittel 3 - Teori:
Universell utforming og retten til
bruk av bylandskapet

Gjennom teori knytter jeg oppgavens problemstilling opp mot teoretiske beskrivelser av retten til bruk av byen og universell utforming. Jeg vil få en forståelse av hvordan sosial rettferdighet og diskriminering er knyttet opp mot bruk av byens offentlige rom, og hvorfor offentlig rom er viktig i en sosial sammenheng og tilhørighet. Hva universell utforming faktisk går ut på, betyr og hva målet med begrepet er.

Retten til byen og dens landskap

Stadig flere av oss bor i byen, på grunn av kompakt byutvikling legges det opp til at byene blir større, mer kompakte og innbyggertallet øker. Med økt innbyggertall på mindre arealer blir det større belastning på byens offentlige rom. Rom som er til for å glede byens brukere og innbyggere, og for å legge til rette for sosial aktivitet, rekreasjon, gjennomgang og andre aktiviteter.

Lefebvre (1996) skriver at menneske har et behov for å samle energi for å så kunne bruke den, og vi bruker den på det som betyr noe for oss. «Sosiale behov har et antropologisk fundament» (Lefebvre, 1996, p. 147), og mennesket trenger å høre, se, ta på, smake og samle ulike perspektiver for å danne en seg sin verden. Disse perspektivene er behov som alle mennesker har, og er behov som ikke bare kan utfylles av det kommersielle- og kulturelle tilbudet den moderne by i dag tilbyr. For å kunne samle de ulike perspektivene og behovene må en kunne bruke byen til å kunne se, ta på og smake, for å danne seg et bilde av hvordan byen egentlig er. En trenger å være kreativ, det å kunne uttrykke seg, ha steder en kan møte andre og bare være. Men hvem har retten til byen? Lefebvre (1996) omtaler dagens by som ikke lenger praktisk forstått, men at dagens byer er blitt et objekt for kulturelt konsum med fokus på turisme og oppmerksomhet, ikke på byens sjel og dens brukere, nemlig innbyggerne. Retten til byen handler om å forstå selve byen og innbyggeres behov og perspektiver, og at innbyggerne er deltakere i hvordan byen formes. «*Retten til byen manifesterer seg som en overlegen form av rettigheter: rett til frihet, til individualisering i sosialisering, å bebo og bo. Retten til oeuvre², til medvirkning og tilegnelse (som klart skiller seg fra retten til eiendom), er underforstått i retten til byen*» (Lefebvre, 1996, pp. 174-175). Lefebvre setter altså det sosiale aspektet i sentrum, ved at det er menneske og folket som har rett på byen, da gjennom som sagt deltakelse. Men retten kommer ikke av seg selv, den må kjempes for, og det avhenger av hvordan det blir gjort og hvor sterk en er. David Harvey (2012) mener også at retten til byen handler om mer enn bare å ha tilgang til dens fasiliteter, byens innbyggere har rett til byen gjennom å skape en by som viser til og kan tilby dens innbyggere det de ønsker og har behov for. Ikke hva politikerne tror innbyggerne trenger og vil ha.

Både Lefebvre (1996) og Harvey (2012) mener det er innbyggerne og folket som har retten til byen, men hvem av innbyggerne og folket som har retten er ofte ikke klart (Mitchell, 2014). Hvem som har retten til byen og dens offentlige rom er ofte et utfall av makt, eller som et resultat av en hard kamp om rettigheter og likestilling.

² *Det totale verket, det en har oppnådd sammen*

En by er sammensatt av flere forskjellige komponenter som er med på å bestemme hvor vellykket den er, og hvem som har rett til den bør ikke bestemmes ut fra et abstrakt perspektiv hvor sosiale forskjeller og rettigheter spiller en rolle. Hvem som har rett til byens og dens offentlige rom i dag, avgjøres av planleggerne, politikerne som styrer byen og en dominerende klasse av ressurssterke personer (Mitchell, 2014, p. 18). Problemet med den moderne byen er at enkelte samfunnslag ikke er interessert i at byen skal inneholde og ha et mangfold av forskjellige mennesketyper, noe som fører til at byen blir mer og mer produsert for den med høyest stemme, og ikke for mangfoldet av byens innbyggere og dens minoriteter (Mitchell, 2014). For at mangfoldet av borgere skal bli synlig er det også viktig at en står frem og gjør seg selv synlig i bybildet. For å kunne gjøre seg selv synlig er det offentlige bylandskapet med dens rom desto viktigere, det er nemlig her borgerne kan bli sett, det er også her en blir en del av byen og dens identitet. Borgerne trenger et forskjellig utvalg av byrom, hvor en kan være, se og føle på byen og dens utvalg og funksjoner. En rettferdig by er en by som har offentlige rom med forskjellige funksjoner, som i så stor grad som mulig er tilgjengelig for alle typer mennesker (Mitchell, 2014, p. 33). Men for at byen skal være rettferdig må det også være dens brukere og innbyggere være likestilt, dette handler om sosial rettferdighet.

I følge Martha Nussbaum (2006) finnes det tre hovedproblemer som ikke er løst når det kommer til sosial rettferdighet, hvor det første problemet handler om mennesker med nedsatt funksjons- og mentale evner. Dette er mennesker som kan delta i samfunnet på lik linje med andre, men som likevel ikke blir inkludert i dagens samfunn som andre borgere (Nussbaum, 2006, p. 2). Mennesker med nedsatt funksjonsevner ser ut til å ikke ha likt borgerskap, politiske rettigheter og friheten det tilbyr som andre har, et problem som i bunn og grunn handler om urettferdighet og et syn på mennesker som skiller ut fra normalen. Mennesker med nedsatt funksjonsevne blir ikke behandlet like fullverdig som andre borgere, og stemmene deres blir ikke hørt når samfunnet skal formes (Nussbaum, 2006). Ved å ikke inkludere behov og synspunkt til mennesker som har nedsatt funksjonsevne i bestemmelser for samfunnsutviklingen og i utvikling av byrom, vil heller ikke denne gruppen mennesker kunne ta del i hvem byen utvikles og formes for. Og de vil da ble utestengt. Vi mennesker er dypt tilknyttet det samfunnet vi lever i, uansett fysisk funksjonsevne, hvor vi preges både sosialt, kroppslig og kulturelt av de holdningene samfunnet formidler (Lid, 2013, p. 45).

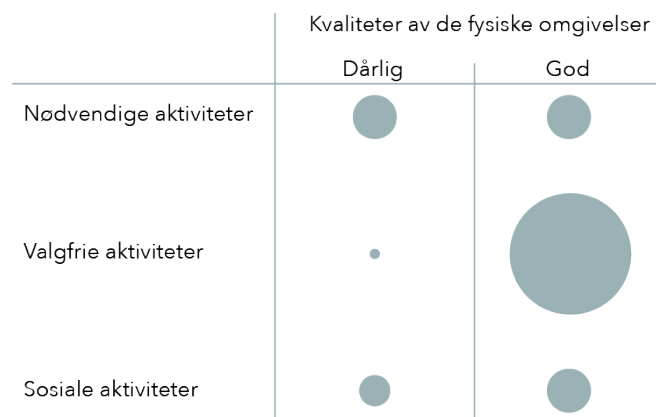
Hvorfor det offentlige rommet er så viktig

Mennesker tiltrekkes av andre mennesker, og en trekkes ut i byens rom for å være sammen med andre (Gehl, 2011, p. 23). Byens rom er hvor mennesker kan møte andre, sosialisere seg og til og med være alene om en vil det.

«Offentlige rom kan defineres som felles grunnlag for menneskelig samhandling innenfor en by – de steder som vi deler (...). Offentlige som har tradisjonelt vært den arenaen hvor det offentlige liv utfolder seg» (Hanssen, et al., 2015, p. 193).

Et offentlig rom skal dekke ulike behov mennesker har gjennom å tilby ulike funksjoner. Offentlige byrom er med på å tilby fysisk komfort, sosiale behov og rekreasjon, de oppfyller menneskelige behov og rettigheter om å kunne være en del av byen (Carr, et al., 1992). For

å kunne være en del av byen og samfunnet, må byen rom være tilgjengelig for brukeren. Brukeren må også kunne ha frihet til å være og sette sitt preg på den og føle seg velkommen og utøve forskjellige aktiviteter (Carr, et al., 1992). I følge Gehl (2011) finnes det tre typer aktiviteter som utfolder seg i byens rom; Nødvendige aktiviteter, valgfrie aktiviteter og sosiale aktiviteter. Hvor de valgfrie aktivitetene er aktiviteter en ønsker å gjøre uten å måtte det, det er aktiviteter en vil gjøre på fritiden sammen med andre eller alene. Sosiale aktiviteter er alle aktiviteter som avhenger av tilstedeværelse og kontakt med andre mennesker. Dette trenger nødvendigvis ikke å være fysisk kontakt der en har en samtale med andre, men det at en kan se og høre mennesker rundt seg. Nødvendige aktiviteter er de aktivitetene som er obligatoriske, altså de aktivitetene som en må gjøre for at hverdagen skal gå rundt, det å gå til bussen eller butikken, til og fra jobb eller bare det å gå å handle matvarer (Gehl, 2011, p. 9). Hvis byens rom er av dårlig kvalitet eller ikke er tilgjengelige, synker også bruken av dem og en mister tilgangen til sosial aktivitet. Kun nødvendige aktiviteter vil da forekommer. Tilgangen til offentlige rom er viktige for å tilfredsstillende menneskers behov for sosial kontakt og tilhørighet til byen, men også for å gi liv til byen.

Figur 7: Diagram som viser når kvalitetene i byrommene er gode vil valgfrie aktiviteter øke betraktelig.

Kilde: (Gehl, 2011, p. 11)

Gehl (2010) har definert 12 kriterier som må til for at byrom skal ha god kvalitet (se figur 8, neste side). Kriteriene er delt inn i tre kategorier; Nyttelse, komfort og trygghet. Hvor nytelse går ut på at rommene må blant annet ha en skala som er behagelig å være i, og at de kan relateres til sansene. At en skal trives i rommet, da med tanke på klima og positive inntrykk av materialer og kvalitet av stedet. Komfort går ut på at en skal ha mulighet for å kunne bevege seg rundt, men samtidig at en også skal kunne sitte seg ned og slappe av eller bare være og se på utsikten rundt seg. En skal ha mulighet til å kommunisere med andre og være aktiv. Med trygghet mener Gehl (2010) at en skal føle seg trygg mot trafikk, slik at den ikke blir ubehagelig eller virker som en barriere, at en skal føle seg trygg i rommene ved at det også er andre der, at rommet er levende og har liv og funksjoner som kan benyttes både på dagtid og kveldstid. Og at rommene kan tilby ly og beskyttelse for vær, vind og støy.

Figur 8: Gehls 12 kvalitetskriterier.

Kilde: (Gehl, 2010, p. 249)

(Se vedlegg for ytterligere forklaring av de ulike kategoriene)

God arkitektur og design er et viktig element for at rommene skal ha god kvalitet, men uten resten av kvalitetskriteriene vil ikke rommene fungere og være gode for brukerne (Gehl, 2010).

Universell utforming

Ingen mennesker er like, og vi har alle forskjellige utfordringer, behov, evner og ferdigheter, hvor sterke eller svake disse er kommer an på forskjellige faktorer. Faktorer kan være alt fra kjønn, alder, livsstil, hvordan man er født til personlige ambisjoner (Vavik, 2009, p. 4). Før eller senere vil alle erfare hvordan det er å ha nedsatt funksjonsevne, det kan være gjennom å ha brukket et ben eller en arm, eller at en begynner å miste synet eller hørselen etter som en blir eldre. Universell utforming er et begrep som gagnar alle, uansett om en har nedsatt funksjonsevne eller ikke.

Det norske begrepet om universell utforming kommer direkte fra det amerikanske begrepet Universal Design (Asmervik, 2009). Et begrep introdusert av den amerikanske arkitekten Ronald L. Mace, i 1985, som gikk ut på å skape og designe produkter og omgivelser som kan brukes av alle, uten at det trenger ekstra designelementer eller tilpassing i etterkant (Vavik, 2009). Selv om selve begrepet om «universell utforming» ikke ble introdusert før på midten av 1980-tallet, har begreper innen tilgjengelighet og inkludering, «accessible og accessibility» og «inclusive design», vært i bruk innen design og arkitektur. I USA gikk en bort fra begrepene «accessible» og «accessibility» på grunn av at ordet mistet sin betydning om tilgjengelighet for alle, da begrepene ble spesielt assosiert til mennesker med nedsatt funksjonsevne (Asmervik, 2009). I Storbritannia er universell utforming kjent som «inclusive design» og innen EU er det uttrykket «design for alle» som brukes (Vavik, 2009). I Norge har det begrepene brukbarhet og tilgjengelig vært vanlig å bruke.

Målet med universell utforming i offentlige byrom handler om at rommene formes slik at det kan brukes av alle i så høy grad som mulig, hvor en ikke trenger å legge til ekstra elementer som er til for å gjøre rommet tilgjengelig for en viss gruppe mennesker (Steinfeld & Maisel, 2012). Universell utforming betyr ikke utforming for funksjonshemmede, men at alle mennesker har forskjellig funksjonsevne (Lid, 2013, p. 22), og er derfor utforming for alle mennesker. Funksjonshemming er når det ikke er eller mangler samsvar mellom kravene til omgivelsene som stilles til enkeltmenneskets funksjonsevne (Lid, 2013, p. 26). Funksjonshemming oppstår altså i samspillet mellom omgivelsene og enkeltpersonen, hvor omgivelsene kan fungere som tilgjengelige eller som funksjonshemmende barrierer. Siden alle mennesker er forskjellige, vil også erfaringen og følelsen av tilgjengelighet og barrierer være ulik, noe som er tilgjengelig for noen kan føles som en barriere for andre (Lid, 2013).

I følge Lid (2013) dreier universell utforming om muligheten til å være tilstede der livet skjer og der en lever livet. Universell utforming er viktig for å fremme menneskers rett til å leve med verdighet, respekt og selvstendighet (Imrie & Hall, 2001). Ved å ha tilgjengelighet forstår Lid (2013) som å få tilgang til samfunnet og ha en likeverdig mulighet til å benytte seg av fellesskapet og dens goder.

Inkluderende design og universell utforming går ut på demokrati, likeverd og mangfold (Imrie & Hall, 2001). Hvor medvirkning og medmenneskelighet spiller en stor rolle.

7 prinsipper for universell utforming.

Center for Universal Design ved University of North Carolina i USA, utviklet i 1997

syv prinsipper for universell utforming (Vavik, 2009). De syv prinsippene for universell utforming er med på å gjøre det lettere for designere å utforme produkter som er enkle og gode å bruke for alle, uansett funksjonshemming. Prinsippene er i hovedsak ment som en veileder for hva som er viktig å tenke på og hvordan produkter, bygninger og utearealer bør utformes (Knarlag, 2012), men de skal også brukes i sammenheng med økonomiske rammer, prosjektering, kultur, kjønn og miljøhensyn (Center for Universal Design, 1997).

1) Like muligheter for bruk

Utformingen skal være brukbar og tilgjengelig for personer med ulike ferdigheter.

2) Fleksibel i bruk

Utformingen skal tjene et vidt spekter av individuelle preferanser og ferdigheter.

3) Enkel og intuitiv bruk

Utformingen skal være lett å forstå uten hensyn til brukers erfaring, kunnskap, språkferdigheter eller konsentrasjonsnivå.

4) Forståelig informasjon

Utformingen skal kommunisere nødvendig informasjon til brukeren på en effektiv måte, uavhengig av forhold knyttet til omgivelsene eller brukerens sensoriske ferdigheter.

5) Toleranse for feil

Utformingen skal minimere farer og skader som kan gi ugunstige konsekvenser, eller minimalisere utilsiktede handlinger.

6) Lav fysisk anstrengelse

Utformingen skal kunne brukes effektivt og bekvemt med et minimum av besvær

7) Størrelse og plass for tilgang og bruk.

Hensiktsmessig størrelse og plass skal muliggjøre tilgang, rekkevidde, betjening og bruk, uavhengig av brukerens kroppsstørrelse, kroppstilling eller mobilitet.

(Asmervik, 2009) (Center for Universal Design, 1997)
(Se vedlegg 9 for underpunkter til prinsippene)

Ikke alle prinsippene er like aktuelle for hvordan offentlige rom bør utformes og planlegges, men de gir likevel en god pekepinn på hva som er viktig å huske på for å få et offentlig rom som er funksjonelt for flest mulig. Asmervik (2009) mener at en del av prinsippene er svært velegnet for arkitekter og landskapsarkitekter når det kommer til arbeid med konsepter med grunnlag for prosjektering. Asmervik (2009) ser ikke direkte på prinsippenes rolle innen

utvikling av offentlige byrom, men mest med tanke på bygningers interiør og eksteriør. Likevel vil jeg påstå at prinsippene også i aller høyeste grad kan brukes til offentlige rom, da: Prinsipp 1 om like muligheter for bruk i også gjelder for universell utforming av offentlige plasser, da alle har rett til å bruke offentlige arealer, både inne og ute, uansett fysisk eller psykiske evner. Prinsipp 2 om fleksibel bruk gir muligheter til å bruke rommet på flere måter, uavhengig fysisk form og evne. Prinsipp 3 om enkel og intuitiv bruk, som Asmervik (2009) sier handler dette om hvor funksjonelt noe er, og dette prinsippet kan sees i sammenheng i hvordan et offentlig rom fungerer og hvor lett det er å ta i bruk. Prinsipp 4 om forståelig informasjon, vil dette gjelde hvor lett det er å navigere seg i rommet. Prinsipp 5 om feiltoleranse berører sikkerhet (Asmervik, 2009) med tanke på ulykker som kan skje med tanke på ulike elementer og design i rommet. Prinsipp 6 om liten fysisk anstrengelse kan se med tanke på tilgangen på rommet, er det hindre som gjøre at enkelte må bevere seg ekstra for å komme frem, men også om hvordan rommet er innredet med tanke på brukbarhet for alle grupper. Prinsipp 7 om størrelse og plass for tilgang og bruk berører aspektet om det er plass til eksempel er plass til rullestol ved siden av eksiterende benker. Om det er plass og mulighet til å bruke hjelpemidler.

Prinsippene for universell utforming er viktig når det kommer til utforming av offentlige rom, da de kan være med på å inkludere mennesker med nedsatt funksjonsevne slik at de føler seg verdsatt ved at de ikke trenger å måtte påpeke, eller bli minnet på, at byens rom ikke er brukbare. Ideen bak universell design er jo at rommene skal kunne brukes av alle, men da er det også viktig å huske på at det finnes mange forskjellige nedsatte funksjonsevner og behov. Behovene til en rullestolbruker er ikke de samme som behovene til en som en synshemmet.

Men, det er viktig å huske på at universell utforming er en prosess som må tas med fra begynnelsen til slutten av plan- og designprosess (Vavik, 2009, p. 221).

Kapittel 4 - Methode

4

Denne oppgaven har basert seg på samfunnsvitenskaplig metode i en kvalitativ casestudie. Jeg tar for meg én overordnet plan, reguleringsplan med bestemmelser og en bebyggelsesplan over ett bestemt område i Oslo.

Gjennom analyse av de offentlige rommene, overordnet plan, reguleringsplan og bebyggelsesplan i sammenheng med norsk lovverk, vil jeg vurdere hvordan det tilrettelegges for universell utforming og retten til å bruke de aktuelle byrommene. Gjennom analysen av plandokumenter og intervjuer med aktuelle aktører og grupper, vil jeg se på hvordan de ferdige rommene er blitt i bygget form, om visjonen for området skiller seg fra ferdig resultat og hvordan dette påvirker mennesker med funksjonshemninger.

Kvalitativ metode

I denne oppgaven benyttes altså kvalitative metoder og tilnærminger. Ved kvalitative metoder foregår datainnsamling og analyser parallelt i prosessen. En låser seg ikke til en bestemt datainnsamlingsmetode på forhånd og en kan jobbe mer fleksibelt (Halvorsen, 2003). Kvalitative metoder brukes som oftest for å hente inn data som omhandler sosiale kontekster og relasjoner, om å få en forståelse av blant annet individer, meninger, fenomener eller hendelser. Kvalitativ metode kjennetegnes ved at det sier noe om kvaliteten eller om det er spesielle kjennetegn eller egenskaper ved det som skal studeres og forskes på (Johannessen, et al., 2011).

Casestudie

Casestudie som metode har en lang tradisjon og er godt brukt innen samfunnsvitenskapelig forskning. En casestudie er intensive studier av en eller få enheter (Andersen, 2013), hvor man kan forske på alt fra enkeltbeslutninger, organisasjoner, hendelsesforløp eller spesifikke områder som er med på å forklare et fenomen. Casestudier er med på å finne spesifikke kunnskap av aktuelt tema, som er med på å løfte kunnskapsnivået om fenomenet i en større og bredere skala.

Styrken ved casestudier er å forstå og forklare prosesser og handlinger. Det å ikke kun kartlegge det empiriske omfanget av fenomenet, men å avgrense et tema i et eller flere spesifikke områder i den grad forståelsen av fenomenet også kan forklare andre steder. For å forstå og forklare prosessen og handlinger er det det vanlig i casestudier å bruke forskjellige kilder og metode.

En annen styrke og argument for å bruke casestudie som metode, er at casestudier som går i dybde. Hvor detaljert og omfattende kunnskap vil ha høy grad av validitet ved at det blir samlet inn data fra flere variabler (Halvorsen, 2003, p. 66).

Svakheter med casestudie er at studiet blir for generaliserbart, og at caseområdet blir for spesifikt og ikke kan sammenlignes på en god nok måte med andre lignende områder eller fenomener.

Denne oppgaven baserer seg på en casestudie, som går i dybden på ett område, ikke flere

caseområder som sammenlignes med hverandre. Dette er på grunn av valgt case sitt omfang og status i nåtidens ideal om kompakt byutvikling og tilrettelagte byrom for alle, og at det ikke finnes andre lignende steder som vil være sammenlignbare på samme måte. Metoder som blir brukt er dokumentstudier, intervju, observasjon og gåtur.

Valg av case

I utgangspunktet er jeg interessert i hvordan alle offentlige rom planlegges for universell utforming, om rommene planlegges og designes for alle eller om visse grupper blir forsømt eller utelatt til fordel for andre sterkere grupper i samfunnet. I denne oppgaven er målet å se hvordan ferdigstilte byrom er med på å legge til rette og inkludere for universell utforming, og hvordan dette er med på å vise hvem som har rett til å bruke byens landskap.

Caseområde er valgt på grunnlag av høye mål og prinsipper om universell utforming satt gjennom hele designprosessen og utbyggingen, fra tidligfase til ferdigstilt produkt, hvor høy kvalitet gjennom materialer og design også har vært prioritert. Offentlige byrom har fått stor status i hele utbyggingen, og blir sett på som et av hovedgrepene i området. Da med at rommene skal være et bindeledd mellom resten av byen og fjorden, og at området skal bli tilgjengelig for alle byens borgere.

Sørenga har blitt ett av de mest populære rekreasjonsområdene i Oslo på sommerstid, og har blitt et oppholdsrom og møteplass for svært mange av byens innbyggere og brukere.

På grunnlag av dette er det interessant å se hvordan området er faktisk er tilrettelagt for universell utforming, og hvem som faktisk har tilgang til å benytte seg av området og dets fasiliteter og kvaliteter.

Caseområde er også en del av DEMOSSPACE-prosjektet, noe som har vært med på å gi lettere tilgjengelighet til planer og dokumenter for området, og hvor jeg har vært med på å bidra med data til prosjektet gjennom arbeid med oppgaven.

Avgrensing

På grunn av oppgavens størrelse og tidsramme har jeg måttet avgrense oppgaven. Hovedfokuset i oppgaven vil være opplevelsen av rommene, hvordan rommene er planlagt ut fra inkludering av ulike brukergrupper og eierskap til bylandskapet. Det er også fokusert på hvilke intensjoner som finnes for universell utforming både i planene for området og fra aktørenes side. Det som ikke er fokusert på er tekniske krav og forskrifter til selve utformingen.

Områder rundt caseområdet er fremdeles under utbygging, noe som har effekt og direkte sammenheng med fremkommeligheten med både fysisk og psykisk tilgjengelighet til området.

På grunn av værforhold og en lang og kald vinter, er fysiske undersøkelser av case, gåturer med aktuelle grupper, blitt satt på vent til værforholdene har tillatt og gjort det mulig å

utføre undersøkelsene. Dette har vært en avgjørende faktor og har vært med på å forskyve oppgavens funn og fremgang.

Metoder for innsamling av data

Dokumentstudier

Det er blitt utført dokumentstudier for å få en oversikt og danne et bilde over hvilken rolle universell utforming har hatt i planene for caseområdet. Det finnes svært mange dokumenter som er tilknyttet Bjørvika prosjektet, og denne oppgaven tar utgangspunkt i dokumenter som har tilknytning til Sørenga. Disse dokumentene er reguleringsplan med bestemmelser for Bjørvika-Bispevika-Lohavn, Bærekraft i Bjørvika – Designhåndbok, Temahefte – byrom og gaterom, og Forslagsstillers planbeskrivelse – Sørengutstikkeren bebyggelsesplan.

Svakheter med dokumentstudier er om dokumenter som er valgt er relevante for oppgaven og om dataene som hentes analyseres på korrekt måte. En fare kan være at dokumentene blir tolket i feil retning, derfor er data hentet fra dokumenter også sett i sammenheng med intervju av ulike involverte aktører.

Intervju

Den mest brukte måten for å samle inn kvalitative data er intervjuer (Johannessen, et al., 2011). Det finnes flere forskjellige intervjumetoder, denne oppgaven har tatt for seg semi-strukturerte intervjuer. Semi-strukturerte intervjuer kjennetegnes ved at intervjuer på forhånd setter opp noen hovedspørsmål eller en temaliste, uten at spørsmålene blir for detaljerte eller i en viss sammenheng. Denne formen for intervju er basert på en uformell samtale hvor intervjuer kan styre samtalens tema ved å stille planlagte spørsmål. Ved å bruke intervju som metode har jeg fått supplerende informasjon til eksisterende planer og hvordan prosessen har foregått, som ikke kommer frem i de formelle dokumentene.

Det er blitt gjennomført fem ulike intervjuer i denne oppgaven, hvor informantene er intervjuet på bakgrunn av case og tema til oppgaven. Målet har vært å snakke med flest mulig involverte aktører. Tre av informantene har direkte tilknytning til caseområdet gjennom saksbehandling for kommune, som byggherre og som arkitekt. Mens de to siste informantene er privatpersoner med forskjellig type nedsatt funksjonsevne.

I tillegg til de fem ulike informantene har det også vært nødvendig å ta kontakt med enkelte andre som kan svare på spørsmål de andre informantene ikke kunne svare på. Det har vist seg å være noe utfordrende å få kontakt med rett person til noen av intervjuene jeg hadde ønsket. Dette har delvis vært på grunn av at personer ikke har svart på henvendelser, og fordi ingen kan hjelpe med å finne rett person som kan snakke om tema.

Aktører som er intervjuet:

- «PBE-informant»: Overarkitekt og byggesaksbehandler i Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune. Sentral i planprosess for Sørenga.
- «Byggherre-informant»: Representant for utbygger og byggherre i Bjørvika og Sørenga.
- «Arkitekt-informant»: Arkitekt bak bebyggelsesplan og utforming av Sjøbadet og Havnepromenaden på Sørenga.
- «Synshemmet-informant»: Privatperson som er synshemmet, blind, og bruker sansestokk til å orientere seg frem.
- «Bevegelses-informant»: Privatperson som har nedsatt bevegelse, bruker til vanlig rullestol.

Informanter er først blitt kontakt gjennom e-post om de ønsker å la seg intervju. Gjennom e-post er informantene også blitt informert om forskningsetiske normer og hva studien går ut på, at de når som helst kan trekke seg og at de vil så lang som mulig bli anonymisert. Alle har skrevet under på informasjonsskriv (se vedlegg 2), og opplyst om at oppgaven er godkjent hos NSD, se vedlegg 3.

Observasjon

For å studere fenomener i sin naturlige sammenheng brukes ofte observasjon som metode (Halvorsen, 2003). Observasjon er med på å fortelle hva og hvilke handlinger folk faktisk gjør i en gitt situasjon. Hva en faktisk gjør, kan være annerledes fra det en sier at en gjør. Med observasjon må forskeren vite hvor representativt observasjonene er, det er derfor nødvendig å vite hvor ofte det man skal observere skjer. Deltakerne er viktig når det kommer til observasjon (Halvorsen, 2003). En kan dele deltakerne inn i to grupper; de som er klar over at de blir observert og de som ikke er klar over å bli observert. Med de som er klar over å bli observert er det viktig å vite om handlingsmønsteret blir annerledes enn hva det hadde vært om de hadde forblitt uvitende.

Det som er viktig med observasjon er at forskeren klarer å holde seg objektiv og har en bred innsikt og helhetsforståelse av fenomenet som forskes på, at en er eksplorerende (Halvorsen, 2003, p. 85).

I denne oppgaven er observasjon brukt over ulike dager ved ulikt tidspunkt for å få et bedre helhetsinntrykk over fenomenet ved caseområdet.

Det er i hovedsak blitt gjort observasjon på tre ulike dager, 9., 20. og 24. mars, i et tidsrom fra 1-2 timer, men det er også gjort litt observasjoner i sammenheng med metode om gåtur.

'Go-Along' - Gåtur

«Go-along» er en metode for innsamling av data om et fenomen som skiller seg fra lignende metoder som observasjon og intervju. Man kan si at «go-along» er en blanding mellom intervju og observasjon, da det er en slags gåtur gjennom valgt område (Lid & Solvang, 2013). Forsker tar opp samtaleemner på veien, det både kan være bestemte tema på forhånd eller tema som kommer opp underveis på gåturen. Hensikten og det som er viktig med gåtur er at samtidig som en får en uformell samtale med intervjuobjektet, får en også et innblikk i hvordan det aktuelle fenomenet fungerer der og da, i hverdagen (Kusenbach, 2003). En vil få et annet innblikk og synspunkt av fenomenet enn det man ville fått via intervju og observasjon hver for seg.

Denne oppgaven har tatt for seg gåtur som metode ved at aktuelle grupper for utforskning av fenomenet er blitt tatt med på tur i gitt caseområde.

For å kunne få en forståelse av hvordan Sjøbadet og Havnepromenaden på Sørenga føles og er for mennesker med nedsatt funksjonsevne, er det blitt gjennomført to forskjellige gåturer i området. Gåturene har vært med på å se hvilke faktorer som fungerer eller ikke og hva som gjør at noe er bra eller ikke. Den ene gåturen er blitt gjort sammen med en person med nedsatt bevegelses evne, og den andre turen ble gått med en person som er synshemmet.

Grunnen til at det blitt gjort gåturer med mennesker med faktiske funksjonsnedsettelse, og ikke at undersøker selv prøver seg frem i gitt situasjon. Er fordi en funksjonsfrisk person vil aldri helt forstå eller ha samme synspunkt som en person med nedsatt funksjonsevne. For å kunne få et validt syn på funnene er det derfor viktig at mennesker med faktiske nedsatte funksjonsevner kan fortelle sine syn og oppfatninger av området.

Det ble på forhånd satt opp en rute for turen med 5 stopp, hvor vedkommende skulle reflektere over både positive og eventuelt negative inntrykk av gitt område og etappe.

Det ulike stoppene er:

- 1) Midlertidig havnepromenade mellom Opera og Sørenga
- 2) Midlertidig flytebro fra Sukkerbiten til Sørenga
- 3) Havnepromenade på vestsiden av Søregutstikker
- 4) Sjøbadet
- 5) Handikap-basseng

Begrensninger med gåtur-metoden har vært at det er blitt gjennomført turer med bare to personer med forskjellig funksjonsnedsettelse. Ingen mennesker er like, noe som er også viktig å ha i bakhodet når det kommer til universell utforming. Resultatene fra gåturene ville vært enda sterkere om flere personer med lik type nedsatt funksjonsevne hadde vært med, da det ville gitt flere resultater og større reliabilitet.

En svakhet med gåtur-metoden er om forsker stiller ledende spørsmål og vinkler samtalen dit en selv ønsker, slik at svarene og funnene ikke blir slik intervjuobjekt selv ser det.

Etikk og forskerens rolle

Ved forskning på menneskers adferd og er det viktig å ha noen etiske prinsipper som følges, dette for at forskningen ikke skal gå på bekostning av menneskeverd, integritet og rettigheter. Det er spesielt viktig å ha dette i bakhodet når man forsker på mennesker som tilhører «svakerestilte» grupper i samfunnet. Forskningsoppsett og problemstilling er meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og godkjent på grunnlag av etiske vurderinger og hensyn som blir tatt i oppgaven (se vedlegg xx). Informanter knyttet til funksjonshemninger er anonymisert og vil ikke kunne bli gjenkjent gjennom informasjon om funksjonshemming. Informanter som er intervjuet på grunn av deres yrke og rolle for planlegging og ferdig produkt vil kun knyttes til deres profesjon, ikke-sensitiv informasjon vil også uansett bli anonymisert. Alle som er blitt intervjuet har fått og godkjent skjema om forespørsel til intervju og ha det vil innebære, se vedlegg.

Kapittel 5 - Bjørvika:
Den nye byen i byen

Dette kapitlet vil gi en introduksjon av Bjørvika som område og selve utbyggingen, hvilke hovedgrep og prinsipper som er blitt gjort for å få en helhetlig utbygging med høy kvalitet som skal gagne byens borgere.

Bjørvika – en ny by i byen

Bjørvika er et av de største utviklingsprosjektene og utbyggingene i Norge. Et gammelt industri- og havneområde med lang historie, har fått en ansiktsløftning og er til for å glede byens innbyggere ved åpne opp og styrke kontakten mellom byen og fjorden.

Bjørvika er et område i Oslo med lang historie og stor utvikling. I 1624 brant Oslo, og Kong Christian IV benyttet anledningen til å anlegge en ny by på vestsiden av Bjørvika og Christiania ble bygget. Christiania ble anlagt som kvadratur hvor det var murtvang og rasjonelle byggetomter som ble beskyttet av Akershus festning, og en ny moderne havn for en økende tretransport ble også anlagt (Bjørvika Utvikling, 2018). Med dette betydde det slutten for den gamle middelalderbyen som først hadde vært anlagt der hvor Alna-elva møtte Oslofjorden. En middelalderby som var i sterkt forfall frem til nye Christiania ble grunnlagt.

Fra midten av 1800-tallet opplevde Christiania stor vekst, befolkningstallet økte betydelig, moderne infrastruktur som jernbanen ble etablert sentralt i byen samtidig som havnen rett ved siden av i Bjørvika ble bygget ut. Dette var med på å styrke byens rolle som landets største og viktigste sjøfartsby (Bjørvika Utvikling, 2018).

Med bilens inntog på 1960-tallet ble infrastrukturen i Bjørvika enda en gang forsterket, og jernbane- og veisystemet ble utvidet i stor grad. Jernbanen og trafikkarer som nye E18 ble lagt mellom byen og fjorden (Bjørvika Utvikling, 2018) og ble til en både visuell og fysisk barriere mellom byen og dens brukere og vannet.

Visuell oversikt over utvikling i Bjørvika

Figur 9: Oversiktsbilde av Bjørvika fra 1941. Jernbanen og annen infrastruktur i området er allerede godt etablert, og Sørenga er et travelt havneområde.

Figur 10: Oversiktsbilde fra 1971. E18 over Bjørvika er bygget.

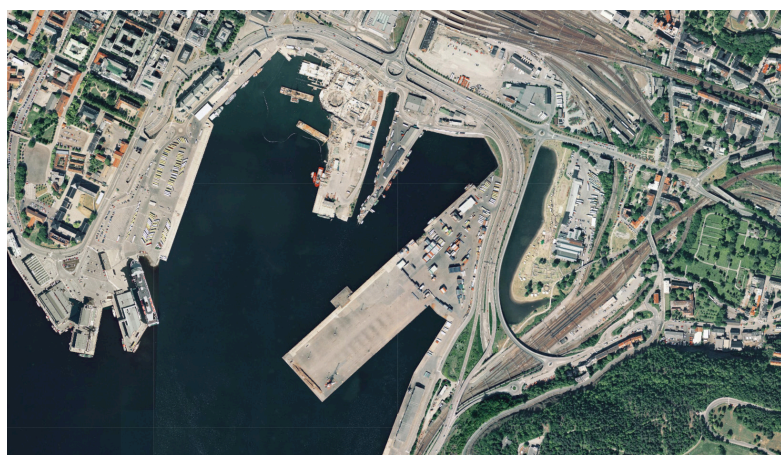
Figur 11: Oversiktsbilde fra 1984.

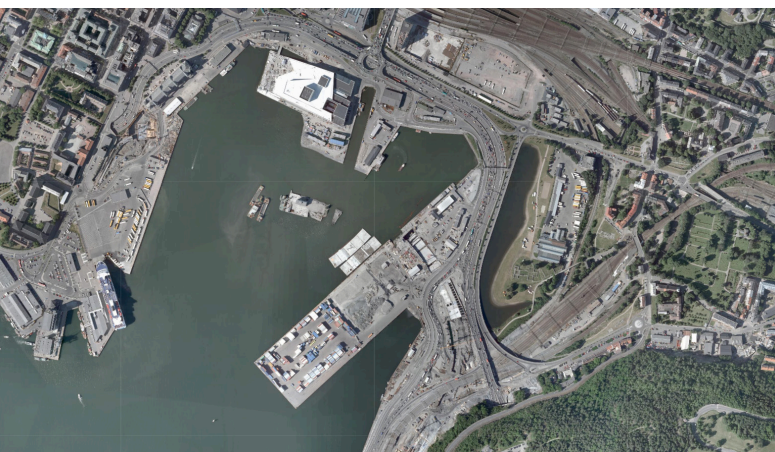
Figur 12: Oversiktsbilde av fra 1997. Nesten ingenting har endret seg på over 20 år.

Figur 13: Oversiktsbilde fra 2001. Middelalderparken og vannspeilet som viser hvor sjøkanten opprinnelig har vært er

Figur 14: Oversiktsbilde fra 2004. Bygging av operaen har begynt.

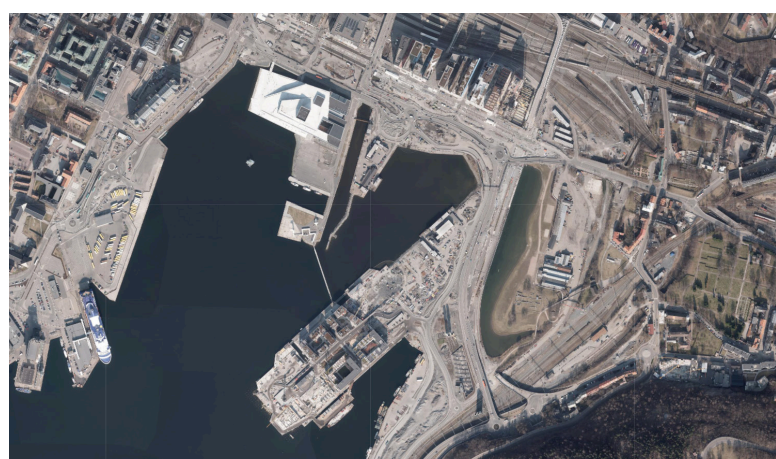
Figur 15: Oversiktsbilde fra 2007. Opera er ferdig bygget, og tomten til Barcode er under oppbygging.

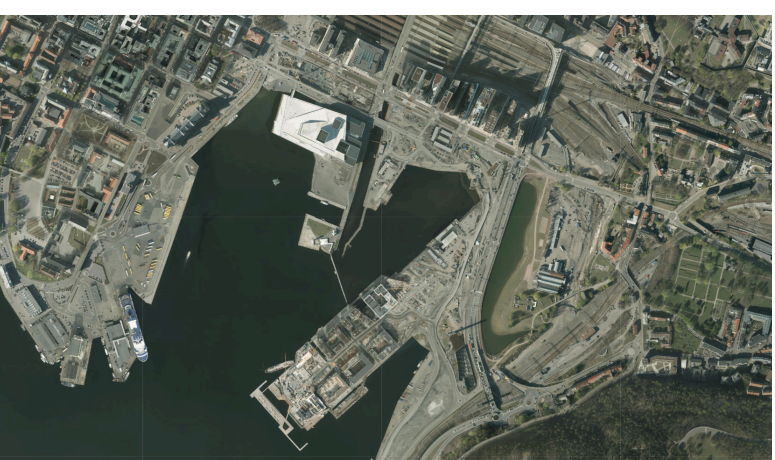
Figur 16: Oversiktsbilde fra 2010. Sukkerbiten ved operaen er bygget, og bygging på Barcode og Sørenga er påbegynt.

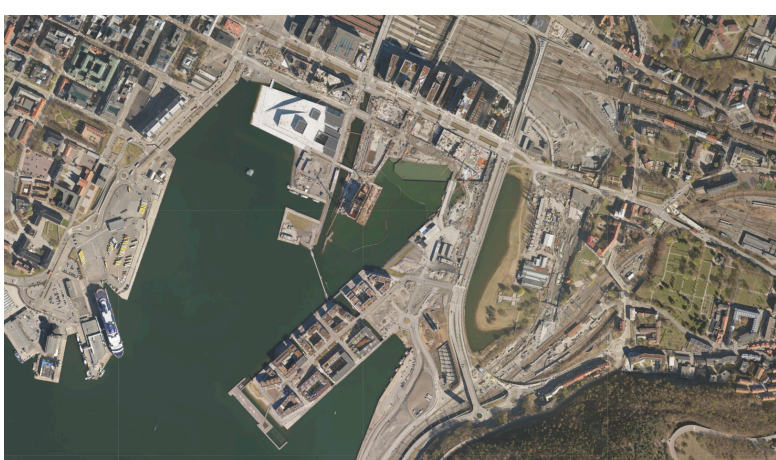
Figur 17: Oversiktsbilde fra 2012. E18 er lagt i tunnel, deler av Sørenga er ferdig bygget og midlertidig bro over er satt opp.

Figur 18: Oversiktsbilde fra 2014. Byggearbeid på Sørenga og i Dronning Eufemias gate pågår.

Figur 19: Oversiktsbilde fra 2015. Sjøbadet på Sørenga er ferdig bygget.

Figur 20: Oversiktsbilde fra 2017. Barcode og Sørenga er ferdig utbygget, Og utbygging av Bispevika er påbegynt.

(Kilde: Alle bilder er hentet fra kart.1881.no)

Ideen om Fjordbyen

Allerede i 1988 ble det fattet vedtak om ny og transformerende utvikling i Bjørvika-området av bystyret i Oslo, formålet med utviklingen var å fornye et område på Oslos østkant som over lengre periode ikke hatt hadde noe prioritet innen byens utvikling (Oslo kommune, 2018). I 2000 kom fjordbyvedtaket, et vedtak som gikk ut på å transformere store arealer som ble brukt til havnevirksomhet og trafikkårer, for å frigjøre store områder til bolig og rekreasjon til glede for byens innbyggere og brukere (Oslo kommune, 2018). I 2008 vedtok bystyret i Oslo, Fjordbyplanen, en plan som bygger på fjordbyvedtaket fra 2000 ved at det ble satt opp detaljerte planer og føringer for videre utvikling av en helhetlig fjordby (Plan- og bygningsetaten, 2018).

Fjordbyplanen (2008) skulle være, og er, et prosjekt om bærekraftig utvikling, hvor byens sjøfront skulle være tilgjengelig, gi variasjon og kultur- og rekreasjonsopplevelser til byens brukere og innbyggere. Fjordbyen strekker seg langs sjøfronten fra Ormøy til Bygdøy og består av flere forskjellige delprosjekter; Aker brygge, Akershusstranda, Bjørvika, Filipstad, Havnepromenaden, Loenga, Rådhusplassen, Sydhavna, Tjuvholmen, Vestbanen og Vippetangen (Oslo kommune, 2018).

Figur 21: Oversiktsbilde over hva som regnes for Fjordbyen. Fjordbyen strekker seg langs hele sjøkanten i Oslo sentrum, den binder også østkanten av byen til vestkanten og gjør havnen og vannet tilgjengelig for byens brukere og innbyggere.

Kilde: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/slik-bygger-vi-oslo/fjordbyen/>

For at det skulle forbli en helhet gjennom de forskjellige delprosjektene, er det blitt utviklet prinsipper for å bevare helheten i Fjordbyen. En helhet som skal være med på å samle Fjordbyen for å skape vitalitet, stolthet og tilhørighet, og sikre byens befolkning og allmennheten tilgang til de gode og tilbudene vannet kan tilby (Plan- og bygningsetaten , 2008). Noen viktige prinsipper er:

- Fjordbyens helhet
- Mangfold.
- Rekreasjon og fysisk aktivitet
- Aktivisering av vannet
- Universell tilgjengelighet
- Byrom som drivkraft
- Allmenninger og parker.
- Havnepromenade.
- Kontakten mellom by og vann

(Plan- og bygningsetaten , 2008)

Prinsippene legger stor vekt på at Fjordbyen skal være tilgjengelig og inkluderende for dens brukere og innbyggere gjennom offentlige rom, som allmenninger, parker og havnepromenaden. Brukerne og byens innbyggere skal også få muligheten og ha rett til å bruke byens strandlinje, og få glede av vannet og dets «rekreasjonsverdier». For å sikre at alt dette er inkluderende og tilgjengelig for alle, er et av prinsippene viet til universell utforming. Prinsippet om universell utforming legger stor vekt på at alle vil i en viss grad oppleve en form for tilrettelegging, og hvor tilgjengelig noe er avhenger av hvordan omgivelsene rundt oss er satt opp. Fjordbyen skal være et område som er tilgjengelig og inkluderende for alle. Prinsippet forteller at det skal planlegges slik at en legger opp til at bymiljøet skal være tilgjengelig nok til at flest mulig kan og skal ha mulighet til å bruke Fjordbyen på sine egne premisser, ut fra hvilke funksjonsevner enhver innehar.

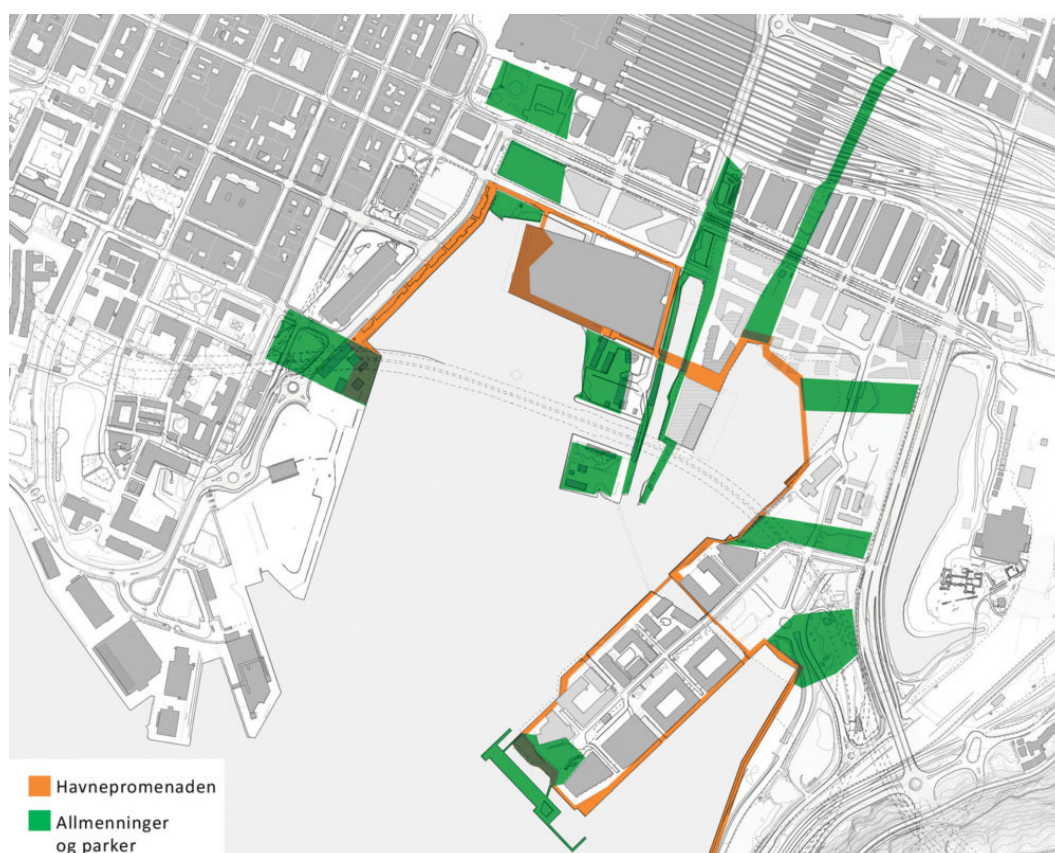
Hovedgrep for Bjørvika-utbyggingen

I utviklingen av Fjordbyen er Bjørvika det største delprosjektet med ca. 75 hektar utbyggings- og utviklingsområde. Når området er ferdig rundt år 2035, vil Bjørvika ha ca. 5000 leiligheter, ca. 25 000 arbeidsplasser, 3,1 km med havnepromenade og ca. 30 hektar, 40 % av hele utbyggingen, vil være parker og offentlige byrom (Plan- og bygningsetaten, 2018). For å få en helhetlig plan er hele Bjørvika planlagt som ett, dette ble gjort for å sikre blant annet gode byrom, hvor det ble laget en klar standard for hvilken kvalitet som er ønsket i utformingen av bebyggelsen (Oslo kommune, Pbe, 2008).

Proessen bak utbyggingen i Bjørvika har vært svært lang og omfattende, og består av flere forskjellige aktører. Bjørvika Utvikling AS er de som har ansvaret for utviklingen av området, mens Bjørvika Infrastruktur har ansvar for og er byggherre for blant annet alle offentlige rom og det som er mellom alle bygninger i området (Bjørvika Utvikling, 2018). Når de offentlige rommene er ferdig utbygget overleveres de til Oslo kommune som tar over eierskap og ansvar.

Bjørvika er delt inn i fire forskjellige delområder hvor alle områdene er planlagt for ulike bruk. De fire delområdene er; vest for Akerselva, Bispevika, Middelalderparken og Lohavn, hvor Sørenga er lokalisert (Oslo kommune, Pbe, 2008).

Hovedgrepet i planen for Bjørvika er syv planlagte allmenninger og den sammenhengende havnepromenaden. Allmenningene skal fungere som bindeledd mellom den allerede eksisterende bebyggelsen og byen bak, og skal gjøre sjøkanten direkte tilgjengelig for resten av byens befolkning. Rekreasjonsområdene er plassert i nærmest fjorden, og bindes sammen av Havnepromenaden som går langs sjøkanten gjennom hele området (Oslo kommune, Pbe, 2008). Alle allmenningene har fått hver sin funksjon og forskjellige aktiviteter. I dag er det bare nordre del av Akersvallmenningen og Stasjonsallmenningen ferdig, resten av allmenningene forventes å bli ferdig i henhold til bebyggelsen rundt (Bjørvika Utvikling, 2018).

Figur 22: Oversikt over hvor parker, allmenninger (i grønt) og havnepromenaden er lokalisert i Bjørvika. På Sørenga er Sjøbadet ansett som parkområde, og havnepromenaden omkranser hele området.

Kilde: <http://www.bjorvikautvikling.no/portfolio-item/bakgrunn-for-allmenningene-i-bjorvika/>

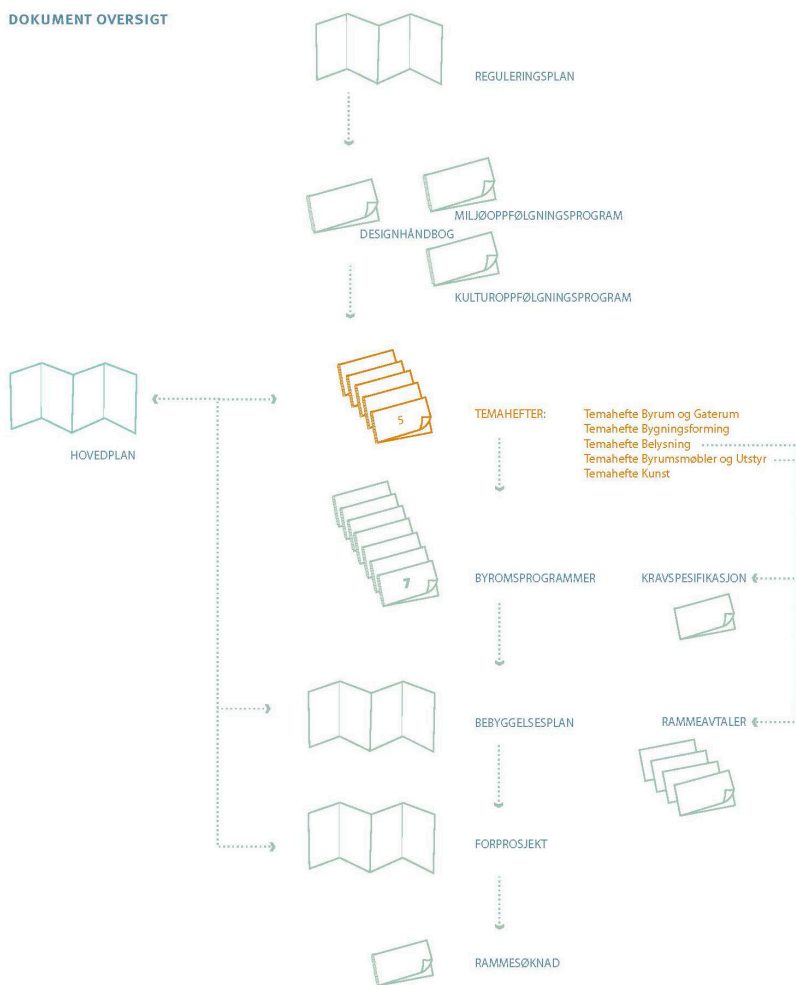
For å sikre bærekraftig utvikling i Bjørvika, ble det som en del av reguleringsplanen vedtatt et bærekraftprogram som skulle være med på å sikre kvalitetene og sette mål for utbyggingen. Bærekraftprogrammet består av tre håndbøker som skal utdype og supplere reguleringsplanen på prioriterte områder som miljø, kultur og etikk. De tre håndbøkene er Overordnet miljøoppfølgingsprogram, Kulturoppfølgingsprogram og Designhåndboken (se side 56) (Oslo kommune, Pbe, 2008). Designhåndboken er den som tar for seg utformingen av de offentlige rommene.

I 2004 inviterte Oslo kommune, ved Plan- og bygningsetaten, og Bjørvika Utvikling AS til idé- og prosjektkonkurranse for overordnet konsept for de viktigste byrommene i Bjørvika. Konkurransen ble utlyst så pass tidlig i utviklingsprosessen, på grunn av byrommenes betydning (Gehl Architects, 2007) som et viktig identitets- og helhetsskapende element i hele utviklingen av Bjørvika. I desember 2004 vant Gehl Architects i samarbeid med SLA Landskapsarkitekter konkurransen med forslaget «Nyt Byliv» (Gehl Architects, 2007). Juryen begrunnet seieren med at forslaget ville bidra til at Bjørvika, allerede i tidlig i utbyggingsperioden, ville få den særegne identiteten en ønsket for området.

Forslaget «Nyt Byliv» gikk ut på at liv, terrenget og kanten rundt er det som skaper et godt byrom. Hvor de gode byrommene i er allmenninger og en havnepromenade som forbinder resten av byen sammen med fjorden og Bjørvika. Disse rommene er med på å gi gode opplevelser, hvor alle allmenningene tilbyr ulike aktiviteter som vil romme de fleste sitt behov og ønsker (Gehl Architects, 2007).

Som en videreutvikling av Designhåndboken (2003) og ide- og prosjektkonkurransen i 2004, er det blitt utformet en rekke temahefter som er med på å utdype hovedtemaene i Designhåndboken. Og ut fra temaheftene er det også utformet byromsprogram og bebyggelsesplaner. Aktuelle planer i henhold til universell utforming på Sørenga er; Temahefte: Byrom og Gaterom, Bydelsprogram: Lohavn, Byromsprogram: Havnepromenaden og Bebyggelsesplan for Sørenga, hvor Gehl Architects i samarbeid med Bjørvika Infrastruktur står bak temaheftene og byromsprogrammene.

Utviklingen i Bjørvika er bygget opp av et komplekst system av planer, håndbøker og temahefter. Det er mange dokumenter som skal svares til og følges, hvor alle dokumenter bygger på hverandre. Illustrasjonen under viser til hvor komplekst systemet av planer er, og hvor mange ledd med dokumenter som en må innom og følge før rammesøknad sendes inn og eventuelt blir godkjent.

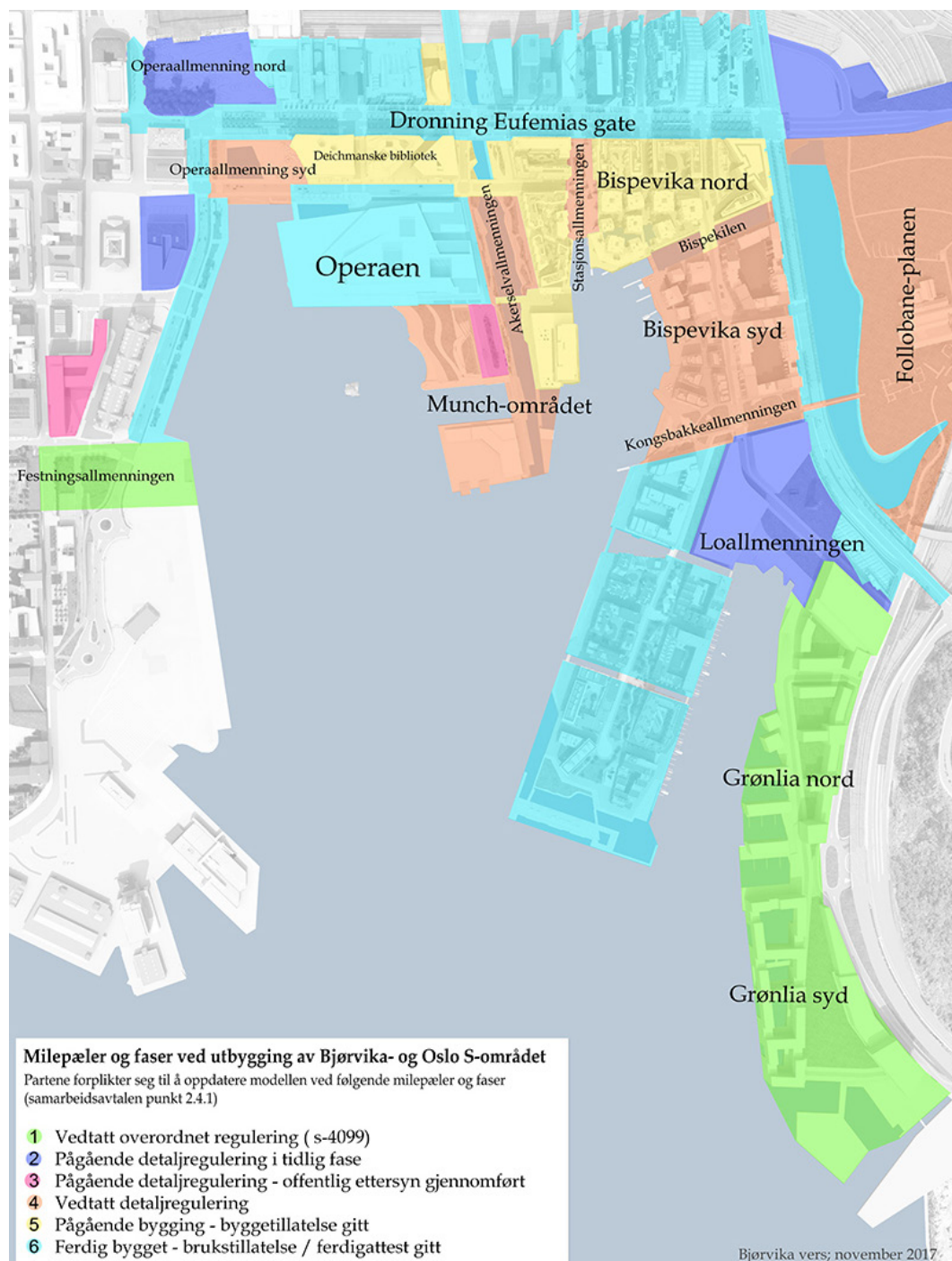

Figur 23: Illustrasjon som viser kompleksitet og mengde planer og dokumenter som tilhører Bjørvika-utbyggingen.

Kilde: (Gehl Architects, 2007).

Bjørvika består som sagt av flere forskjellige delområder, men bare noen få delområder er ferdig utbygget.

Sørenga er i hovedsak et boligområde med variert sammensetting av boliger, noe serveringssteder og offentlig park og havnepromenade. I 2015 åpnet Sørenga sjøbad, som har opplevd et stort omfang av besøkende og popularitet blant byens innbyggere og brukere. I 2017 var hele delområdet ferdig utbygget og klart for bruk.

Figur 24: Faser for utbygging av delområder i Bjørvikautviklingen. Bildet viser at blant annet Sørenga er ferdig utbygget har fått brukstillatelse og ferdigattest. Offentlige områder er overført til Bymiljøetaten.

Kilde: <http://www.bjorvikautvikling.no/opphavsrett-3d-modell-for-bjorvika/>

Kapittel 6 - Funn og analyse:
Planer, intensjoner og opplevelse

Kapittelet samler og presenterer data og funn fra ulike metoder som brukes i oppgaven.

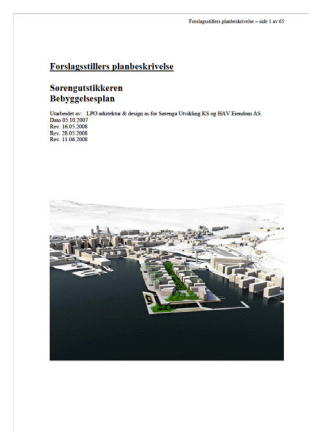
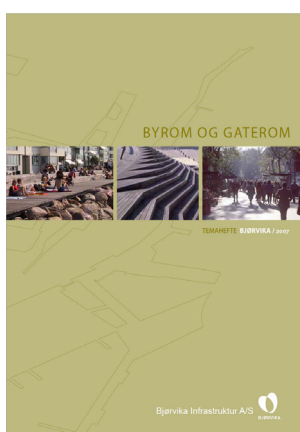
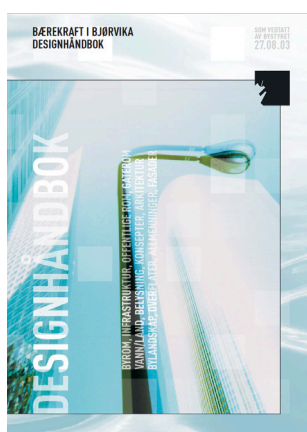
Kapittelet er delt opp i to hoveddeler, hvor den første delen tar for seg intensjoner for universell utforming i planer og dokumenter for Bjørvika som helhet for og Sørenga som caseområde.

Den andre delen av kapittelet tar for seg opplevelsen av Sørenga og hvordan universell utforming og offentlige byrom forstås av ulike aktører innen utviklingen og fra et brukerperspektiv

Del 1 – Planer og intensjoner

Denne delen er koblet opp mot den første hovedproblemstillingen; **Hvilke intensjoner har ulike aktører innen byutvikling for universell utforming i offentlige byrom på Sørenga?** Og bruker dokumentstudier og intervjuer av ulike aktører innen utviklingen som metode for innsamling av data.

Viktige dokumenter som studeres er reguleringsplan med bestemmelser for Bjørvika-Bispevika-Lohavn, Bærekraft i Bjørvika – Designhåndbok, Temahefte – byrom og gaterom, og Forslagsstillers planbeskrivelse – Søregutstikkeren bebyggelsesplan. Planer for havnepromenaden blir også presentert og intervju med ulike aktører supplerer med hvordan prosess har vært underveis og hva som har skjedd etter ferdigstillelse.

Figur 25: Bærekraft i Bjørvika – Designhåndbok, Temahefte – byrom og gaterom, og Forslagsstillers planbeskrivelse – Søregutstikkeren bebyggelsesplan

Reguleringsforslag

I reguleringsforslaget for Bjørvika – Bispevika – Lohavn fra 2003, er ambisjonene for utviklingen av hele Bjørvika-området at området skal være til glede og stolthet for hele Oslos befolkning (Plan- og bygningsetaten, 2003, p. 6).

Reguleringsforslaget er en grovmasket plan som gir overordnede grep og hovedstruktur. Den fastsetter gatestruktur, arealformål, byggehøyder, rekkefølgebestemmelser og hvor offentlige plass- og parkområder skal være.

Sørenga utstikkeren er regulert som en flatplan, hvor boligområde, havnepromenade, sjøkanten og parken utformes i en egen bebyggelsesplan, se side xx. I følge reguleringsforslaget (2003) vil dette gi større fleksibilitet for fremtidige løsninger, da utforming av området ikke vil detaljplanlegges før en god del år etter planforslaget er vedtatt.

Rekkefølgebestemmelse i planforslaget er juridisk bindende, og er til for å sikre at offentlige fellesareal som parker og promenader blir realisert også i forhold til ferdigstillelse av delområder (Plan- og bygningsetaten, 2003, p. 6). På grunn av at planforslaget er så pass overordnet, stilles det krav til kvalitet som knyttes til blant annet estetikk og opparbeiding og bruk av offentlig by- og gaterom. Dette er krav som skal avklares i detaljplaner for hvert enkelt område, som også skal følge den tilhørende Designhåndbokens (2003) retningslinjer og anbefalinger.

I reguleringsbestemmelsene for Bjørvika-Bispevika- Lohavn er det nedfelt at alle bebyggelsesplaner skal være vedtatt og foreligge før ramme- eller deletillatelse kan gis, og at bebyggelsesplan skal omfatte naturlig tilliggende arealer som offentlige torg, plasser og friområder (Plan- og bygningsetaten, 2003). Bebyggelsesplanen skal også dokumentere eller inneholde; «§4.2 Dokumentasjonskrav. C) Materiale som viser og redegjør for de av følgende punkter som er relevante: «Tilrettelegging for mennesker med orienterings- og bevegelseshemming».

Paragraf 4.3 i bestemmelsene handler om utformingen av områdene, hvor alle skal byrom skal ha en helhetlig og høy standard i henhold til retningslinjene som er gitt i Designhåndboken. Alle by- og gaterom skal utformes etter prinsippet om universell utforming, slik at de kan, i så stor utstrekning som mulig, brukes på en likestilt måte av alle.

§11. 4 i bestemmelsene handler om offentlige parker, plasser og strandpromenade. I punkt b), kommer det frem at den sammenhengende promenaden langs fjorden skal ferdigstilles så tidlig som mulig.

§ 15 handler om spesielle bestemmelser for delområde Lohavn, hvor § 15.1 sier at Sørengsutstikkeren skal ha en helhetlig utforming med blant annet kaifront, parkareal, gater og havnepromenade i én bebyggelsesplan. § 15.4 er om at det skal anlegges en sammenhengende, offentlig, havnepromenade langs hele kaikanten på Sørenga, med en gjennomsnittlig bredde på 20 meter. Og det skal anlegges faste og flytende installasjoner for rekreasjon og opphold i sjøarealer avsatt til parkområde. § 15.5 sier at friområdet på Sørenga kan anlegges i sjøarealer, men flytende og faste installasjoner skal ha høy estetisk kvalitet, og tilfredsstillende behov for rekreasjon og opphold.

Figur 26: (Bilde på forrige, til venstre) : Utklipp fra reguleringsplanen for Bjørvika-Bispevika-Lohavn, som viser hvilke formål Sørenga er regulert til.

Kilde: (Plan- og bygningsetaten, 2003).

Reguleringsforslaget og bestemmelsene legger altså opp til at universell utforming skal være et prinsipp, at alle offentlige rom som parker og promenader skal ha høy estetisk kvalitet og være tilrettelagt for mennesker med funksjonshemninger. Offentlige områder som havnepromenaden skal også ferdigstilles så fort som mulig, og alle offentlige rom skal ha gode rekreasjonsbehov. Park på Sørenga skal også benytte seg av sjøen og være en del av den.

Bærekraft i Bjørvika - Designhåndbok

Som vedlegg til reguleringsforslaget (2003) ble det laget tre håndbøker. Designhåndboken, som er politisk forankret, utdypes som sagt reguleringsbestemmelsene, og konkretiserer den kvaliteten som er ønsket i Bjørvika-området (Plan- og bygningsetaten b, 2003).

Designhåndboken inneholder retningslinjer for utforming og samspillet av utearealer, parker, gater, bygninger, kaifront og bygninger konseptuelt, og ligger til grunn for arbeid videre i planprosessen. «Boken vektlegger helhetlig design, universell utforming og estetisk kvalitet» (Plan- og bygningsetaten b, 2003, p. 6). Byrom, parker og all bebyggelse skal ha høy kvalitet og skal utformes med et moderne formspråk.

Designhåndboken (2003) legger også opp til universell utforming som prinsipp, i henhold bestemmelsene i reguleringsplanen. «*Planlegging skal ta utgangspunkt i brukbarhet for blant annet barn, eldre og ulike grupper funksjonshemmede. De funksjonelle hensynene skal integreres tidlig i planarbeidet slik at løsningene kan bli gode både etisk og funksjonelt*» (Plan- og bygningsetaten b, 2003, p. 31).

Designhåndboken er delt inn i 6 tema. Tema 1: Offentlige byrom og møte vann – land er relevant når det kommer til universell utforming og hvem byrommene skal planlegges og utformes for.

Tema 1: Offentlige byrom og møte vann – land kommer det frem at det burde holdes en arkitektkonkurranse i forbindelse med konsept, utforming og program for byrommene. Og ut fra konkurransen bør det lages temahefter for går mer i dybden på konsept, utforming og utførelse.

I retningslinjene for offentlige byrom kommer står det blant annet at der byrommene møter fjorden og vannet, skal det være tilgjengelig for alle ned til vannet og prinsippet om universell utforming vektlegges. Opplevelsen av et byrom skal ta utgangspunkt i utformingen av det, og det skal tilrettelegges for ulik bruk. Sentrale byrom og havnepromenaden skal ha sammenhengende ledelinjer, være trinn fri, ha ramper til eventuelle trinn eller trapper. Det skal være god brukbarhet for bevegelsehemmede og materialvalg skal være enkelt å ta seg frem på og ikke legge til rette for eventuelle ulykker (Plan- og bygningsetaten b, 2003, p. 33).

Havnepromenaden skal ha et variert romforløp og skal tilrettelegges for variert sosialt liv, ellers vil de samme retningslinjene være det samme for Havnepromenaden som for de andre byrommene. På Sørenga skal Havnepromenaden utformes gjennom bebyggelsesplan for hele området. Kaikanten skal utformes slik at det gir tilgjengelighet til funksjoner i sjøen

(Plan- og bygningsetaten b, 2003, p. 35).

Lohavn, som Sørenga er en del av, skal utvikles som et boligområde. I parken ytterst på Sørenga skal være for rekreasjon og aktiviteter som er knyttet til tilstøtende sjøareal. Området skal være et målpunkt, og de deler som er opparbeidet i sjø skal være offentlig tilgjengelig og ha høy estetisk kvalitet (Plan- og bygningsetaten b, 2003, p. 36).

Mål for offentlige rom i Bjørvika-området:

For å bevare helheten i de offentlige rommene i Bjørvika er det laget mål for hvordan rommene skal utformes, brukes og oppfattes, hvilken hensikt det har og hvilke kvaliteter som skal ilegges dem:

-Hovedmålet

«Hovedmålet for byrommene i Bjørvika er at de skal få høy kvalitet, variert innhold og bidra til å skape et bymiljø til beste for de som besøker, bor og arbeider i bydelen.»

-Helhet og variasjon

-Godt samspill

-Aktiv bruk av vannet

-Kontakt med byen bak

-Bruk hele året

-Mangfold

-Universell utforming

-Trygge byrom

-Fleksibilitet

-Kulturprofil

(For å se beskrivelse av målene, se vedlegg 7)

(Bjørvika Utvikling, 2018)

Også her er universell utforming ett av målene, og hvor universell utforming skal være et gjennomgående prinsipp for alle de offentlige rommene i Bjørvika-området. Dette vil si at det er et krav til at alle rom skal tilrettelegges for at også mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne bruke rommene uten store problemer. Det står også at byrommene skal kunne brukes av alle, dette vil si at alle mennesker uansett om en er fattig eller rik, blind eller døv, om enn sitter i rullestol eller kan gå, skal få bruke byrommene i Bjørvika uten noen problemer. Et annet mål som også er viktig er målet om mangfold. Byrommene som helhet skal samle og invitere flere forskjellige typer mennesker med ulik bakgrunn, og rommene skal appellere til forskjellig type brukere.

Temahefte – byrom og gaterom

Temahefte – byrom og gaterom er laget av Gehl Architects hvor de beskriver konseptet, strategien og planen for de ulike byrommene i Bjørvika-området. Her fokuserer temaheftet (2007) på Gehls 12 kvalitetsprinsipper (se teorikapittel, side xx) på hvordan oppnå gode byrom. Også menneskes sanser legges vekt på, ved å ta utgangspunkt i en rekke enkle retningslinjer kan opplevelse av kvalitet, som ikke bare er rettet til materialer og design, oppnås (Gehl Architects, 2007, p. 10). Temaheftet legger også vekt på at det er viktig å planlegge for hvem rommene designes for, altså hvem som er brukergruppen. Dette er med på å gjøre rommene mer attraktive (Gehl Architects, 2007)

Temaheftet (2007) vekt på tre forskjellige prinsipper for universell utforming, universell utforming i praksis, estetikk og prosess.

Universell utforming i praksis går ut på at universell utforming er med på å påvirke utformingen av flater, nivåforskjeller og møbleringen av rommet. Det må legges ledelinjer, ha faste dekker og nivåforskjeller mellom viktige gangsoner må ha ramper i tillegg til trapp. Estetikk går ut på at nødvendige tiltak til universell utforming i praksis må fremstå som estetisk bra løsninger som en del av designet. For å få til dette må det være en del av designprosessen fra begynnelsen av.

Prosess går ut på at universell utforming på være til stede i alle delene og stadiene av utformingsprosessen, fra begynnelse til slutt (Gehl Architects, 2007).

Havnepromenaden

Med Fjordbyplanen (2008) kom også ideen og tiltaket om å lage en havnepromenade som skulle gå langs vannkanten fra Kongshavn i øst til Frognerkilen i vest (Plan- og bygningssetaten, 2018). Ideen om havnepromenaden er å binde byen og dens ulike områder sammen og ned til vannet ved hjelp av et offentlig sammenhengende byrom som skal være tilgjengelig og tilrettelagt for alle (White arkitekter, et al., 2013). Gehl Architects kom, i sammenheng med temaheftene, med et byromsprogram om havnepromenaden (2006). Hensikten med byromsprogrammet var å lage et verktøy til hjelp for utformingen av havnepromenaden slik at den bygget opp under konseptet om bylivet i områdets byrom (Gehl Architects , 2006). Programmet bygger på bestemmelser og retningslinjer om offentlige byrom og universell utforming fra reguleringsplanen, Designshåndboken og temahefte om gaterom og byrom. Promenaden blir presentert som et kraftfullt, men likevel enkelt rom som skiller seg ut og tilfører aktiviteter gjennom allmenninger og andre byrom den går gjennom. Lohavn er et eget delområde i byromsprogrammet, og her finner man Sørenga. Hovedvisjonen for havnepromenaden i Bjørvika-området er at «den skal oppleves som et kontinuerlig, offentlig og sammenhengende byrom av høy kvalitet» (Gehl Architects , 2006, p. 82), mens for området i Lohavn skal at promenaden i tillegg skal være med på å skape et variert tilbud av romlighet, hvor den skal gå fra å være både et åpent offentlig område for alle, til å bli litt mer lokal, intim og privat, men ikke lukket, for Sørengas og området rundt sine beboere. Promenaden skal være sammenhengende langs hele planområdet. Hvor vestsiden av Sørengutstikkeren vil ha uteservering og offentlig badeområde, vil den nordlige delen være mer stille og intim (Gehl Architects , 2006, pp. 84-85). På grunn av Sørengas lave andel av offentlige byrom (Gehl Architects , 2006, p. 86), vil det være viktig å skape et målpoint som vil tiltrekke seg mennesker fra hele byen, og ikke bare beboere i Lohavn-området. Her

foreslås det at ytterst på Sørengutstikkeren bør det være et offentlig sjøbad, som vil gjøre området mer levende.

I 2013 ble en prinsipp- og strategiplan for havnepromenaden presentert, hvor prinsipp om helhet er et av fokusområdene. Promenaden skal være gjenkjennbar, den skal appellere til byens brukere og være tilgjengelig for alle (White arkitekter, et al., 2013). Planen setter ulike strategier for hvordan promenaden skal utformes og holdes tilgjengelig for allmennheten og hvordan dette kan etableres. Promenaden er delt inn i ulike delområder, hvor Bispevika og Sørenga er et eget delområde. Planen henviser til de andre planene, håndbøkene og programmene for området, hvor det er allerede er satt strenge retningslinjer for kvalitet og universell utforming.

Figur 27: Illustrasjon over hvor havnepromenaden vil gå (markert i gult) langs Bispevika og Sørenga når den er ferdig utbygget.

Kilde: (Gehl Architects , 2006)

Forslagsstillers planbeskrivelse – Sørengutstikkeren Bebyggelsesplan

I 2004 vant LPO arkitekter arkitektkonkurransen for utformingen av bebyggelsesplanen⁴ for Sørenga, hvor 3 arkitektkontorer ble invitert til å delta (LPO Arkitekter, 2008), og i 2008 kom LPO Arkitekter (2008) med forslag til bebyggelsesplan for Sørengutstikkeren, som havnepromenaden og Sjøbadet er en del av. Selve konkurransen ble holdt for å få innspill fra andre synsvinkler til hvordan utforming av området kunne gjøres. Ikke alle områder har hatt arkitektkonkurranser (Byggherre-informant, 2018).

Bebyggelsesplanen tar utgangspunkt i reguleringsplanens bestemmelser, samt Designhåndboken, temahefte: Byrom og gaterom og byromsprogrammet om Havnepromenaden. Det er også lagt vekt på at alle by- og gaterom skal utformes etter prinsipp om universell utforming, slik at de kan i så stor grad som mulig brukes av alle mennesker på en likestilt måte (LPO Arkitekter, 2008, p. 8).

Sørengutstikkeren var i utgangspunktet i bruk som havneareal til lagring av containere, og var ikke tilgjengelig for allmennheten. På grunn av at området var helt flatt, ble det også sett på som godt utgangspunkt for universell utforming i både bebyggelse og rom (LPO Arkitekter, 2008, p. 6).

Ved oppstart av planarbeidet ble det opprettet samarbeid med kommunalt samråd, et prøveprosjekt hvor enkelte etater innad i kommunen kunne gi innspill til forslagsstiller. Her kom 10 forskjellige etater med innspill til planen, men hvor ingen kom med innspill med tanke på universell utforming (LPO Arkitekter, 2008, pp. 9-11). Igangsettelse av planarbeidet ble også kunngjort i lokalavis, Aftenposten, og det ble samtidig sendt ut varsel via brev til naboer, offentlige etater, eiere og aktuelle organisasjoner. Til kunngjøringen kom Norges Handikapforbund med innspill. Innspillet gikk ut på at universell utforming burde være et førende prinsipp i all planlegging og i alle tiltak (LPO Arkitekter, 2008, p. 15), og at universell utforming burde legges til grunn for gjennomføring av uteområder, som det kommer frem i bestemmelsene i reguleringsplanen. Samtidig mener Norges Handikapforbund at aktuelle handlingsplaner og kommunens mål for universell utforming også måtte følges. LPO arkitekter bemerket innspillet til Norges Handikapforbund og henviser til gjeldende reguleringsplan og bestemmelsen om universell utforming som prinsipp, samtidig viser de til at de vil tilfredsstille Norges Handikapforbunds forslag til bestemmelse og krav (LPO Arkitekter, 2008, p. 18).

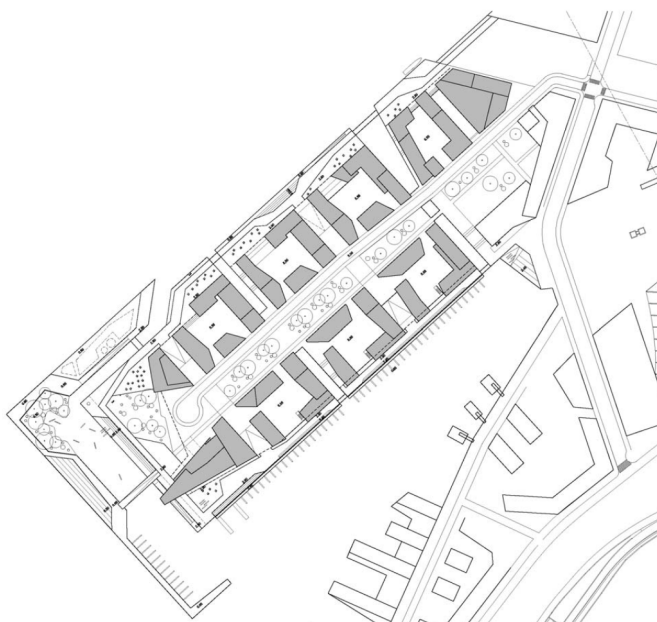
Det ble også holdt medvirkningsmøter i forkant av innsendelsen av bebyggelsesplanen, men selv om universell utforming er et gjennomgående prinsipp for utviklingen og utformingen av området, er det ikke blitt holdt medvirkningsmøter med noen som har med universell utforming å gjøre.

Tidlig i planarbeidet foreslo arkitektene at det burde gå en gangbro fra Sørengutstikkeren over til Paulsenkaia, men dette var Byantikvaren imot da de mente det ville forstyrre åpenheten inn i fjordbassenget ved Bispevika (LPO Arkitekter, 2008, p. 10), og at den ville forstyrre siktlinjen ut mot Hovedøya (PBE-informant, 2018).

⁴Bebyggelsesplaner brukes ikke lenger i dagens planprosess, i dagens planprosess brukes områdereguleringer og detaljreguleringer.

Bebyggelsesplanen inneholder forskjellige hovedelementer, hvor Havnepromenade og park med flytende landskap er to av elementene (LPO Arkitekter, 2008, p. 20). Havnepromenaden og parken var et eget prosjekt som ble gjort i samarbeid med Bjørvika Infrastruktur (Arkitekt-informant, 2018).

Havnepromenaden skal ivareta offentlig tilgjengelighet til fjorden, og parken med flytende landskap skal være med på å gi en permanent utvidelse av arealet til området, og sikre nærhet til vannet og ulike vannrelaterte aktiviteter (LPO Arkitekter, 2008). Felles for begge hovedelementene er at begge regnes som friområder. Friområdene er både på land og i vann, og utgjør ytterst på utstikkeren et samlet blågrønt område som består av både flytende og faste arealer som skal benyttes til idrett, lek og rekreasjon. Både parken ytterst på utstikkeren og promenaden er sett på i en sammenheng, hvor de blir en del av hverandre. De offentlige rommene er laget slik at de har ulik kontakt med vannet, med resten av byen og har gode solforhold.

Figur 28: Situasjonsplan over Sørenga.

Kilde: (LPO Arkitekter, 2008, p. 61)

Parkområdet på utstikkeren, Sjøbadet.

Selve designet for utformingen av Parkområdet ytterst på Sørenga har forandret seg en del fra det opprinnelige designet i bebyggelsesplanen fra 2008, men konseptet har alltid vært det samme. Området har heller ikke hatt eget temahefte da det allerede i reguleringsplanen var programmert for at området skulle brukes til park og vannaktiviteter (Byggherre-informant, 2018). Gjennom hele prosessen er det stilt strenge krav om sikring av høy kvalitet fra kommunen til utbygger (PBE-informant, 2018).

Det er ganske dypt vann rundt Sørenga, og for å få til stranden måtte landskapet senkes ned, og stranden ble bygget på en skipsvoll (Arkitekt-informant, 2018). At sjøbadet flyter, gjør at alle elementer som er bygget er med på å holde «flyeren» stabil, slik at den ikke heller.

På sjøbadet er det laget et basseng som er tilpasset rullestolbrukere, noe det ikke var krav om at skulle være en del av sjøbadet i den opprinnelige reguleringsplanen. Bassenget var en ide arkitektene selv kom opp med, da de tidlig i designprosessen og prosjekteringen ønsket å ha et annet type bad som var nedsunket, slik at en kunne komme til med rullestol (Arkitekt-informant, 2018). At det er lukket kom av at det skulle være grunt slik at også andre enn bare rullestolbrukere kunne bruke bassenget. Bassenget er og også ment for barn og andre som er dårlig til bens, i prinsippet var det tenkt at alle kunne bruke det (Arkitekt-informant, 2018).

Rett før sjøbadet åpnet sommeren 2015, fikk Bjørvika infrastruktur tildelt Tilgjengelighetsprisen fra Rådet for Funksjonshemmede Bydel Gamle Oslo. Dette er en pris som ikke deles ut så ofte, sist den ble delt ut var i 2009/2010, og deles bare ut til de som gjør noe ekstra for universell utforming og tilgjengelige områder. Grunnen til at prisen ble tildelt Bjørvika Infrastruktur for sjøbadet var på grunn av handicap-bassenget, og at arkitektene og byggherre hadde laget et basseng for rullestolbrukere uten at det var en del av kravene for planen av området (Pris-informant, 2018).

«Bassenget er det eneste stedet i Oslo hvor en kan komme seg ut i vannet og opp igjen på egenhånd og ikke ved hjelp av andre. Her kan jeg trille med rullestolen ut i vannet, ta meg en liten svømmetur, og så komme meg opp igjen på egenhånd» (Pris-informant, 2018).

I 2015 åpnet Sørenga Sjøbad, dette var før all utbygging av bolig og serveringssteder på Sørenga var ferdig bygget, og området ble for svært populært. Enkelte dager har det vært opp til 30 000 besøkende på de mest populære dagene (Byggherre-informant, 2018)

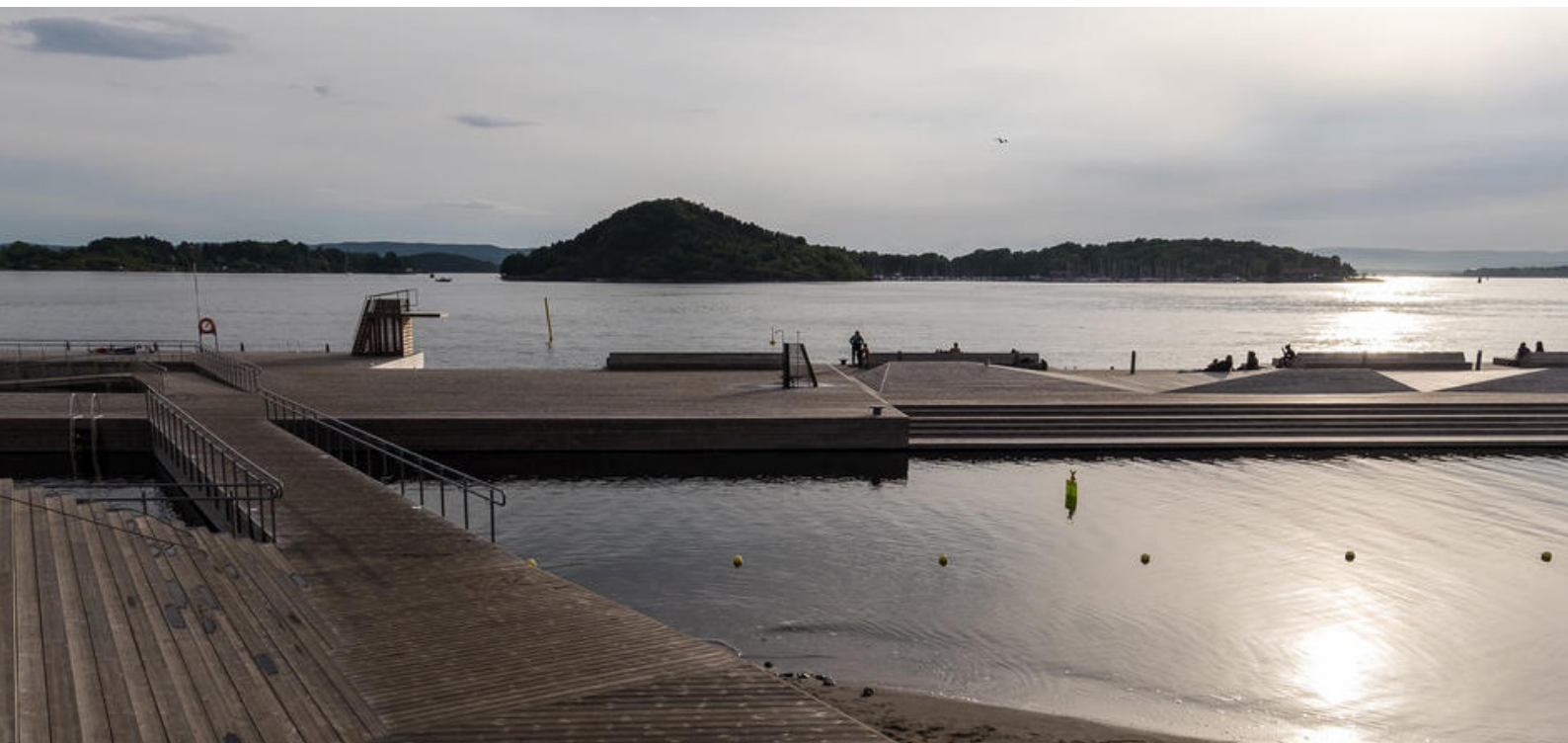
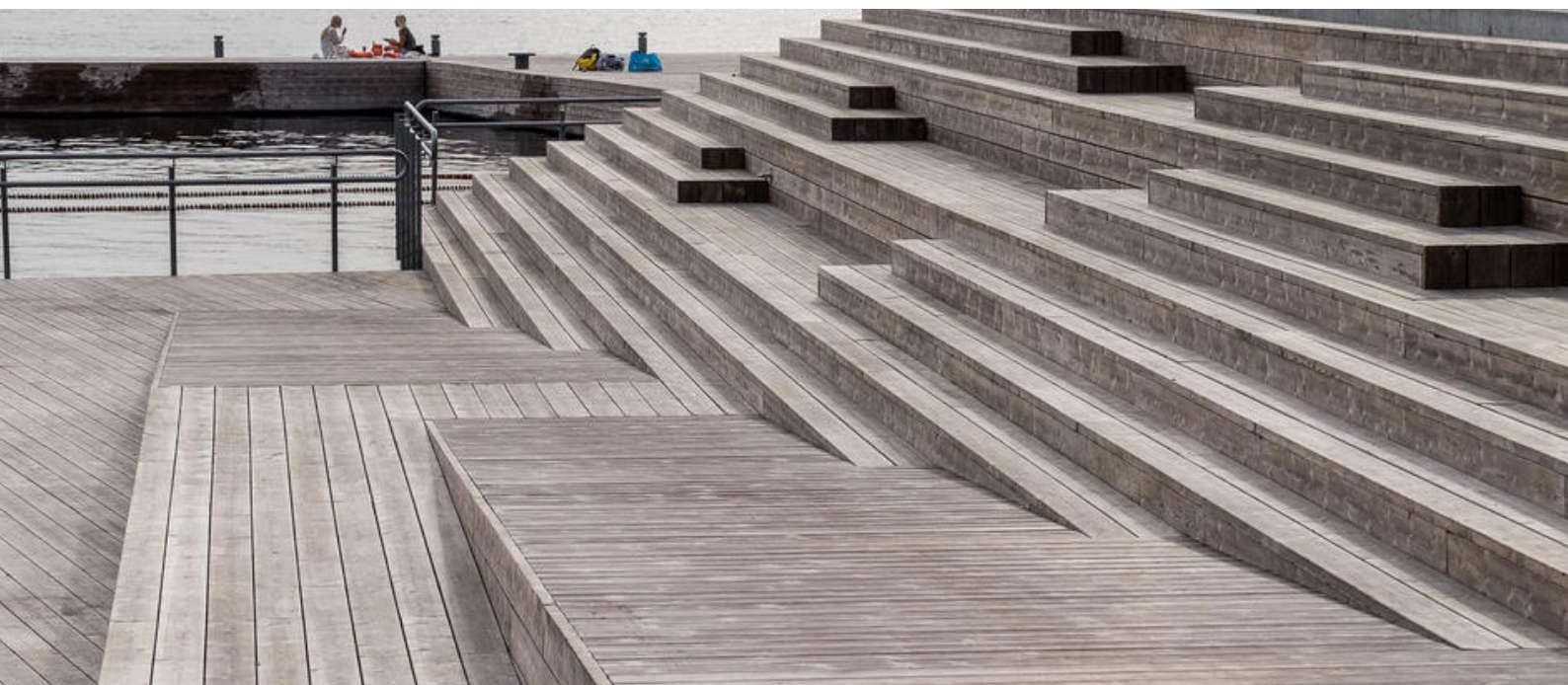
Etter åpningen i 2015 ble det fort oppdaget og badebassenget tilpasset rullestolbrukere ikke fungerte slik det skulle. Det viste seg at vannet i bassenget var kaldere enn hva det var i sjøen, da vannet som pumpes inn i bassenget hentes fra dypere vann (Arkitekt-informant, 2018). Det ble også fort et stort problem med algevekst, og selv om bassenget renses ofte kommer likevel algene tilbake, noe som gjør at bassenget ikke ser særlig tiltalende ut. Bymiljøetaten bruker store midler på å holde bassenget rent. Det er også kommet en tilsynssak, en klage fra privatperson, som gikk ut på at en av rampene i bassenget var for bratt i forhold til hva regelverket krever, og at merkingen til bassenget var for dårlig (Arkitekt-informant, 2015). Bjørvika Infrastruktur har fått ferdigattest for området fra kommunen, og regner med dette at tilsynssaken er løst (Byggherre-informant, 2018). At Bjørvika Infrastruktur at fått ferdigattest betyr at Oslo kommune har tatt over ansvaret for området, det er kommunen som eier og har ansvar for vedlikehold og drift.

Bassenget blir ikke i dag brukt, hoved grunnen til dette er nok algeveksten og rensing av bassenget, men det er nok også på grunn av stigmatisering, et tema som kanskje ikke er blitt vektlagt på best mulig måte (PBE-informant, 2018).

Det jobbes i dag med å komme med en løsning på hva en skal gjøre med bassenget. Det er snakket om å kanskje fylle det igjen, men før en kan gjøre det må en finne en fullverdig erstatning og løsning (PBE-informant, 2018). På grunn av hvordan Sjøbadet er bygget,

Figur 29,30, 31: (neste side) Bilder av Sørenga Sjøbad som viser utforming og universelle løsninger.

Kilde: <http://www.lpo.no/arkitektur/sorenga-sjobad-article317-133.html>

flytende på i en skipslekter, er det ikke bare til å legge ved en rampe hvor som helst. Dette har med stabilitet på flyteelementet å gjøre. Samtidig blir det også vektlagt hvordan en rampe et annet sted vil se ut i sammenheng med resten av designet, hvordan sikkerhet til rullestolbrukere og brukere generelt vil være (PBE-informant, 2018). Hvordan dette skal løses sees på som en stor utfordring, og det kan hende at det ikke kan løses (PBE-informant, 2018).

Det er en felles erkjennelse fra både byggherre, arkitekt og kommunen at bassenget for rullestolbrukere ikke har fungert slik det var planlagt, og ikke har vært en god løsning (PBE-informant, 2018).

Fra PBE-informants (2018) syn, er universell utforming på Sørenga kommet ganske langt, da alle steder er tilpasset forskjellige brukergrupper som søker til Sørenga, både på hjul og svaksynte. Hvor ledelinjer har vært litt vanskelig å få tilpasset på grunn av vedlikehold og vinterforhold.

Figur 32: Bilde som viser algevekst i badebasseng tilpasset rullestolbrukere.

Kilde: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/55G4E/Pa-Sorenga-ma-funksjonshemmede-bade-i-alger-og-gronske>

Havnepromenaden

I de opprinnelige planene for havnepromenaden fra arkitektene var breddene på promenaden en del smalere, dette var kommunen imot da det var en fastsatt bredde som måtte følges (Arkitekt-informant, 2018). Blindeforbundet kom med en kommentar, da en ide om at det skulle males striper i asfalten, på at dette ville være uheldig for blinde og svaksynte når det kom til orientering. I stedet for stripene ble det heller lagt en betongstripe som også ville fungere som en ledelinje, noe Blindeforbundet var fornøyd med (Arkitekt-informant, 2018). For politikerne har det vært en klar enighet om hvordan havnepromenaden skulle være, at cafebord og andre elementer ikke skulle stå i veien for gående (PBE-informant, 2018).

Midlertidig flytebro og havnepromenade fra «sukkerbiten» til Sørenga

Etter behov og etterspørsel fra beboere på Sørenga, søkte Sørenga Utvikling, februar 2011, plan og bygningsetaten om å kunne få sette opp en midlertidig flytebro over Bispevika fra «Sukkerbiten» til Sørenga, slik at beboerne kunne få en snarvei til resten av Oslo sentrum. Et av argumentene var at en gangforbindelse over Bispevika ville være viktig for Sørenga, slik at folk og de første beboerne ville utvikle og få et bevisst forhold til området allerede i tidligfase av utbyggingen (Sørenga Utvikling, 2011). Oktober 2011 ble det innvilget midlertidig brukstillatelse for flytebroen med siste frist for fjerning i slutten av 2014. Etter dette har midlertidig bruk av broen stadig blitt forlenget med 2 år av gangen, siste forlengelse er til utgangen av 2019 (PBE-informant, 2018). Vanligvis gjelder dispensasjon for midlertidige tiltak i 2 år, men for flytebroen over til Sørenga er begrepet for hvor lange dispensasjonen varer blitt tøyd betraktelig, da tiltaket er blitt forlenget opp til flere ganger. Grunnen til at dispensasjon er blitt innvilget flere ganger er den allmenne interessen for en gangforbindelse over til Sørenga i byggeperioden. Det er likevel måttet søke om ny innvilgelse hvert andre år. Dette har vært på grunn av at dersom det ville komme inn innsigelser på broen, vil det være mulighet for kommunen å sette nye og endre krav til utforming (PBE-informant, 2018). Flytebroen blir ikke sett på som en optimal løsning, og flere kompromiss er gjort med tanke på stigningsgrad på ramper, men den fungerer som et viktig midlertidig tiltak som gjør Sørenga tilgjengelig (PBE-informant, 2018). Det ville vært en stor barriere for brukere og innbyggere på Sørenga om de måtte gå rundt, noe flere foreninger også har uttalt seg om (PBE-informant, 2018).

Etter til dels stort press fra media og Oslos befolkning tok Bymiljøetaten over ansvaret for broen fra og med 2018, og det er et ønske om å beholde broen og gjøre den om til et permanent tiltak som vil fungere for alle (PBE-informant, 2018). Det er nå opp til kommunen og bymiljøetaten hva som kommer til å skje med broen. Hittil har den midlertidige flytebroen vært i bruk i 7 år, og vil være i bruk i minst 1,5 år til, hva som vil skje med den i fremtiden er under behandling og ikke klart.

Den midlertidige havnepromenaden mellom Operaen og flytebroen over til Sørenga er også et initiativ fra Sørenga Utvikling (PBE-informant, 2018), og vil bare være slik under byggeperioden til havnepromenaden rund Bispevika er ferdig og klar for bruk. Her er det inngått noe kompromiss i forhold til vinkler og stigning.

Vedlikehold

De offentlige rommene på Sørenga ble overført igjen til Bymiljøetaten da rommene var ferdigstilt, godkjent og fått ferdigattest (Byggherre-informant, 2018). Bymiljøetaten har vært en del av høringene av planene for Bjørvika, og er involvert i forskjellige nivåer i prosessen. Sammen med ansvarlig søker har Bymiljøetaten hatt møter i forbindelse med uterom, hvor etaten godkjenner løsninger som har med utforming av blant annet beplantning og fysisk infrastruktur som bredder på vei og lignende. Når ferdigattest ble gitt til byggherre for de offentlige rommene i Sørenga var det som sagt bymiljøetaten som overtok eierskap og ansvar

for drift av området. Tidligere har Bjørvika Infrastruktur opplevd at kvaliteten til offentlige områder som er blitt overført til Bymiljøetaten har sunket, noe som tyder på manglende ressurser (Byggherre-informant, 2018). Med Sørenga Sjøbad har byggherre (2018) erfart godt vedlikehold på sommerstid da området brukes på sitt meste.

Vinteren 2018 var preget av mye snø og kaldt vær, noe satt sine spor i byen med mye is og snø i de offentlige rommene og gangbanene. På Sørenga og over den midlertidige flytebroen er ikke snø og is blitt fjernet, noe som har gjort område lite fremkommelig, spesielt for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og siden området har fått ferdig attest er det bymiljøetaten som har ansvaret for vedlikehold og fjerning av snø (Byggherre-informant, 2018). Hvorfor snø og is ikke er blitt fjernet er det bymiljøetaten som må svare på, etter flere henvendelser og søk etter rett person, har jeg ikke klart å komme i kontakt med rett person som kan svare på spørsmålene angående Sørenga.

Samlet oppsummering av del 1:

Universell utforming er et element som går igjen i alle planer og mål for Sørenga, og hele Bjørvika som samlet prosjekt og utbygging. Det er lagt stor vekt på at byrommene og områder som er tiltenkt og er åpen for allmennheten, skal være universelt utformet og tilgjengelig. Når det kommer til bassenget som er tiltenkt rullestolbrukere på Sjøbadet, er det enighet om at det ikke er blitt så vellykket som tiltenkt, og hva som vil skje med det er opp til kommunen å bestemme. Ellers er alle aktører enig om at området er vellykket når det kommer til utforming og målsettinger.

Del 2 – Opplevelsen av Sørenga

Denne delen ser på hvordan selve opplevelsen av området er, og tar utgangspunkt i den andre hovedproblemstillingen som blir koblet opp mot funnene; Hvilke faktorer i Sørengas offentlige byrom er avgjørende for funksjonshemmedes handlingsmønstre, bruk og opplevelse av byrommene? Metoder som er brukt for å innhente funn er;

- Intervju med ulike aktører innen utviklingen av området og privatpersoner med nedsatt funksjonsevne, om tanker og forståelse av offentlige rom og universell utforming.
- Observasjon av området.
- Gåtur med personer med nedsatt funksjonsevne.

Forståelse av byrom og hva universell utforming går ut på

I forbindelse med intervjuene og gåturene ble det og stilt spørsmål om hvordan informantene ser på byrom og hva som ligger i begrepet universell utforming. Dette ble gjort for å se om det

er forskjeller i forståelsen⁵ av begrepene i forhold til om en tilhører byggherre, kommunen, arkitekt eller om en er brukeren av rommene og har behov for universell utforming.

Et offentlig rom i følge arkitekt-informant (2018) er rom som kan brukes og er tilgjengelig for alle, og for at en offentlig rom skal være godt må det være brukbart. Det samme ligger i begrepet om universell utforming, at rommet kan brukes og er tilgjengelig for alle.

Hva som er et godt offentlig rom kommer veldig an på hva rommet brukes til, hvordan programmeringen og sammensetningen er, at opparbeidelsen er bra og materialer holder god kvalitet og at rommet blir vedlikeholdt. En annen viktig faktor til hvorvidt et rom er bra ligger i forholdet til romligheten, og hvordan den fremstår.

Arealer som er avsatt til offentlige formål, er i følge byggherre-informant (2018) offentlige byrom, og som er offentlig tilgjengelig for allmennheten. Gode offentlige rom avhenger ut fra hvilke funksjoner rommet har og hva det skal brukes til og som.

Informant fra Plan- og bygningsetaten (2018) sier at enkelt sagt er offentlige byrom steder hvor en kan vandre rundt eller sitte seg ned uten å måtte betale for det eller kjøpe noe for å være der, og at det er tilgjengelig for alle brukergrupper.

Når det kommer til universell utforming er det en egen gruppe⁶ i kommunen som tar seg av temaet og følger opp planer og saker, men universell utforming er når det er tilgjengelig for alle, og alle på hjul ifølge informant fra plan- og bygningsetaten.

Bevegelses-informant (2018) ser på byrom som steder i byen som har en egen karakter og identitet. Informanten bruker byens rom ofte til mange ulike formål, alt fra å komme seg ulike steder til å sitte seg ned å «nyte atmosfæren» (Bevegelses-informant, 2018). Når det kommer til universell utforming mener informanten at det gjelder for alle grupper, alt fra syns-, hørsels-, bevegelseshemninger og kognitive vansker. For å kunne oppnå at rom utformes universelt må staten ha et godt regelverk som gjør at utbyggere og utviklere kan følge det godt opp.

For informant med synshemninger (2018) er byrom alle delene byen består av, byrommene er en del av hele bybildet. Uteområder som parker, friarealer og kollektivtransport, det en kan gjøre i byen, er offentlige rom. Informant bruker byens parker til å være med venner og slappe av, men det er lettere å være hjemme hvor hverandre hvor en kjenner til området/arealet bedre. Et godt byrom er steder som er tilgjengelige, hvor en kan få oversikt, at det er godt merket hvor en skal gå slik en forstår hvor start og slutt er. At rommet gir energi i stedet for å ta energi er viktig for at det er godt, at det ikke er ting i veien som hindrer fremkommelig og blir til barrierer.

Når det kommer til universell utforming mener informanten at en burde at fokus på at byrommet, og alle andre steder, skal fungere best mulig for alle som bruker det, og bare på at det skal se best mulig ut. Universell utforming handler om alle, ikke bare mennesker med nedsatt funksjonsevne eller sansetap (Synshemmet-informant, 2018).

⁵Dette er private og individuelle synspunkt, og representerer ikke organisasjon informant jobber for eller alle personer med nedsatt funksjonsevne. Se vedlegg for å se hvilke spørsmål som er blitt stilt til ulike informanter.

⁶Det gjort flere forsøk i å få kontakt med noen i denne gruppen med uten er hell.

Hva er viktig å ta hensyn til når en har nedsatt funksjonsevne?

Byens rom er viktige møteplasser som bidrar til yrende folkeliv, og det er derfor avgjørende at rommene skal kunne fungere best mulig for at mennesker med blant annet synshemminger klarer å finne frem uten hindringer og faremomenter (Blindeforbundet, 2018). Å være synshemmet kommer i flere forskjellige grader, det kan innebære at en er helt uten syn, altså at en er blind, eller at en har begrenset synsfelt eller nedsatt synsevne, at en er svaksynt (Asmervik, 2009, p. 52).

Synshemmede orienterer seg på en annen måte enn de som kan se. Ved hjelp av andre sanser som lukt, hørsel og følelse i sammenheng med logikk og intuisjon kan synshemmede orientere seg (Asmervik, 2009). Ved hørsel hører en hvor veien er ved hjelp gjenklang fra ulike elementer som ligger langs veien, dette kan være gjerder, vegger, steiner o.l., også underlaget er med på å fortelle hvordan en kan orientere seg (Synshemmet-informant, 2018). Ved hjelp av sansestokk blir en informert over hindringer og nivåforskjeller på bakkenivå (Asmervik, 2009).

På hjemmesidene sine kommer Norges Blindeforbund (2018) en rekke krav og anbefalinger til hvordan og hva som bør gjøres når det kommer til utforming offentlige rom (se vedlegg xx). Det er viktig at offentlige rom har en ryddig fysisk utforming, uten faremomenter og hindringer som kan forårsake ulykker og skader (Blindeforbundet, 2018), og at det finnes gode ledesystem som gjør det enkelt å finne frem. At nivåforskjeller sikres og markeres slik at det er lett å forstå hva som er hva, at det er forskjell på en vanlig trapp og sittetrapp som har mye høyere trinn.

Gode ledesystem og ledelinjer er med på å vise vei, og det finnes to typer ledelinjer, naturlige- og kunstige, hvor bruk av naturlige ledelinjer er førstevalget (Blindeforbundet, 2018). Naturlige ledelinjer er arkitektoniske virkemidler som vegger, fortauskanter/kantstein, veikant, kontraster mellom ulike typer underlag, gatestein/brostein, mur, gjerder, møblering, håndlister, asfalt eller heller ved gress, hekk som er klippet jevnt, blomsterbed og godt «vedlikeholdt» brøytekant (Blindeforbundet, 2018). Arkitektoniske virkemiddel er en naturlig del av området og byrommet, som er med på å vise vei, gjøre det lettere å orientere seg og kan minske bruken av kunstige ledelinjer.

Eksempel på naturlige ledelinjer på Sørenga kan finnes langs Havnepromenaden, her er hindringer fra uteservering ryddet bort og det blir gjenklang fra bygg og elementer rundt.

Kunstige ledelinjer brukes når naturlig ledelinjer ikke gir tilstrekkelig informasjon om retning (Blindeforbundet, 2018). Dette er elementer som er lagt i underlaget slik at mennesker med synshemminger skal kunne orientere seg etter dem. Det finnes flere tekniske krav til hvordan kunstige ledelinjer skal utformes, men de viktigste er at de ikke kan være frest ned i underlaget, de må være opphøyd, og at de er fri for fysiske hindringer slik at uhell som kollisjoner og skader kan forhindres.

Underlaget langs Havnepromenaden på Sørenga er i asfalt, hvor det er felt inn en stripe i betong som fungerer som ledelinje da det blir forskjellig type underlag. Betongstripen leder til broer og til Sjøbadet. På Sjøbadet er underlaget i stein og tre. På dekket som er i tre finnes det kunstige ledelinjer som er lagt på treverket. Disse finnes ikke rundt hele sjøbadet, men bare ved ett område.

Figur 33, 34: Bilde av ledelinjer ved Sjøbadet på Sørenga. Dette er også det eneste stedet det finnes kunstige ledelinjer.

Norges Handikapforbund (2017) har utformet noen grunnelementer for utforming av universell utforming, dette er for å sikre løsninger for er gode for alle mennesker uansett funksjonshemming eller ikke.

Grunnelementene er delt i 3 kategorier; bevegelse, orientering og miljø. Hvor Miljø går ut på om materialer og beplantning ikke er allergifremkallende, noe som ikke er relevant for denne oppgaven.

Bevegelse går ut på at det er nok plass til å bevege og manøvrere seg rund med rullestol, at det er svak eller ingen stigning. At kanter og trinn ikke brukes til så stor grad som mulig, at underlaget er jevnt og fast, at det ikke er for lange avstander til viktige funksjoner og at området og elementer er enkelt å håndtere (Norges handikapforbund, 2017).

Orientering går ut på at det er lett å finne frem og vite hvor en skal gå gjennom tydelig informasjon og merking, og at planløsninger er logisk og oversiktlige og fri for hindringer og barrierer. Materialer bør også være i god kvalitet slik at de gir godt lydbilde (Norges handikapforbund, 2017).

På Havnepromenaden på Sørenga er det god plass til å manøvrere seg, og det er få hindringer i veien. Det er flere steder hvor det er trinn, sittetrapp og kanter som ikke er så godt merket. Ved områdene det er sittetrapp og trinn er det også laget ramper, i med rett helling for rullestol, som blir naturlig gangområde. Underlag er i asfalt, et materiale som er lett å manøvrere seg på og skaper ikke unødvendige hindringer.

På Sjøbadet er det også stort, åpent og lett å bevege seg for rullestol, men det er ikke noe form for markeringer for synshemmede. Uten som ramper ned i basseng for rullestolbrukere er det heller ingen andre steder en kommer seg ut i vannet ved hjelp av rampe, da det bare er kanter og trinn. For å komme seg ned til stranden på sjøbadet er det et svært høyt trinn, noe som gjør det umulig å komme seg ned med rullestol og vanskelig om en er synshemmet.

Midlertidig flytebro over til Sørenga kan ikke brukes av rullestolbrukere, da rampe opp til Sørenga-siden er alt for bratt, og for bred for enkelte rullestoler, samt for rullatorer og barnevogner (Bevegelses-informant, 2018).

Observasjon og egen oppfatning

Fredag 9. Mars

Midlertidig havnepromenade fra Operaen til midlertidig flytebro er det meste av snø og is fjernet langs gangvei, og det er strødd med grus. Det er dog ikke fjernet snø fra rampe opp til informasjonstårn for havnepromenaden, og i overgangen fra Operaen til gangvei ligger det is som lett kan snubles over.

Over midlertidig flytebro er ikke snø skikkelig fjernet, det er strødd med grus, men det er likevel vanskelig og glatt å gå over. Trapper opp til Sørenga-siden ligger det snø i trinnene, dette er med på å gjøre det vanskelig å gå opp.

Midlertidig havnepromenade fra Operaen til midlertidig flytebro er snø og is fjernet, og det er strødd med grus.

Havnepromenaden er ikke måkt for snø, det er strødd med grus, noe som gjør det mindre glatt å gå på snøen/isen. Alle markeringer i underlaget syntes ikke på grunn av snø og is som dekker over, det er ikke laget ekstra markeringer for å vise vei. I nedfelte sitteområder/trinn langs promenaden er det ikke fjernet noe snø, her er det ikke mulig å komme frem med rullestol eller andre hjelpemidler.

Ved sjøbadet er det heller ikke fjernet noe snø, verken i trapper eller andre gangsoner. Markeringer for hvor en kan gå ligger under snø, og rampe ned til selve sjøbadet er «sperrert inne» av brøytekanter.

Det ble observert svært få mennesker i området denne dagen, selv om det er var midt i lunsjtid. De som ble observert var personer som holdt på med varelevering til serveringsstedene langs promenaden, noen gående personer over flytebroen og et par turister ved sjøbadet. På sjøbadet ser en tydelig i sporene i snøen som viser at det har vært folk, men det er bare fotspor og ikke noe spor etter hjul eller andre typer fremkomstmiddel.

Figur 35: Snø og is over midlertidig havnepromenade.

Figur 36: Snø og is i trapper og tampe fra flytebro opp til Sørenga.

Figur 37: Havnepromenade på vest siden av Sørenga.

Figur 38: Snø og brøytekanter som innestenger rampe ned til sjøbad.

Figur 39 (midten): Trappetrinn ned til sjøbadet.

Figur 40 : Snølagt sjøbad.

Tirsdag 20. Mars

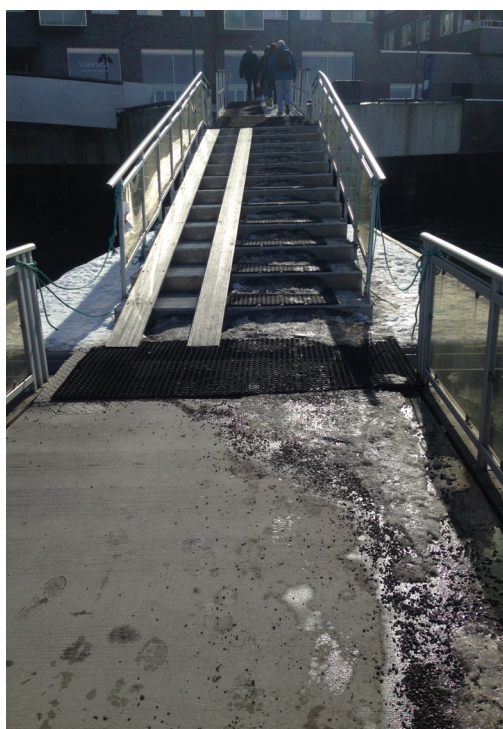
All snø langs midlertidig Havnepromenade fra Operaen til flytebro er borte, med unntak av rampe/gangvei opp til informasjons tårn for havnepromenaden, her er det fremdeles en del snø som gjør at blant annet rullestolbrukere og personer som er dårlig til bens må gå rundt.

Over midlertidig flytebro er nesten all snø smeltet bort, det er litt igjen i kantene, men dette er ikke i veien for å bevege seg over broen.

Havnepromenade på vest siden av Sørenga bærer preg av at solen har stått på og snøen er begynt å smelte, dette har ført til at snøen er blitt til is og grus som tidligere er blitt strødd er borte noe som gjør det svært vanskelig å bevege seg fremover uten å skli.

Ved sjøbadet har snøen også begynt å smelte, noen få steder den helt borte, men også her er den blitt til is noe som gjør det problematisk å bevege seg på. Trapper og sitteområder er også fremdeles islagt og ikke mulig å gå/sitte i. Ramper og ledelinjer ligger fremdeles under isen.

Også denne dagen ble det observert svært få mennesker på Sørenga langs Havnepromenaden og sjøbadet. Det ble som sist observert noen få turister og det var noen som jobbet med handikap-bassenget på sjøbadet.

Figur 41 : Tapper og rampe opp til Sørenga fra flytebro.

Figur 42 : Is på havnepromenade

Figur 43 : Is på havnepromenade

Figur 44 : Isete underlag på promenaden

Figur 45 : Havnepromenade

Figur 46 : Sjøbadet

Lørdag 24. Mars

All snø i midlertidig trase for havnepromenaden og flytebro er borte.

Ved havnepromenaden på vestsiden av Sørenga er isen fremdeles tilstede og er begynt å bli til sørpe, under isen kommer grus, som er strødd for å hindre at det blir for glatt, frem. På sjøbadet er all snø borte, trinn, ramper og ledelinjer er synlig.

Gjennom tidsrommet jeg er på området kommer det en jevn strøm med mennesker som benytter seg av området spisesteder og går tur i parken, havnepromenaden og sjøbadet. Majoriteten av de som besøker området denne dagen er barnefamilier, med trillevogn, og relativt unge mennesker. Ingen av dagene hvor det er blitt observert er det observert mennesker med nedsatt funksjonsevner som nedsatt bevegelse eller synshemmede som bruker sansestokk eller førerhund til å orientere seg. Det er også få eldre som blir observert.

Figur 47 : Havnepromenade

Figur 48 : Sjøbad

Oppsummering

Ved gåturer med informanter er det også fortatt litt observasjon, da med tanke på hvem er som bruker området. Det er mye av de samme observasjonene som blir gjort disse dagene som i forrige observasjonsdagene, det er ikke så mange som er i og bruker området. De som bruker området er yngre og tilsynelatende funksjonsfriske mennesker, og turister. Det er ikke blitt observert mennesker med tilsynelatende nedsatt funksjonsevne. Det er likevel en forskjell i hvor mange som bruker området når det er fint vær i forhold til litt dårligere vær. Også når snøen og isen ble borte økte antall personer betraktelig.

Ut fra observasjonene virker det som at snø og is har smeltet bort på egenhånd og ikke blitt fjernet manuelt av andre enn solen.

Gåtur

For å kunne få en forståelse av hvordan Sjøbadet og Havnepromenaden på Sørenga føles og er for mennesker med nedsatt funksjonsevne, er det blitt gjennomført to forskjellige gåturer i området. Gåturene har vært med på å se hvilke faktorer som fungerer eller ikke og hva som gjør at noe er bra eller ikke. Gåturen er med på å vise menneskets dagligdagse og naturlige bruk av stedet. Den ene gåturen er blitt gjort sammen med en person med nedsatt bevegelses evne, og den andre turen ble gått med en person som er synshemmet.

Det ble på forhånd satt opp en rute for turen med 5 stopp, hvor vedkommende skulle reflektere over både positive og eventuelt negative inntrykk av gitt område og etappe.

Det ulike stoppene er:

- 1) Midlertidig havnepromenade mellom Opera og Sørenga
- 2) Midlertidig flytebro fra Sukkerbiten til Sørenga
- 3) Havnepromenade på vestsiden av Sørengutstikker
- 4) Sjøbadet
- 5) Handikap-basseng

Figur 49:
Kart som viser gåtur-rute.

Kartgrunnlag: 1881.no

Gåtur med bevegelseshemmet

På grunn av punktering av hjul på rullestol, ble gåturen gjennomført til fots da vedkommende klarer å gå med stakk. Rullestol er likevel hoved fremkomstmiddel for vedkommende, og har da reflektert over hvordan ulike situasjoner langs trasé ville vært i rullestol.

1) Ved begynnelsen av traseen er det en bratt bakke ned, denne er for bratt og gjør det vanskelig å komme seg både opp og ned med rullestol (figur 50).

Ved rampe opp til målpunktårn for Havnepromenaden er det brøytekanter, som gjør det umulig å komme seg over med rullestol. Andre veien opp har en del forskjellige hellinger som gjør det vanskelig å komme seg frem med rullestol (figur 52).

Ved møbleringen er det god plass til at rullestoler kan stille seg ved siden av benker, dette er med på å inkludere de som ikke klarer å komme seg over på benken. Det er også god plass til å snu stolen og manøvrere seg (figur 51).

2) Ved Sørenga-siden kommer en seg ikke opp med rullestol, eller rullator. For å komme seg opp med rullestol må en ha hjelp av andre som kan dytte og/eller dra en opp, dette gjør at en bruker ekstra energi som en heller ønsker å bruke på andre ting. Selv om det finnes en annen vei rundt, som tar betydelig lenger tid, vil ikke det være et alternativ.

På grunn av at det er så vanskelig å komme seg til Sørenga, og nesten helt umulig via gangbroen for en rullestolbruker, vil en heller benytte seg av andre alternativer (figur 53).

«Jeg må sluss med omgivelsene for å kunne dit jeg ønsker for å kunne være med vennene mine»

(Bevegelses-informant, 2018)

3) Havnepromenaden langs vestsiden av Sørenga fungerer veldig bra. Rampene i nedfelte områder med sittetrappene langs sidene er et stort pluss. Her ser det ikke ut som at det er designet spesielt for funksjonshemmede, men at det er en del av designet og man tenker ikke over rampene. Dette er et område som frister til å bruke på en solfylt dag.

Denne type utforming er også noe en finner igjen på østsiden av promenaden (figur 54).

4) Sjøbadet er benyttet flere ganger av vedkommende, men da alltid med hjelp av venner. Det finnes ikke andre steder en kan komme seg ut i vannet enn i handikap-bassenget. Om en ønsker å komme ut vannet, må en ha hjelp av andre for å både komme seg ut i og opp. Alternativer som kunne være løst med ramper, hvor det hadde vært lett å komme seg ut i vannet, er det trapper for å komme seg ned (figur 55). På grunn av høy kant, og trapper ned til stranden er det også her helt umulig å bruke den. Her er det til og med vanskelig å komme seg ned med barnevogn.

Men når alt dette er sagt så bruker vedkommende Sjøbadet en del og liker det godt, da det er et område hvor unge samles og kan være sosiale.

Figur 50

Figur 51

Figur 52

Figur 53

Figur 54

Figur 55

5) Handikap-bassenget ser helt forferdelig ut, det frister virkelig ikke å bruke det på grunn av all algeveksten. Men, om algene ikke hadde vært der og vannet helt rent ville ikke vedkommende brukt bassenget likevel. Dette fordi det minner vedkommende om et «*fengsel og en celle*», og forstår ikke hvorfor det er åpnet opp ut mot fjorden og ikke innestengt som en boks (figur 56).

Samlet opplevelse av området:

Det er bra et ramper er implementert så pass godt i det helhetlige designet, en tenker ikke over at det er tilpasset mennesker med nedsatt bevegelse, men at det bare er en del av designet. Selve sjøbadet er ikke tilpasset mennesker med nedsatt funksjonsevne, da det ikke er mulighet til å bade ved hjelp av egen maskin.

Gåtur med synshemmet

Vedkommende kan se litt lys, og navigerer seg frem ved hjelp av blant annet sansestokk og hørsel.

1) Det er lett å manøvrere seg frem da det er lett å høre hvor bred veien er, dette er på grunn av elementer, som gjerde og store steiner, på hver side av veien. Det er heller ikke trapper noe som alltid er et pluss (figur 57). Det som er litt negativt er at det ikke er noen indikasjoner eller markeringer på hvor Havnepromenaden begynner/ svinger inn fra Operaen, dette gjør at svingen kommer brått på og ikke er lett å finne, noe som igjen fører til at en ikke vet at den i det hele tatt er der. Ved rampe opp til informasjonstårnet til Havnepromenaden, er det heller ingenting som viser til at her er det noe annet enn bare en vei videre (figur 58).

Før en kommer til flytebroen over til Sørenga er det ingen markeringer på hvor en skal gå, en er da avhengig av å ha noen andre med seg som kan føre vei (figur 59).

2) Gjerdene langs flytebroen gir et godt lydbilde som gjør det lett å forstå hvor bred broen er, og hvor man skal gå. I ramper og trapper ned til selve flytebroen er det lagt matter som er med å hindre at man sklir, dette er bra. Men, der det ikke er antisklimatter er det lett for at sansestokk setter seg fast i rillene, om en går fort her er det lett for å snuble og falle (figur 60). Broen er delt opp i flere flyteelementer, her er det noen steder lagt noe over, men der det ikke er noe over er det lett for å snuble og falle (figur 61)

3) Havnepromenaden langs vestsiden av Sørenga gav vedkommende ingenting spesielt annet enn at det er en vanlig vei. Det er heller ikke ledelinjer som forteller om en kan gå andre steder enn selve hoved promenaden. Noe som var veldig positivt med promenaden var at uteservering med tilhørende skilting ikke står ut i gangveien, slik at en ikke går i skilt og bord. Det er god plass til å bevege seg uten unødvendig hindringer (figur 62).

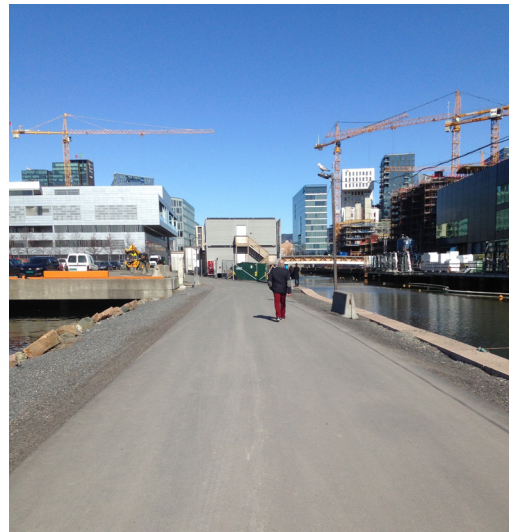
Figur 56

Figur 57

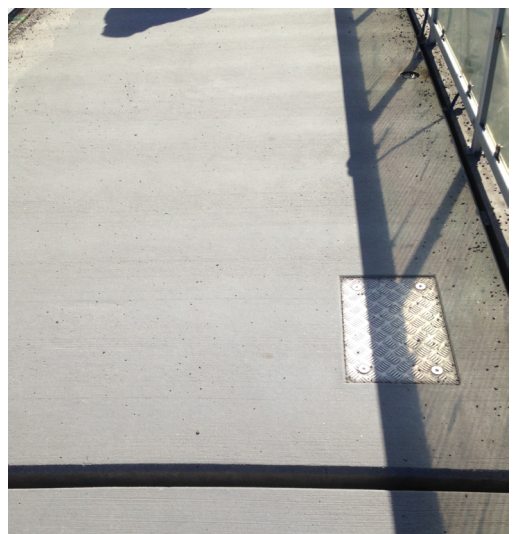
Figur 58

Figur 59

Figur 60

Figur 61

4) Ved sjøbadet er det ledelinjer, men det er litt stort mellomrom mellom linjene som gjør det forvirrende og ekstra energikrevende å tolke dem, da det virker som at det kommer en sving når det egentlig framdels er rett frem (figur 63). Ved enden av ledelinjene forteller disse at det ikke er noe mer, her er det stopp, men vedkommende kan likevel høre at det er noe mer videre og blir nysgjerrig på dette (figur 64).

Ute på flyteelementet for sjøbadet er det ingen ledelinjer eller andre hjelpemiddel som viser hvor man kan gå eller bevege seg. Det er heller ikke noe som viser til hvor bryggekannten er, det er bare til å gå rett i sjøen (figur 65).

Ved sandstranden kommer trappene veldig brått på, her er det ingen indikasjon på at det er trapper og endret underlag (figur 64). Det er heller ikke noe rekkverk som fører ned til selve stranden, og det siste trinnet er svært høyt og en må hoppe ned, noe som krever en del mot kan virke skummelt for enkelte (figur 65).

Samlet opplevelse av området:

For vedkommende er ikke Sørenga et sted å dra alene, men gjerne sammen med noen andre. Vedkommende mener at området er ikke utformet for alle, spesielt ikke for blinde eller svaksynte.

Figur 62

Figur 63

Figur 62

Figur 63

Figur 64

Figur 65

Kapittel 7 - Diskusjon, konklusjon og refleksjon

Målet med oppgaven var å se hvordan tilgjengeligheten til nye ferdigstilte byrom på Sørenga er med på å legge til rette for universell utforming, og hvordan dette er med på å vise hvem som har rett til bruk av bylandskapetets offentlige rom. Gjennom metode, teori og bakgrunn for oppgaven skal jeg i dette kapitlet diskutere i hvilken grad de offentlige rommene på Sørenga er tilrettelagt for universell utforming, og hvem som har rett til å benytte seg av landskapet. Jeg vil deretter komme med en konklusjon hvor jeg svarer på problemstillingene og forskningsspørsmålet. Til slutt vil jeg reflektere over hvor relevant oppgaven er for andre områder, hvilke hull og begrensninger som har vært og om det er noen elementer i oppgaven som bør forskes og undersøkes videre.

Diskusjon

Byrommets betydning og kvaliteter på Sørenga

Oppfatningen til de ulike aktørene som er blitt intervjuet til oppgaven om hva som ligger i et godt byrom er nokså lik. Alle er enige om at et offentlig rom skal være tilgjengelig for allmennheten og er arealer som er avsatt til offentlige formål. Hvor rommets funksjon spiller en stor rolle for hvor godt det er, samtidig som at det er med på å tilføre byen liv og identitet. Rommene er delene byen består av (Synshemmet-informant, 2018), og i følge arkitekt-informant (2018) er gode offentlige rom brukbare og tilgjengelig for alle, hvor programmeringen, opparbeidelsen, romligheten og materialvalget spiller en viktig rolle. Et byrom er et felles grunnlag for hvor mennesker samhandler og det offentlige livet utfolder seg (Hanssen, et al., 2015). Byrommet er skal dekke ulike menneskelige behov gjennom et tilbud av ulike funksjoner. Byrommene har hatt en viktig rolle i utviklingen av Bjørvika hvor allmenningene og havnepromenaden er satt som ett av hovedgrepene for planen. Allmenningene, havnepromenaden og parkene i Bjørvika skal ifølge planene være et bindeledd mellom resten av byen og fjorden, hvor rommene skal tilføre glede, ulike aktiviteter og rekreasjonstilbud til byens borgere. Byrommene skal tilby ulike aktiviteter og funksjoner, hvor sjøbadet skal tilby rekreasjon og aktiviteter som er tilknyttet sjøen. Havnepromenaden skal knytte ulike deler av byen sammen med vannet, samtidig som den skal være tilgjengelig og tilrettelagt for alle.

Hovedmålet for de offentlige byrommene i Bjørvika-området er at de skal ha høy kvalitet, variert innhold og et godt bymiljø, hvor også mangfold og universell utforming er mål for byrommene. Jan Gehl (2010) mener at for at en byrom skal fungere og være godt er det 12 kvalitetskriterier som byrommet må oppfylle. Både sjøbadet og havnepromenaden oppfyller så og si alle kriteriene til Gehl (2010) når det kommer til rommenes funksjon og kvaliteter for funksjonsfriske. Når det kommer til personer med nedsatt funksjonsevne klarer ikke sjøbadet og havnepromenaden å oppfylle alle de 12 kvalitetskriteriene, og være et fullgodt byrom for alle som oppnår målene for høy kvalitet, variert innhold og godt bymiljø. Byrommene klarer heller ikke å nå egne mål om å ha et mangfold som appellerer til forskjellige samfunnsgrupper, og det tilbyr heller ikke universell utforming som gir mulighet for bruk av alle. Her kommer også de 7 prinsippene for universell utforming inn. Når det kommer til kategorien om trygghet i de 12 kvalitetskriteriene oppfyller ikke sjøbadet kriteriet om beskyttelse mot ubehagelige klimatiske opplevelser, da vannet i det

rullestoltilpassede badebassenget er kaldere enn hva som er anbefalt og bra for den tiltenkte brukergruppen til bassenget, og er overgrodd av alger. Med dette brytes også prinsipp nr. 1 for universell utforming, like muligheter for bruk. Ved at bassenget ikke kan brukes, og det ikke finnes et annet alternativ er ikke utformingen av sjøbadets funksjon verken brukbar eller tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne. På vinterstid, i observasjonsperiode, er ikke snø og is blitt fjernet fra gangsoner både på promenaden og på sjøbadet, noe som har ført til at nye barrierer har oppstått da underlag er for glatt og ujevnt til å kunne bevege seg trygt på. Her kommer også kategorien om komfort inn, da muligheten for å gå og bevege seg innskrenkes og tilgjengeligheten til området minskes. Under kategorien om komfort kommer også den midlertidige havnepromenaden med flytebroen inn, da den ikke er tilgjengelig for rullestolbrukere eller andre bevegelseshemmede å komme seg over da rampen på Sørenga-siden er for bratt. Begrensede og manglende ledelinjer ved sjøbadet utestenger blinde og svaksynte fra å bruke den flyende delen på sjøbadet. Og høye trinn gjør det nærmest umulig for både bevegelseshemmede og synshemmede å bruke stranden. Med alt dette vil heller ikke rommene kunne brukes effektivt og bekvemt med lav fysisk anstrengelse, som prinsipp nr.6 om universell utforming handler om.

Selv om både havnepromenaden og sjøbadet ikke klarer å oppfylle flere av kriteriene for god kvalitet, er det likevel noen kriterier som oppfylles. Langs havnepromenaden på Sørenga er det noen områder som er nedsenket hvor hovedgangsoner er lagt som ramper, og er en del av designet uten at det gir inntrykk av at det tilpasset for rullestolbrukere. Gangsonen langs havnepromenaden er også ryddet for unødvendige hindre som cafebord og skilt, noe som gjør det lettere og mer tilgjengelig for både synshemmede og bevegelseshemmede å orientere og bevege seg. Dette vil komme under delen om nytelse og kategorien om positive inntrykk og estetisk kvalitet, og samsvarer med prinsipp 1 og 7 om like muligheter for bruk og størrelse og plass for tilgang og bruk.

Retten til å bruke og benytte seg av Sjøbadet

Et element som ikke fungerer ved Sjøbadet er det rullestoltilpassede badebassenget. Her erkjenner alle involverte parter, kommunen, byggherre og arkitekten, at det ikke er vellykket, og noe må gjøres. Men, når det snakkes om hvor lite vellykket bassenget har vært er det tekniske feil som tas opp. Ene rampen ned i vannet er for bratt, vannet i bassenget er for kaldt med tanke på brukergruppe og det er store problemer med algevekst og holde bassenget rent. Hvordan det føles og er å bruke bassenget tas ikke opp hos aktørene innenfor utviklingen av området, hvis ikke det spørres spesifikt om det. Men hvordan ville det vært å bruke bassenget om det ikke var noe problemer med algevekst? Personlig, hadde jeg aldri brukt bassenget selv om vannet var fri for alger. Dette er på grunn av at jeg ikke vil svømme eller bade i et lite inngjerdet område, hvor jeg heller ikke kan se omgivelsene og landskapet rundt meg. Når jeg drar til sjøen for å bade, vil jeg også kunne ha muligheten til å benytte meg av sjøen og fjorden, slik at jeg kan kjenne på dypet og friheten med å bade i saltvannet. Bevegelses-informant (2018) påpeker mye det samme som jeg tenker når vi besøker området på gåtur. Vedkommende har tidligere benyttet seg mye av området opp til flere ganger og liker området godt, men alltid med hjelp av andre. Vedkommende har dog aldri brukt bassenget tilpasset for rullestolbrukere, og kunne heller aldri tenkt seg å bruke det. For det første ser det virkelig ikke bra ut, men for det andre vil heller ikke vedkommende,

etter egne ord; «bruke noe som minner om en celle, og et fengsel». Vedkommende må dessuten alltid ha med seg noen som kan hjelpe til med at vedkommende skal både få komme ut i og opp fra vannet ved bruk av de andre badefasilitetene ved sjøbadet. Det er her diskusjonen kommer inn. Arkitektene og byggherre skal ha all ære for at et basseng tilrettelagt for rullestolbrukere og mennesker med nedsatt bevegelighet ble inkludert i designet for sjøbadet. Noe de også har fått en velfortjent pris for. Selv om intensjonen har vært god kan det dog virke som at hensyn til tekniske krav og sikkerhet, som også er veldig viktig, overskygger følelsen av hvordan det faktisk er å bruke bassenget. I Norge står allemannsretten sterkt, retten til å kunne bevege seg fritt i utmark. Fjorden med dens verdier går under allemannsretten da sjøen regnes som utmark. Det å kunne benytte seg av naturens goder er noe alle burde kunne gjøre, uansett grad av funksjonsevne, og er en del av nordmenns identitet og kulturarv. Ved å lage et innestengt basseng i et sjøbad, uten andre tilgjengelige alternativ og mulighet for å bade i sjøen, avgrenses allemannsretten til bruk av utmark og en diskrimineres indirekte på grunnlag av funksjonsnedsettelse (jf. Diskrimineringsloven § 8). Målet til aktørene om at sjøbadet skal være tilgjengelig for alle og prinsippet om universell utforming er ikke opprettholdt, da det ikke finnes et reelt tilbud på grunnlag av rommets funksjon for mennesker med funksjonsnedsettelse.

Ledelinjene som finnes på sjøbadet for synshemmede er heller ikke tilstrekkelig nok, da utformingen er forvirrende ved at mellomrommet til linjene er så stort at det tolkes som retningsendring når de egentlig leder rett frem (Synshemmet-informant, 2018). Ledelinjene finnes også bare i et begrenset område, og stopper rett før ene broen over til den flytende delen av sjøbadet. Dette forteller at det ikke finnes noe mer og at en må snu og gå tilbake dit en kom fra, men en kan tydelig høre at det er noe mer på andre siden (Synshemmet-informant, 2018). Ute på flyteren finnes det heller ingenting som er med på å fortelle hvor en kan gå og bevege seg, flyterens utforming viser heller ikke hvor en skal orientere seg da den ikke har elementer som fungerer som naturlige ledelinjer. Langs kaikanten på flyteren finnes det heller ingen markering som forteller at det er en kant. Ved at det verken er naturlige eller kunstige ledelinjer på flyteren av sjøbadet, hindres synshemmede fra å bruke sjøbadet, og målene om universell utforming og så stor tilgjengelighet som mulig brytes. Synshemmede blir ikke behandlet på lik linje som andre og får heller ikke de samme rettighetene til å bruke sjøbadet på som funksjonsfriske, da de faktisk ikke har tilgang til badet ved at ledelinjene forteller at de må snu og at det ikke finnes noe mer på andre siden.

Tilgangen til selve sjøbadet og muligheten til å kunne bade for både synshemmede og bevegelseshemmede, er med på å utestenge og ekskludere mennesker som kan delta i samfunnet på lik linje som andre. Retten til å bruke byens landskap, sosialisering og det å være inkludert i samfunnet blir tatt fra dem.

Sørengas tilgjengelighet

Områdene rundt Sørenga er fremdeles under oppbygging, og havnepromenaden som skal gå rundt Bispevika og koble Sørenga sammen med resten av Fjordbyen er ikke ferdig bygget. På grunnlag av dette er det på initiativ av Sørenga Utvikling, organisasjon for beboere på Sørenga, satt opp en midlertidig flytebro mellom Sukkerbiten ved Operaen bort til Sørengustikkeren. Det er satt opp ramper på broen for at rullestolbrukere og andre som

bruker hjul, barnevogner, rullatorer etc., skal kunne bruke broen, men vinkelen til rampen på Sørenga-siden er for bratt til at en rullestolbruker kommer seg opp uten hjelp av andre. For å komme seg til Sørenga uten hjelp av andre, må rullestolbrukere kjøre rundt Bispevika, forbi middelalderparken og deretter inn til Sørengutstikkeren. Bjørvika- utbyggingen har et stort fokus på at de offentlige rommene skal være tilgjengelig for alle, og bruker universell utforming som prinsipp i utbyggingen. Men, den midlertidige flytebroen stenger bevegelsehemmede ute fra å bruke bylandskapet på Sørenga, og det blir en stor barriere å måtte gå hele veien rundt, og bruke ekstra energi og «sloss mot landskapet» (Bevegelsesinformant, 2018) for å komme frem til målet. Jeg vil påstå at flytebroen ekskluderer visse grupper av byens mangfold i å benytte seg av Sørengas offentlige rom med sine tilhørende rekreasjonsaktiviteter og funksjon. En kan dog si at flytebroen er et midlertidig tiltak som ikke er en permanent løsning, og fremkommeligheten og tilgangen til Sørenga vil være svært godt tilrettelagt og tilgjengelig for alle uansett funksjonsevne når havnepromenaden er ferdig og klar for bruk. Den midlertidige perioden flytebroen har vært i bruk, har vart i 7 år og den vil være i bruk i minst 2-4 år til før havnepromenaden til Sørenga er klar. Dette betyr at personer med nedsatt bevegelse blir ekskludert og faktisk utestengt fra å kunne bruke Sørengas offentlige rom og tilbud i nesten ett tiår. Med dette mister også mennesker med nedsatt funksjonsevne retten til å bruke bylandskapet som en selv ønsker på lik linje med mennesker som ikke har nedsatt funksjonsevne. Og en blir fratatt retten til det sosiale aspektet og det å kunne vise seg slik at en blitt sett og akseptert av samfunnet. Ut fra observasjoner gjort i caseområdet er det ikke blitt observert mennesker med tilsynelatende nedsatt funksjonsevne, noe som nok er i sammenheng med at fremkommeligheten og tilgjengelighet til området er som den er.

Flytebroen er allerede blitt utbedret en gang (PBE-informant, 2018), broens sikkerhet ble oppjustert og rampene ble forbedret, men ikke i hensyn til tekniske krav til universell utforming som skal sikre brukbarhet for alle brukergrupper. Rettferdiggjøringen av dette er at flytebroen er en temporær løsning som må søke om ny dispensasjon til bruk annethvert år, dette for å muliggjøre revisjon av tiltaket, og eventuelt komme med nye krav til forbedring av utforming. I følge diskrimineringsloven er det i enkelte tilfeller greit at det kan forekomme forskjellsbehandling, men da bare hvis det er strengt tatt nødvendig for å nå et mål, at formålet er saklig eller at det ikke er uforholdsmessig inngripende for dem som opplever forskjellsbehandlingen. Dette kan være et argument for at broen ikke oppfyller krav til tilgjengelighet for alle, da broen er nødvendig for å gjøre Sørenga tilgjengelig for byens borgere i utbyggingsperioden, slik at området kan bygge opp brukergruppe og gjøre seg kjent for byens borgere. Det er heller ikke kommet inn henvendelser eller innsigelser på at broen ikke møter kravene for universell utforming, og ikke tilgjengelig for rullestolbrukere. Noe som gjør at broen ikke vil få forbedret tilgjengelighet. Her dukker spørsmålet om det skal være nødvendig, i et prosjekt om har universell utforming som prinsipp og mål om så stor grad for tilgjengelighet for alle, at personer med nedsatt funksjonsevne er nødt til å komme med innsigelser for at fremkommeligheten og tilgjengeligheten til et område skal være universelt utformet. Med dette er flytebroen i strid med diskrimineringslovens formål om å bygge ned funksjonshemmede barrierer (jf. § 1). Flytebroen forskjellsbehandler mennesker med nedsatt funksjonsevne både direkte og indirekte (jf. diskrimineringsloven §§ 7-8) ved at de behandles dårligere enn andre ved at de ikke har tilgang til å bruke broen, noe rettferdiggjøres ved at det er et midlertidig tiltak og at det ikke er kommet inn innsigelser på tilgjengeligheten.

Konklusjon

Hvilke intensjoner har ulike aktører innen byutvikling for universell utforming i offentlige byrom på Sørenga?

Ut fra funn og diskusjon har intensjonene for universell utforming hos de ulike aktørene for offentlige byrom på Sørenga stort sett vært gode. Universell utforming har vært lagt som et prinsipp gjennom hele utviklingen, samt i byggeperioden. Det har vært et stort fokus på at rommene skal være for alle i så stor grad som mulig. Det har også vært fokus på å legge til rette for alle brukergrupper gjennom å tilføre ekstra elementer, bassenget på sjøbadet, som ikke var i de opprinnelige planene. Selv om intensjonene har vært gode når det kommer til universell utforming, mangler det likevel en del når det kommer til selve utførelsen av byrommene og de ekstra elementene. Intensjonene om at de offentlige rommene skal være for alle og universell utforming som prinsipp kommer ikke gjennom i enkelte deler av området. Da med spesielt tanke på badebassenget for rullestolbrukere og markeringer og ledelinjer for synshemmede ved sjøbadet. Også midlertidige tiltak som flytebroen over til Sørenga er med på å legge en demper på de gode intensjonene om universell utforming. Flytebroen er en stor barriere som stenger rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede ute fra å komme seg over til Sørenga. Flytebroen er et midlertidig tiltak, men et tiltak som ikke er universelt utformet og er ekskluderende for mennesker med nedsatt funksjonsevne, da det ikke er fysisk mulig å ta seg over broen uten hjelp fra andre. Intensjonene med den midlertidige flytebroen er opprinnelig gode, da intensjonen var å gjøre Sørenga mer tilgjengelig for innbyggerne på utstikkeren og resten av byens befolkning.

Hvilke faktorer i Søregas offentlige byrom er avgjørende for funksjonshemmedes handlingsmønstre, bruk og opplevelse av byrommene?

Faktorer som er avgjørende for mennesker med nedsatt funksjonsevne sin bruk, handlingsmønstre og opplevelse av byrommene er at rommene er godt tilrettelagte, ved at en ikke trenger å bruke unødvendig energi for å bruke rommet. Om ikke rommet og dets funksjoner ikke er godt tilrettelagt vil heller ikke rommet bli brukt, noe som gjelder for alle uansett funksjonsevne.

Bruk av energi er en faktor som kom opp både hos synshemmet- og bevegelseshemmet informant. Om byrommet krever mye energi kommer ikke vedkommende til å bruke rommet heller, da de heller vil bruke den energien de har på det som er viktig for dem. På grunnlag av dette er det derfor ekstra viktig med universell utforming. En annen faktor som er avgjørende er unødvendige hindringer som er i veien for orientering og bevegelse, dette kan være cafebord, skilt og unødvendig pynt som står i gangsonen. Tydelig markeringer og forståelig informasjon, som er enkelt å bruke og forstå, gjør at en også vil få en god opplevelse av rommet og er derfor også en viktig faktor for både handlingsmønstre, bruk og opplevelsen av rommet.

I hvilken grad er nye og moderne offentlige byrom tilrettelagt for universell utforming, hvem har rett til bruk av bylandskapet og hvem er med på å tilrettelegge for bruken?

Store deler av Søregas byrom, som er et eksempel på nye og moderne offentlige rom, er godt tilrettelagt for universell utforming til en viss grad. Havnepromenaden på Sørenga

er et godt eksempel på universell utforming, ved at ramper som er tilpasset personer med nedsatt bevegelighet er en naturlig del av designet og utformingen av promenaden. Rampene stikker seg ikke ut og gir heller ikke ekstra oppmerksomhet ved at utformingen er tilpasset mennesker med nedsatt funksjonsevne, noe som også er med på å gi alle byens innbyggere rett til å bruke promenaden. I tillegg er gangsoner fri for unødvendige elementer som vil være i veien for orientering av bevegelse.

Når det kommer til Sjøbadet er det bare ett element som er universelt utformet som oppfyller området funksjon om å være et sjøbad hvor vannaktiviteter står i fokus. Dette er bassenget som er tilpasses rullestolbrukere, men på grunn av bassengets utforming og tekniske problemer er ikke sjøbadet universelt tilgjengelig likevel.

Et annet viktig moment som fungerer som en barriere for personer med nedsatt funksjonsevne og flytebroen. På grunn av broen og dens midlertidighet, blir hele Sørenga og dets offentlige rom nesten helt utilgjengelig, og ekskluderer personer med nedsatt funksjonsevne fra å bruke rommene.

Konklusjonen er at moderne offentlige byrom, med Sørenga som case, til en viss grad er tilrettelagt for universell utforming. Det er likevel noen viktige faktorer som gjør at det fremdeles er en lang vei igjen å gå før nye og moderne offentlige rom er tilgjengelig for alle byens borgere og brukere i stor og god nok grad.

Det er byens borgere som har rett til bruk av bylandskapet, og personer med nedsatt funksjonsevne er en del av dette mangfoldet. Men når planleggere, arkitekter og utbyggere ikke legger til rette for at alle byens innbyggere og brukere skal få bruke byens rom, ved at menneskelige behov og til å *kunne se, ta på og smake på* for å danne seg et bilde av hvordan byen egentlig er (Lefebvre, 1996) blir forstått, er ikke Sørengas byrom tilgjengelig for alle.

Refleksjon

Oppgaven har noen hull og begrensninger. Dette gjelder spesielt når det kommer til vedlikehold på vinterstid. Her har det ikke vært kontakt med bymiljøetaten, som er ansvarlig for vedlikehold av området. Det har ikke vært lett å komme i kontakt med ansvarlig person for vedlikehold, og det har da ikke vært mulig å få svar på hvorfor snø og is ikke er fjernet i området, både på havnepromenade og på sjøbadet. Ved å få svar på disse spørsmålene ville det kanskje vært med på å rettferdiggjøre hvorfor det har vært slik det har vært i vinter. Om det har vært mangel på ressurser, eller om nylig overtakelse av området har vært årsak til mangelfull snømåking.

Et annet hull i oppgaven er hvordan kommunen oppfatter universell utforming. Kommunen har visst en egen medarbeider som følger opp krav til universell utforming, slik at det blir sikret i plan- og byggesaker. Jeg har ikke klart å få kontakt med denne personen, og vet derfor ikke om kommunen føler noen andre kriterier for universell utforming enn hva lovverket sier. Det hadde vært interessant å vite ut fra hvilken forståelse kommunen planlegger for universell utforming, og hvilke hensyn og behov som legges til grunn for hva som er god universell utforming eller ikke. Om det bare er tekniske krav og lovverket som ligger til grunn, eller om det også kombineres med et menneskelig aspekt.

Jeg vil påstå at casestudiet oppgaven baserer seg på er svært relevant for andre områder både i Oslo og resten av regionen, men og for andre steder i Norge. Bjørvika-utbyggingen er ikke enestående, og det finnes stadig flere byer og tettsteder i Norge som ønsker å «kopiere» og utvikle sin egen Bjørvika-utbygging. Både Moss og Stavanger planlegger å utvikle havneområder, det samme skjer i Bergen med Dokken. Her kan Bjørvika, og Sørenga, brukes som eksempel på hvordan universell utforming har vært et gjennomgående prinsipp i utformingen. Det en derimot kan lære av Bjørvika-utbyggingen og Sørenga er å fastslå i større grad hva universell utforming faktisk går ut på, og hva en vil oppnå med hvem en vil legge til rette for. Universell utforming er ikke et begrep som er for å gjøre bylandskapet mer tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne, det er et begrep som er med på å gjøre bylandskapet mer tilgjengelig for alle byens borgere, uansett fysiske evner. Sørenga er et godt eksempel på universell utforming når det kommer til utforming av havnepromenaden, hvor rampene går i ett med det arkitektoniske uttrykket og ikke skiller seg ut som typiske elementer som er tilført på grunn av krav om universell utforming. En annen ting som er viktig å ta med seg fra Sørenga er hva som har skjedd med badebassenget for rullestolbrukere og mennesker med nedsatt bevegelse. Da ikke med tanke på de tekniske aspektene ved at vannet er for kaldt og problemer med algevekst, men med retten til å kunne se, føle og bruke vannet og fjorden på samme måte som mennesker som ikke har nedsatt funksjonsevne.

Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg lært utrolig mye om hva universell utforming faktisk går ut på. Da jeg bestemte meg for å skrive en oppgave om universell utforming var det med en forståelse om at universell utforming bare handlet om mennesker med nedsatt funksjonsevne, og hvordan en tilrettelegger for denne gruppen mennesker. Gjennom arbeid med oppgaven har jeg fått forståelse av at universell utforming er noe som handler om alle, og er til nytte for alle byens brukere og innbyggere. Universell utforming er ikke utforming for funksjonshemmede, men utforming for samfunnet med dens mangfold slik at alle kan benytte seg av verdiene bylandskapet tilbyr. Universell utforming er mer enn bare tekniske krav, det handler om likeverd, respekt og demokrati. Alle mennesker er like mye verd og har rett til å bruke bylandskapet. Dessverre har vi ikke kommet så langt at alle har lik rett til å bruke byen, og det er fremdeles en vei å gå.

Med skifte i norsk byutvikling og planlegging med kompakt byutvikling, er det også på høy tid med et paradigmeskifte med tanke på holdninger og tilrettelegging for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det er på tide at funksjonshemmede skal slippe å fremdeles måtte kjempe for retten til å bruke de offentlige rommene på lik linje med «funksjonsfriske», for alle mennesker har rett til god og høy livskvalitet. De offentlige byrommene på Sørenga er tilrettelagt for universell utforming, men det kunne absolutt vært mye bedre. Det virker som at når det snakkes om universell utforming, er det tilrettelegging for rullestol som gjelder. Og så lenge de tekniske kravene er innfridd er det universelt utformet, og forståelsen av det sosiale aspektet om hvorfor universell utforming er så viktig, uteblir. Det kan virke som at en glemmer at mennesker med nedsatt funksjonsevne har samme behov til byen, og ikke minst de samme rettighetene, som mennesker som er funksjonsfriske. Hvorfor det er slik er ikke så lett å svare på, men denne oppgaven peker mot at forståelsen av og kunnskapen om hva universell utforming faktisk går ut på ikke er optimal og tydelig nok blant de som planlegger og former byens landskap.

Informanter:

Arkitekt-informant (2018) Intervju med arkitekt bak bebyggelsesplan og utforming av Sjøbadet og Havnepromenaden på Sørenga. Oslo. (20.03.2018)

Bevegelses-informant (2018) Gåtur og intervju av privatperson som har nedsatt bevegelighet, bruker til vanlig rullestol. Oslo (03.04.2018)

Byggherre-informant (2018) Intervju med representant for utbygger og byggherre i Bjørvika og Sørenga. Oslo (06.04.2018)

PBE-informant (2018) Intervju med overarkitekt og byggesaksbehandler i Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune. Sentral i planprosess for Sørenga. Oslo. (13.04.2018)

Pris-informant (2018) Medlem av jury for Rådet for personer med nedsatt funksjonsevne, Bydel Gamle Oslo. Spørsmål med tilknytning til Tilgjengelighetspris via telefon. Ås (11.04.2018)

Synshemmet-informant (2018) Gåtur og intervju privatperson som er synshemmet, blind, og bruker sansestokk til å orientere seg frem. Oslo. (10.04.2018)

Andre kilder:

Andersen, S. S., 2013. Casestudier - Forskningsstrategi, generalisering og forklaring. 2. utgave red. Bergen: Fagbokforlaget.

Asmervik, S., 2009. Universell Utforming - Byer, hus, parker og transport for alle. Bergen: Fagbokforlaget.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2016. Regjeringens handlingsplan for universell utforming, 2015-2019, Oslo : Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Bjørvika Utvikling, 2018. Bjørvika. [Internett]
Available at: <http://www.bjorvikautvikling.no/>
[Funnet 8 April 2018].

Blindeforbundet, 2018. Norges Bildeforbund - Synshemmedes organisasjon. [Internett]
Available at: <https://www.blindeforbundet.no/universell-utforming/norges-blindeforbunds-krav-til-uteomrader>
[Funnet 2 Mars 2018].

Brockfield, J., 2009. Aftenposten. [Internett]
Available at: <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/aPmp7/Oslo-sett-fra-rullestolen>
[Funnet 15 Mars 2018].

Bufdir.no, 2016. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. [Internett]
Available at: https://www.bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/Ordliste/
[Funnet 25 April 2018].

Carr, S., Francis, M., Rivling, L. G. & Stone, A. M., 1992. Public Space. Cambridge: Cambridge University Press.

Center for Universal Design, 1997. The Center for Universal Design. [Internett]
Available at: https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm
[Funnet 10 April 2018].

FN, 2008. Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, Oslo : Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
FN-sambandet, 2018. FN. [Internett]

Available at: <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/Konvensjon-om-rettighetene-til-personer-med-nedsatt-funksjonsevne>
[Funnet 25 Mars 2018].

Gehl Architects , 2006. Byrumsprogram for Havnepromenaden, Oslo : Bjørvika Infrastruktur AS.

Gehl Architects, 2007. Temahefte: Byrom og Gaterom , Oslo : Bjørvika Infrastruktur.

Gehl, J., 2010. Byer for mennesker. 1. utgave red. København: Bogværket.

Gehl, J., 2011. Life Between the Buildings - Using Public Space. London: Island Press.

Halvorsen, K., 2003. Å Forske på Samfunnet - en innføring i samfunnsvitenskapelig metode. 4. utgave red. Oslo: Cappelens Forlag.

Hanssen, G. S., Hofstad, H. & Saglie, I.-L., 2015. Kompakt byutvikling - muligheter og utfordringer. Oslo: universitetsforlaget .

Harvey, D., 2012. Rebel Cities - From the Right to the City to the Urban Revolution. London: Verso.

HL-senteret, 2011. HL-senteret - Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. [Internett]
Available at: <http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/andre-grupper/nazismens-ofre-funksjonshemmede.html>
[Funnet 25 Mars 2018].

Imrie, R. & Hall, P., 2001. Inclusive Design - Designing and Developing Accessible Environments. London: Spon Press.

Johannessen, A., Christoffersen , L. & Tufte, P. A., 2011. Forskningmetode for økonomisk-administrative fag. 3.utgave red. Oslo: Abstrakt Forlag.

Knarlag, K., 2012. Veileder universell utforming. [Internett]
Available at: <http://www.vuu.no/universell-utforming/hva-er-universell-utforming/prinsipper-for-universell-utforming/>
[Funnet 10 April 2018].

Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016. Byrom - En idehåndbok, hvordan utvikle byromsnettverk i byer og tettsteder, Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Kusenbach, M., 2003. Sage Publications. [Internett]
Available at: <http://eth.sagepub.com/content/4/3/455>
[Funnet 25 Januar 2017].

Lefebvre, H., 1996. Writings on cities. Oxford: Blackwell Publishers.

Lid, I. M., 2013. Universell Utforming - verdigrunnlag, kunnskap og praksis. 1. utgave red. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Lid, I. M. & Solvang, P. K., 2013. (Dis)ability and the experience of accessibility in the urban environment. Alter, European Journal of Disability Research, 29 November, pp. 181-194.

Likestillings- og diskrimineringsloven (2018).

LPO Arkitekter, 2008. Forslagsstillers planbeskrivelse - Sørengutstikkeren Bebyggelsesplan, Oslo : LPO Arkitekter.

Miljødirektoratet, 2013. Miljødirektoratet. [Internett]
Available at: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Friluftsliv/Allemannsretten/Hvor-gjelder-allemannsretten/>
[Funnet 14 mars 2018].

Mitchell, D., 2014. The Right to the City - Social Justice and the Fight for Public Space. New York: The Guilford Press.

Noer, K.-A., 2017. Regjeringen.no. [Internett]
Available at: <https://www.regjeringen.no/contentassets/d83965cfae68498c93cb4606188d59c9/noer.pdf>
[Funnet 9 April 2018].

Norges handikapforbund, 2017. Universell utforming og likestilling - Tilgjengelige bygg og uteområder, Oslo: Norges Handikapforbund.

Norges Handikapforbund, 2018. Norges Handikapforbund. [Internett]
Available at: <http://www.nhf.no/historien-var>
[Funnet 23 Mars 2018].

Norsk standard, 2018. Standard. [Internett]

Available at: <https://www.standard.no/fagomrader/arbeidsmiljo-og-hms/universell-utforming/universell-utforming-av-uteomrader/>

[Funnet 9 April 2018].

Nussbaum, M. C., 2006. *Frontiers of justice - disability, nationality, species membership*. Cambridge, Massachusetts: The Balknap Press of Harvard University Press.

Oslo kommune, Pbe, 2008. Bjørvika - den nye byen i byen. [Internett]

Available at: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/132098/Innhold/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Fjordbyen/Bj%C3%B8rvika/Slik%20blir%20Bj%C3%B8rvika.pdf>

[Funnet 10 April 2018].

Oslo kommune, 2018. Oslo Kommune. [Internett]

Available at: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/slik-bygger-vi-oslo/fjordbyen/bjorvika/>

[Funnet 8 april 2018].

Plan- og bygningsetaten , 2008. Fjordbyplanen , Oslo : Oslo kommune.

Plan- og bygningsetaten b, 2003. Bærekraft i Bjørvika designhåndbok, Oslo: Oslo kommune.

Plan- og bygningsetaten, 2003. Byutvikling i Bjørvika - Bispevika - Lohavn, Reguleringsforslag til bystyret, Oslo: Oslo kommune, Plan- og bygningsetaten.

Plan- og bygningsetaten, 2012. Estetisk plan 2005 - Designhåndbok Oslo kommune. [Internett]

Available at: <https://www.yumpu.com/no/document/view/31090443/estetisk-plan-2005-designhandbok-oslo-sentrum>

[Funnet 16 Februar 2018].

Plan- og bygningsetaten, 2018. Fjordbyen Oslo, Oslo : Oslo kommune - Plan- og bygningsetaten.

Sørenga Utvikling, 2011. Oslo kommune - plan og bygningsetaten. [Internett]

Available at: [http://innsyn.pbe.oslo.kommune.no/saksinnsyn/showfile.](http://innsyn.pbe.oslo.kommune.no/saksinnsyn/showfile.asp?jno=2011029797&fileid=3050012)

[asp?jno=2011029797&fileid=3050012](http://innsyn.pbe.oslo.kommune.no/saksinnsyn/showfile.asp?jno=2011029797&fileid=3050012)

[Funnet 5 April 2018].

SSB, 1920. Statistisk Sentralbyrå. [Internett]

Available at: https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_096.pdf

[Funnet 26 Mars 2018].

Statistisk sentralbyrå, 2017. SSB. [Internett]

Available at: <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/unge-med-nedsatt-funksjonsevne-har-darligere-livskvalitet>

[Funnet 26 Mars 2018].

Steinfeld, E. & Maisel, J. L., 2012. Universal Design - Creating Inclusive Environments. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. .

Strand, V. B., 2017. Store norske leksikon. [Internett]
Available at: https://snl.no/Menneskerettigheter_i_Grunnloven.
[Funnet 14 mars 2018].

Vavik, T., 2009. Inclusive Buildings, Products & Services - Challenges in Universal Design. Trondheim: Tapir academic press.

White arkitekter, Rodeo arkitekter & Grønning, M., 2013. Havnepromenaden prinsipp- og strategiplan, Oslo : Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune.

Vedlegg

Vedlegg 1

Melissa Murphy

1432 AS

Vår dato: 14.02.2018

Vår ref: 58917 / 3 / MHM

Deres dato:

Deres ref:

Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 02.02.2018 for prosjektet:

58917	<i>Retten til bylandskapet - universell utforming i Bjørvikas offentlige byrom</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Melissa Murphy</i>
Student	<i>Monica Sherling</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 11.05.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Vedlegg 2

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Retten til bylandskapet - Universell utforming i Bjørvikas offentlige byrom.

Bakgrunn og formål:

Som 30 poengs masteroppgave i by- og regionplanlegging, ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), skal jeg undersøke hvordan ulike byrom er tilrettelagt for mennesker med nedsatt funksjonsevne, med Bjørvika som case. Formålet med studien er å finne ut hvordan moderne offentlige byrom i Bjørvika planlegges med tanke på universell utforming, og hvordan dette kan være med på å inkludere/ekskludere ulike grupper fra å bruke rommene. Er det forskjeller på hvem som har rett på bruk av bylandskapet?

Hva innebærer deltakelse i forskningsprosjektet:

Forskningsprosjektet vil gjennomføres over en periode på 5 måneder, fra 15. januar – 15. mai. Datainnsamlingen i oppgaven vil ha tyngde i litteratur, offentlige planer og retningslinjer og planer for caseområdet, Bjørvika. Dette vil supplementeres med intervju, gruppeintervju og «gå-turer». Intervjuene vil i hovedsak handle om hvordan plan- og designprosessen er blitt gjort i henhold til universell utforming, er det et resultat av bare retningslinjer eller er andre hensyn tatt? «Gå-tur» innebærer å se hvordan et område fungerer og er for enkelte med nedsatt funksjonsevne. Dette vil foregå gjennom tur i aktuelt område gjennom uformell samtale og er for å se hvordan området fungerer i praksis for den enkelte.

Hva skjer med informasjon om deg:

Alle personvernopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun masterstudenten og hennes veiledere vil ha tilgang til personopplysninger. Opplysningene vil bli lagret på masterstudentens datamaskin og en separat harddisk, og vil bli slettet når forskningsprosjektet er ferdig. I forbindelse med intervju, observasjon eller «gå-turer» vil videre behandling av data diskuteres og godkjennes av intervjuobjekt før publisering. Alle fotografier hvor ansikt er synlig vil anonymisert og sladdet.

Frivillig deltakelse:

Det er frivillig å delta i forskningsprosjektet, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert og slettet om ønskelig.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til forskningsprosjektet, ta kontakt med Monica Revheim Sherling på 913 65 981 eller via epost, monicshe@nmbu.no. Det er også mulig å kontakte hovedveileder Melissa Murphy på melissa.murphy@nmbu.no.

Forskningsprosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning NSD – Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i forskningsprosjektet:

Jeg har mottatt informasjon om prosjektet og er villig til å delta.

(Signatur og dato)

Vedlegg 3

Spørsmål som ble stilt før gåtur. Samme spørsmål ble stilt til bevegelseshemmet informant som til synshemmet informant.

Generelle spørsmål:

Hva legger du i begrepet byrom, og hva betyr dette for deg?

Bruker du byens offentlige rom?

Hvilke faktorer er avgjørende for din bruk av byen og dens rom? (hva er det som gjør at du bruker byens rom eller ikke?)

Hvordan ser du på din rett til å bruke byens offentlige områder? (føler du at det er vanskelig, lett, hvorfor er det slik?)

Hva tenker du om universell utforming? (alle tanker du har om dette temaet når det kommer til bruk av byen og dens rom)

Spørsmål om Sørenga:

Vet du noe om utbyggingen og målene for Bjørvika og Sørenga? (har du hørt om hva som skjer i området, og satsingen på offentlige rom? Fortell gjerne det du vet selv om det ikke er noe om byrom)

Hvilke forventninger har du til Sørenga når det kommer til tilgjengelighet og fremkommelighet i byrommene?

Hvilke forventninger har du til det å oppholde seg i rommene på Sørenga (og Bjørvika)? (om en føler seg velkommen, trives, kunne tenkt seg å bruke rommene)

Vedlegg 4

Intervjuguide – byggesaksbehandler

Kan du starte med å si litt om din rolle som saksbehandler for Sørenga?

Generelle spørsmål:

Hvordan forstår du offentlige rom?

Hva oppfatter du er et «godt» offentlig rom?

Hva med utformingen av byrom syntes du er viktig til demokrati?

Hva er utfordringer knyttet til å sikre gode offentlige rom i Oslo? I et perspektiv fra Oslo kommune.

Hvem har ansvaret for å ivareta kvalitetene i offentlige rom?

Hvem utformes byrommene for? Har kommunen målgrupper? Og hvorfor?

Hvem har evt rett til å bruke byens rom og rekreasjonsverdier?

Hva har tanken bak Sorengas byrom vært?

Universell utforming:

Hva legger du i begrepet universell utforming?

Har dere i kommunen noen verktøy/prinsipper eller holdepunkter for hvordan universell utforming skal være?

Sjøbadet:

Har UU har noe rolle for utviklingen av Sorenga som område?

Hvordan har kommunen vurdert UU for sjøbadet? Hva er grunnlaget og, hvordan er UU vurdert i en helhet for Sjøbadet, og for området generelt?

Ga dere krav eller innspill til arkitektene/bygghette mht universell utforming? I så fall hvilke? Og hvilken betydning har dette fått for prosessen og ferdig produkt?

Har det vært medvirkningsprosesser fra ulike aktuelle grupper som har noe med UU å gjøre? Har dere aktivt gått ut og kontaktet ulike organisasjoner?

Jeg har forstått at HC.badet ikke har fungert like godt som planlagt, og jeg har hørt litt rykter om at det jobbes med en løsning og evt endringer. Vet du noe om dette?

Hvordan mener du utfallet av sjøbadet har vært? Fungerer det for mennesker med funksjonshemninger? Hva er bra, og hva kunne evt blitt gjort annerledes?

Havnepromenaden:

Hva slags mål hadde dere med havnepromenaden?

Hvordan har fokus på universell utforming vært?

Midlertidig flytebro:

Kan du si litt om flytebroen – hvordan var prosessen bak denne?

Har universell utforming vært et kriterium? I så fall, på hvilken måte?

Har det vært noe saker/klager med hensyn til at rullestolbrukere, og andre bevegelsesvansker, ikke kan bruke gangbroen på grunn av dens utforming? Har dere hatt noen tanker rundt dette?

Det har vært litt skriv i media om at ”folket” vil beholde gangbroen, har dere noe ansvar om det lever videre? Og vil den da bli en designprosess for å utbedre fremkommeligheten/tilgjengeligheten?

Har dere drevet med medvirkningsprosesser med tanke på UU? Da med tanke på gangbroen, promenaden og sjøbadet.

Har det at broen er midlertidig noe å si for utforming?

Hva legges i begrepet midlertidig? Er det fremdeles midlertidig når perioden blir fornyet slik at det til slutt vil ligge i opp til 9 år?

Vedlegg 5

Intervjuguide - Byggherre

Kan du start med å si litt om Bjørvika Infrastruktur og din rolle?

Og dere var oppdragsgiver til Havnepromenaden og Sørenga Sjøbadet (evt håndtert de delvis design selv?)

Vi forstår at EBY forvalter og Bymiljøetaten drifter Havnepromenaden og Sjøbadet – så det er kommunen som eier land her, eller?

Generelle spørsmål:

Hvordan forstår du/dere offentlig rom?

Hva oppfatter du/dere er et «godt» offentlig rom?

Hva med utforming av byrom synes du er viktig til demokrati?

Hva har vært de største utfordringene med å sikre gode offentlige rom i Oslo?

Hvem har ansvar over å ivareta kvalitetene i offentlige rom?

Hvem utformes byrom for? Hvem oppfatter du/dere som målgruppen(e) og hvorfor?

Havnepromenaden

Hva slags mål/ambisjoner hadde dere med Havnepromenaden?

Hadde dere noe innspill i reguleringsplan til Bjørvika?

Hvem bestemte kvalitetene langs Havnepromenaden? Og programmeringen?

Hvordan oppfattet dere å jobbe med temaheftene og designhåndbok? Var de tilstrekkelig med å sikre kvalitet? Var de fleksibelt nok?

Var vedlikehold et tema under utviklingen av promenaden?

Har dere koordinert med, evt fått veileder av Bymiljøetaten over materialene/design med hensyn til vedlikehold?

Har dere tenkt at forskjellige deler av promenaden skal tiltrekke forskjellige brukergrupper? Har dere prøvd å prioritere noe grupper? Hvordan?

Hvem har ansvar å se over universell utforming langs promenaden og i sjøbadet? Hadde dere noe spesiell fokus på det? Medvirkning/innspill fra fokusgrupper?

Tror du at promenaden er bra tilrettelagt for funksjonshemmede?

Enkelte områder preges promenaden av at det er stor byggeaktivitet, at den ikke er helt ferdig og ser ut som et midlertidig tiltak. I disse områdene, promenaden mellom operaen og Sørenga, blir fremkommeligheten for enkelte grupper med funksjonshemming er ganske krevende og lite tilgjengelig. Hvilke tanker har dere rundt dette?

Sjøbadet - utviklingen

Jeg forstår at dere satt ut sjøbadet og Sørenga til konkurranse– kan du si litt om dette?

Kan du si litt om design endringer som skjedd i prosjektet etter bebyggelsesplan?

Sjøbadet – Universell Utforming

Hvordan oppfatter du/dere begrepet universell utforming?

Har du/dere noen holdepunkt/prinsipper/ verktøy for hvordan universell utforming bør/ må utformes og gjøres?

Hva vektlegges når dere utvikler offentlig område/byrom med universell utforming? Hva er viktig å tenke på/ ha i bakhodet?

Hvilken rolle har universell utforming hatt for utviklingen og designet til sjøbadet? På hvilken måte og har dette vært med på å påvirke utformingen av sjøbadet og promenaden? Ga dere krav eller innspill til arkitektene mht universell utforming? I så fall hvilke? Og hvilken betydning har dette fått for prosessen og ferdig produkt? Hvordan fungerer sjøbadet i dag for mennesker med funksjonshemming? Er det noe som kunne blitt gjort annerledes eller fungerer det bra som det er? Vi har forstått det sånn at det er kommet en tilsynssak på handikappassenget på sjøbadet - hvilke konsekvenser har dette fått/vil få? Og hva går evt. hensynssaken ut på? Har dere planlagt å gjøre noe endringer til området etter saken eller er utenfor deres ansvar? Finnes det flere steder en handikappassenget hvor rullestolbrukere kan trille rett ut i vannet? Er det andre tilbud for funksjonshemmede langs promenaden?

(midlertidig) Gangbro over til Sørenga:

Kan du si litt om gangbroen – hvorfor ble det bygget? Er det menning at det er permanent eller skal det ombygges? (evt. forsvinner) Har universell utforming vært et kriterium? I så fall, på hvilken måte? Har det vært noe saker/klager med hensyn til at rullestolbrukere, og andre bevegelseshemmede, ikke kan bruke gangbroen på grunn av dens utforming? Har dere hatt noen tanker rundt dette? Det har vært litt skriv i media om at "folket" vil beholde gangbroen, har dere noe ansvar om det lever videre? Og vil den da bli en designprosess for å utbedre fremkommeligheten/tilgjengeligheten? Har dere drevet med medvirkningsprosesser med tanke på UU? Da med tanke på gangbroen, promenaden og sjøbadet.

Vedlegg 6

Intervjuguide - Arkitekt til Sjøbadet

Generelle spørsmål

Hvordan forstår du/dere offentlig rom?
Hva oppfatter du/dere er et «godt» offentlig rom?
Hva er de største utfordringene med å sikre gode offentlige rom?
Hvem har ansvar over å ivareta kvalitetene i offentlige rom?
Har du tenkt over Sørenga Sjøbadet som et offentlig rom?
Hvem designes byrom for? Hvem oppfatter du/dere som målgruppen(e) og hvorfor?

Sjøbadet - utviklingen

Jeg forstår at dere vant en konkurranse for å få prosjektet – kan du si litt om denne? (Sørenga Utvikling eller Bjørvika Utvikling?)
Hva slags mål/ambisjoner hadde dere i dette sted?
Hva slags verktøy tar dere i bruk fra kommunen og staten (Veileder for møteplasser i Oslo,

Idehåndbok for byrom fra regjeringen)?

Jeg forstår at reguleringsplanen til Bjørvika inkludert temaheftene og en designhåndbok, hvordan tok dere disse i bruk i designet av sjøbadet?

Kan du si litt om design endringer som skjedd i prosjektet etter bebyggelsesplan?

Sjøbadet - design

Hva slags aktivitet har dere forventet i sjøbadet?

Var det viktig å programmere spesifikke plass til spesifikke type bruk eller brukere?

Er sjøbadet designet for en bestemt målgruppe/ type mennesker? På hvilken måte og hvorfor? Kan man se dette i designet, hvordan?

Var vedlikehold et tema under designfasen av sjøbadet? Hvordan tok dere hensyn til vedlikeholdsbehov av sjøbadet i designet? Fikk dere innspill fra bymiljøetaten?

Sjøbadet - UU

Hvordan oppfatter du/dere begrepet universell utforming?

Har du/dere noen holdepunkt/prinsipper/ verktøy for hvordan universell utforming bør/ må utformes og gjøres?

Hva vektlegges når dere designer offentlig område/byrom med universell utforming? Hva er viktig å tenke på/ ha i bakhodet?

Hvilken rolle har universell utforming hatt for utviklingen og designet til sjøbadet? På hvilken måte og har dette vært med på å påvirke designet, da med tanke på prosess til ferdig resultat?

Har det vært krav eller innspill fra oppdragsholder eller kommunen om universell utforming? I så fall hvilke? Og hvilken betydning har dette fått for prosessen og ferdig produkt?

Har det vært et samarbeid (innspill, medvirkningsprosess o.l.) mellom deg/dere og aktuelle grupper for universell utforming for utforming av området? Hvis ikke, hvorfor ikke? Hva ja, på hvilken måte? Og har dette hatt noe å si for ferdig design og utforming? Hvordan fungerer sjøbadet i dag for mennesker med funksjonshemming? Er det noe som kunne blitt gjort annerledes eller fungerer det bra som det er?

Vedlegg 7

Mål for offentlige rom i Bjørvika-området:

«Hovedmålet

Hovedmålet for byrommene i Bjørvika er at de skal få høy kvalitet, variert innhold og bidra til å skape et bymiljø til beste for de som besøker, bor og arbeider i bydelen.

De overordnede målene for utbyggingen i Bjørvika er gitt i retningslinjene til reguleringsplanen: Bærekraft i Bjørvika (designhåndbok, kulturoppfølgingsprogram og overordnet miljøoppfølgingsprogram).

Helhet og variasjon

Det vil bli en overordnet sammenheng mellom byrommene, men samtidig utvikles det en

særegen identitet for det enkelte byrom.

Godt samspill

Godt samspill mellom byrom og de tilleggende bygninger.

Aktiv bruk av vannet

Beliggenheten ved vannet og de muligheter og kvaliteter dette gir vil prege utformingen av byrommene i Bjørvika. Møtet med vannet utvikles på en variert og spennende måte, og utformingen legger til rette for en aktiv og spennende bruk av vannet.

Kontakt med byen bak

Allmenningene skal sikre god kontakt med eksisterende og bakenforliggende bystruktur.

Bruk hele året

Byrommene tilrettelegges og utformes slik at mennesker inviteres til å bevege seg gjennom og oppholde seg i dem på alle tider av året.

Mangfold

Det enkelte byrom skal derfor appellere til mennesker i alle aldre og byrommene bør, samlet sett, invitere flest mulig brukergrupper. De bør ha stor grad av opplevelsesrikdom og invitere til variert bruk og opphold.

Universell utforming

Byrommene utformes slik at de kan brukes av alle. Universell utforming legges derfor til grunn som et gjennomgående prinsipp.

Trygge byrom

Byrommene og den tilleggende bebyggelsen utformes med sikte på å skape trygge byrom.

Fleksibilitet

Bruken av plasser og byrom endrer seg over tid, på samme måte som innhold og publikumstilbud i de omkringliggende bygninger endres. Byrommene utformes derfor slik at de kan tilpasses slike endringer.

Kulturprofil

Bjørvika skal gis en profil der byrommene blir naturlige og spennende arenaer for kunst og kultur, der innholdet spenner fra kunstneriske installasjoner til kulturaktiviteter, og der allmenningene i seg selv fremstår som kunstverk. kulturoppfølgingsprogrammet (KOP) drøfter dette temaet. Viktige kulturminner i området, som for eksempel Middelalderparken og Oslos nære havnehistorie, bør få prege utformingen av byrommene.»

Vedlegg 8

Krav og anbefalinger fra Blindeforbundet (2018), til hvordan og hva som bør gjøres når det kommer til utforming offentlige rom.

For torg og åpne plasser:

Gode ledesystemer. Ledende elementer må gjøre det enkelt å finne frem.

- Ryddig fysisk utforming, uten hindringer og faremomenter som kan forårsake ulykker og skader.
- Soneinndeling. En planløsning som er lett å lese oppnås ved å dele arealet inn i soner, med klare skiller mellom sonene. Gangsone, møbleringssone, veggsone og aktivitetssone.
- Unngå kanter og trinn. Hvis kanter og trinn likevel finnes, må disse faremomentene merkes med varselfelt, trappenesemarkering og oppmerksomhetsfelt.
- Sittetrapper og amfier må sikres med fysiske sperringer, slik at man unngår å gå uforvarende utfor trappen eller forveksler sittetrapp med en vanlig trapp. Blindeforbundet fraråder på det sterkeste at sittetrapper brukes i kombinasjon med andre trapper, fordi det da blir vanskelig å skille mellom disse og dermed fare for alvorlige skader og uhell.

For fortau og gågater

- Gangarealet må være fritt for hindringer og faremomenter (skilt, uteservering, stolper, sykkelstativer, etc.). Her må kommunen fastsette tydelige retningslinjer og kontrollere at disse etterleves. Dette for å hindre at praksis sklir ut, med eksempelvis tilbudsskilt eller uteservering som «spiser seg inn» i gangsonen.
- Statens vegvesens veileder v129, «Universell utforming av veier og gater», angir at ferdelsone for gående bør være minst 2 meter og fri for hindringer. Vegvesenet legger til at den frie ferdelsone i praksis som regel bør være bredere, for at det ikke skal føles trangt ved store mengder gående.
- Gode ledende elementer. Gjerne naturlige ledelinjer, som eksempelvis mur, gjerder, vannrenner og fortauskanter eller kantstein.

Vedlegg 9

7 prinsipper for universell utforming.

1) Like muligheter for bruk

Utformingen skal være brukbar og tilgjengelig for personer med ulike ferdigheter.

- Utformingen skal gi alle brukergrupper samme muligheter til bruk og likeverdige løsninger.
- Unngå segregering eller stigmatisering av brukere.
- Mulighet for privatliv, sikkerhet og trygghet skal være tilgjengelig for alle.
- Tiltalende design for alle.

2) Fleksibel i bruk

Utformingen skal tjene et vidt spekter av individuelle preferanser og ferdigheter.

- Gi valg i bruksmetoder
- Utformingen skal tjene både venstre- og høyrehendte
- Legge til rette for at brukeren kan være nøyaktig og presis

- Gi brukeren mulighet til å tilpasse seg etter sitt tempo

3) Enkel og intuitiv bruk

Utformingen skal være lett å forstå uten hensyn til brukers erfaring, kunnskap, språkferdigheter eller konsentrasjonsnivå.

- Eliminere unødvendig kompleksitet
- Være konsis og overensstemmelse med brukerens forventninger og intuisjon
- Tjene et bredt spekter av lese- og skriveferdigheter og språkkunnskaper
- Informasjon står i samsvar med dens betydning
- Tilby effektiv tilbakemelding og spørsmål i og etter et prosjekt

4) Forståelig informasjon

Utformingen skal kommunisere nødvendig informasjon til brukeren på en effektiv måte, uavhengig av forhold knyttet til omgivelsene eller brukerens sensoriske ferdigheter.

- Viktig informasjon skal presenteres både visuelt, verbalt og taktilt
- Tilstrekkelig kontrast mellom viktig informasjon og omgivelser rundt
- Maksimere lesbarheten av viktig informasjon slik at alle forstår, uansett sanseorganiske begrensinger

5) Toleranse for feil

Utformingen skal minimere farer og skader som kan gi ugunstige konsekvenser, eller minimalisere utilsiktede handlinger.

- Arrangere elementer på en slik måte at man minimaliserer farer og feil
- Gi advarsler om farer og feil
- Gi feilsikre funksjoner
- Ikke oppfordre til utilsiktede handlinger på områder som krever årvåkenhet

6) Lav fysisk anstrengelse

Utformingen skal kunne brukes effektivt og bekvemt med et minimum av besvær

- Bruker skal kunne opprettholde en riktig kroppsstilling
- Utforming skal kunne brukes med rimelig betjeningsstyrke
- Utformingen skal minimere gjentatte handlinger
- Utformingen skal minimere vedvarende bruk av fysisk kraft og innsats

7) Størrelse og plass for tilgang og bruk.

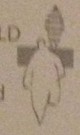
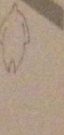

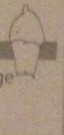
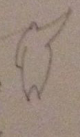
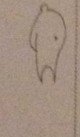
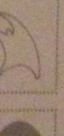

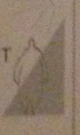

Hensiktsmessig størrelse og plass skal muliggjøre tilgang, rekkevidde, betjening og bruk, uavhengig av brukerens kroppsstørrelse, kroppsstilling eller mobilitet.

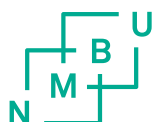
- Gi klar synslinje til viktige elementer for både sittende og gående
- Bekvem rekkevidde til alle viktige komponenter for både stående og sittende brukere
- Ha og gi mulighet for variasjon i hånd- og gripestørrelser
- Gi tilstrekkelig plass til bruk av hjelpemidler eller assistanse

(Asmervik, 2009) (Center for Universal Design, 1997)

Vedlegg 9

Ytterligere informasjon om Gehl (2010, p. 249) sine 12 kvalitetskategorier.

Beskyttelse	BESKYTTELSE MOD TRAFIK OG ULYKKER <ul style="list-style-type: none">Oplevelse af tryghed i relation til trafik 	BESKYTTELSE MOD KRIMINALITET OG VOLD <ul style="list-style-type: none">Oplevelse af tryghedLevende byrumFunktioner der overlapper dag/natGod belysning 	BESKYTTELSE MOD UBEHAGELIGE SANSEPÅVIRKNINGER <ul style="list-style-type: none">Vind/trækRegn/sneKulde/varmeForureningStøv, blanding og støj 	
	Komfort	MULIGHEDER FOR AT GÅ <ul style="list-style-type: none">Plads til at gåRespekt for ganglinjerInteressante facaderAdgang for alleGode overflader 	MULIGHEDER FOR AT STÅ / OPHOLD <ul style="list-style-type: none">Opholdszoner / kanteffektStøttesteder at stå vedFacader der inviterer til ophold 	MULIGHEDER FOR AT SIDDE <ul style="list-style-type: none">Siddezoner med mange fordeleGode siddestederGode siddemøblerPrimære og sekundære siddemuligheder
		MULIGHEDER FOR AT SE <ul style="list-style-type: none">Rimelige se-afstandeUhindrede synslinjerInteressante udsigterBelysning (aften/nat) 	MULIGHEDER FOR AT TALE OG HØRE <ul style="list-style-type: none">Lavt støjniveauSamtalevenlige siddearrangementer 	MULIGHEDER FOR UDFOLDELSE / AKTIVITETER <ul style="list-style-type: none">Invitation til fysisk aktivitet, motion, leg og kreativ udfoldelseDag og natSommer og vinter
Herlighedsværdier	SKALA <ul style="list-style-type: none">Dimensionering af bygninger og rum i en menneskelig skala relateret til sanser, bevægelsesmuligheder og adfærd 	MULIGHEDER FOR AT NYDE POSITIVE ASPEKTER VED KLIMAET <ul style="list-style-type: none">Sol/skyggeVarme/kuldeLæ/brise (vægtning varierer fra region til region og med årets sæsoner) 	ÆSTETISKE KVALITETER OG POSITIVE SANSEINDTRYK <ul style="list-style-type: none">Godt design og gode detaljerSmukke udsigterGode materialerTræer, planter, vand 	

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway